RESA
UTI
EUROPA, AFRICA, ASIA,
FÖRRÅTTAD
ÅREN 1770 - 1779.

FJERDE DELEN,

INNEHÅLLANDE
RESAN UTI
KEJSAREDÖMET JAPAN;
PÅ JAVA OCH CEILON SAMT
HEMRESAN,

AF

CARL PETER THUNBERG,
RIDDARE AF KONGL. MAJ:TS WASA ORDEN,
MED. DOCT. OCH BOTANIC. PROFESSOR, LEDAMOT
AF FLERE IN- OCH UTLÅNDSKE ACADEMIER
OCH LÅRDE SOCIETETER.

UPSALA,
TRYCKT HOS DIRECT. JOH. EDNANS ENKA,
1793.

Digitized by Google

TIL

KONGL. MAJ:T,

GUSTAF ADOLPH,

SVERIGES, GÖTHES, VÄNDES

KONUNG

&c. &c. &c.

Digitized by Google

STORMÅGTIGSTE ALLERNÅDIGSTE KONUNG!

EDER KONGL. MAJ:T täktes för få år sedan, såsom Academiens Canceller, med sin höga när-

Digitized by Google

närvaro tilskynda detta Lärosäte den yppersta glädje och ibland andre märkvärdigheter härstädes åfven kasta en nådig blick på de Samlingar af Naturens alster, jag ägt det nöjet, til denna Högskola förära.

Vid detta högtideliga tilfälle hade jag den lyckan för EDER MAJESTÄT få presentera fyra ynglingar, klädde uti lika många Österländske Folkslags drägter, den Japanske, Chinesiske, Javanske och Moriske, med EDERS MAJESTÄTS icke mindre höga ynnest, än nådiga bifal.

Vår-

Digitized by Google

Vårdes, NÅDIGSTE KONUNG!
i dag lika nådigt anse den Del af min Resas fortsåtning, jag nu får den nåden frambåra, och hvilken afhandlar desse Folkslags lefnad och sedvanor;

som *alle lefva under sin Regent och sin himmel mer och mindre lyckelige;*
som *alle åga sine förtjånster, så väl som sine fel; och*
som *alle förtjåna både vår kårlek och högaktning.*

Denne kånnedom af Månniskoslågtet och Folkslagen, uti almånhet annars så ringa aktad,

år

Digitized by Google

är vårdig ſå väl en VIS KO-
NUNGS, ſom hvarje förnuftig
människas upmärkſamhet!

Förſynen har tidigt lagt i
EDER KONGL. MAJESTÄTS
hand den Spira, med hvilken
EDER MAJESTÄT *ſkal*
regera en ſtor och friboren
Nation.
igenom uplysning och dygd
göra den än ſtörre:
igenom råtviſa och mildhet be-
fordra deſs ſälhet:
igenom ſegrar, icke öfver ſlagne
fiender, utan öfver vundne
hjertan, tilvinna SIG SIELF
en oförgångelig åra: jamt
ige-

Digitized by Google

igenom ſanne och ädle ſtorverk förvärfva SIG allas välſignelſer och et odödeligt namn.

Blifve det då EDERS MAJESTÄTS lott,

at njuta en lång och lycklig lefnad!

at göra Sin Regering af fiender frugtad, af vänner högaktad!

at följa redelige Måns mogne råd, icke af ſmickrets, utan Sanningens mun!

at äga nitiſke, kunnige och ſkickelige Ämbetsmän!

at

Digitized by Google

at vördas af Laglydige Underſåtare och frie Medborgare!

Med djupaſte vördnad framhärdar,

STORMÅGTIGSTE ALLERNÅDIGSTE

KONUNG,

EDER KONGL. MAJ:TS,

aller-underdånigſte och tropligtigſte
tjänare och underſåte
CARL PETER THUNBERG.

Digitized by Google

FÖRETAL.

Omſider åger jag den lyckan, at låmna ifrån trycket den *Fjerde Delen* af min Reſa. Den innehåller Japanſka Folkets vidare Hiſtoria, min afreſa til Batavia och Ön Javas beſkrifning; ſedan Reſan til Ceilon och min vandring vid denna öns kuſter; ſamt åndteligen hemreſan förbi Goda Hoppets udde, genom Holland, England och Tyſkland.

At uplyſa en del af det, jag der afhandlat, har jag biſogat några tabeller på Japanſke och Indiſke Meubler.

Jag

Digitized by Google

Jag har i denna Del anfört flere brukbare och nyttige saker, såsom:

Til *föda* tjänande uti 1. *Japan*, på 2. *Java* och 3. *Ceilon*.

1. Valfisk-kött, Perca 6-lineata, Clupea thrisa, Lax, Ostron och Snäckor, Råkor och Task-kräftor; Risgryn, Bohvete, Korn och Hvete, Holcus sorghum, Cynosurus coracanus, Panicum corvi och verticillatum, Sium sisarum, Solanum melongena och tuberosum, Brassica rapa, Arum esculentum, Sagittaria sagittata, Polygonum multiflorum, Dioscorea japonica, Daucus carota, Convolvulus edulis, Lactuca sativa, Pisum sativum, Vicia faba, Phaseoli och Dolichos flere; Pomeranser, Citroner, Pompelmoser, Apelsiner, Påron, Persikor, Plomon, Körsbär, Mesplar, Kakifikon, Drufvor, Granatäplen, Castanier och Valnötter.
2. Fogel-nästen.
3. Mu-

3. Muſa paradiſiaca och troglodytarum, Radermachiæ, Bolange, Paningai och Cocos.

Til *Syltſaker* och *Krydder:*

1. Amomum mioga, Bambo, Raphanus ſativus, Lycoperdon tuber, Agarici, Fagara piperita och Capſicum, Cucumis melo, pepo och Conomon.
2. Cardamomum compactum, Cubeba.
3. Alpinia, piperes, tjerimelle och marmelle.

Oljor til *matlagning*, *lampor* och *ljus:*

1. Seſamum, Camellia japonica, Bignonia tomentoſa, Dryandra, Rhus ſuccedanea och vernix, Taxus baccata och Ginko, Braſſica orientalis, Laurus camphora och glauca, Melia azedarach, Cocos.

Til lefvande *gårdesgårdar:* Jatropha curcas, ophioglosſum ſcandens och Cocos-trån. Til

Digitized by Google

Til *Papper* och *Solfjädrar*: Licuala och Borasſus.

Til *Flaſkor:* Cucurbita lagenaria.

Til *Lackeringar:* Lacca af Croton.

Til *Färgſtoffer:* Polygonum chinenſe, barbatum och aviculare.

Til *Kammar:* Myrica Nägi-träd.

Til *Meubler* och åtſkillige Snickare-arbeten: Pinus ſylveſtris, Cupreſſus japonica, Taxus macrophylla och Calaminder.

Til *Kläder:* Bomul, Silke, urtica nivea.

Til *Läkemedel:* Kamfer, Moxa; Dolichos pruriens, Ariſtolochia indica, Periploca indica, Cinnamomum flere ſorter, Lopes-rot, Moringa, Stink-träd, Ormſtenar, Lignum Colubrinum, Ophiorhiza mungos, Rhinoceros-horn och en myckenhet, ſom ſärſkildt anteknas för Java från p. 143 til 150.

Ja-

FÖRETAL.

* * *

Japan är et i många hänseenden besynnerligt Land, då det jämföres med andre Länder af Europa. Man finner härstädes en i lång tid oförändrad *Regering;* strånge och orubbade *Lagar;* ypperlige *inrätningar* och *ordning* uti Städer, Byar och å vågar; en i flere århundraden oombyt *klädedrägt*, frisur och sedvanor; oräknelige invånare utan partier, split och *oenighet*, utan *missnöje*, *elände* och *utvandringar;* *Åkerbruket* i et blomstrande tilstånd och en utan like odlad jord; alle *förnödenheter* til öfverflöd innom landet, utan behof af utländsk handel, jämte mångfaldige andre fördelar.

Man finner hos ingen af Landets Regenter hvarken *Thron*, *Spira*, *Kronor* eller annan granlåt, som i Hof vanligen förvåna och förblinda enfaldigas ovane ögon; ingen *Hofstat*, *Hofjunkare* eller *Hof-Fröknar*; inge store och ypperlige *Stall*, ingen mängd af *Hästar* och *Elefanter* eller *Stal-*

Digitized by Google

måſtare; inge *Equipager*, *Vagnar* eller *Reſenärer;* inge *Krig* eller *Ambaſſadeurer;* inge *Ämbetsmän* vid ſyſſlor ovane eller oſkickelige; inge *ſkrå, tullar* eller andre Monopoliſke inrätningar; inge *Spel* eller *Caffehus*, inge *Kållrar* eller *Krogar*, ſåledes intet bruk af Caffé, Chocolade, Bränvin, Viner, Biſchoff eller Pounch; ingen priviligerad *jord*, intet öde *land* och aldeles inge ångar; ingen Nationel *ſkuld*, intet *Pappersmynt*, ingen *Växelcours* och inge *Växlar*.

* * *

Java och Ceilon åro väl ibland de lyckligaſte öar på Jordklotet, i anſeende til ſin belägenhet under et varmt luftſtrek, til ſin tilgång på regn och bördige jordmon; men deſs Regering är flerfaldig, altid Deſpotiſk och Religionen oftaſt Mahometaniſk, hvaremot folkets ſälhet måſte vara i et förhållande, ſom mer och mindre gör dem dume och vidſkepelige, krypande och uproriſke, fattige och lätjefulle, altid ömkansvärde. Och detta

tå elände har blifvit så mycket mera för dem tryckande, som de handlande Européer, i sednare århundraden, genom sin uplysning, sin christendom och människo-kårlek icke förbåtrat dem, icke låttat deras bojor; utan igenom sin girighet mångfaldigat deras ok och ökat både sättet och mångden af deras oförtjänta lidande. Och huru skulle väl i et land folket kunna vara lyckligt, der ingen Lag finnes, utan blott godtycko, der människors lif agtas lika med djurens, der ingen säkerhet, ingen ägande rätt och knappast något begrep om frihet och ädle gjerningar gifves?

* * *

Under de nio års tid jag tilbragt uti främmande Länder har jag ägt många önskelige och lyckelige tilfällen, at uptäcka och församla nye och förr okände Naturens skatter. De, som jag hittils hunnit utreda och beskrifva, stiga redan til et ansenligt antal, de nye Djur til vid pass 400, nye örtslägten til 75 och örternes

Digitized by Google

ſårſkilde ſlag öfver 1500 arter, utom alle dem, ſom ännu ligga förvarade til ytterligare granſkning.

Vid min ankomſt til Stockholm 1779 uti April månad hade jag den lyckan, at under Levéen på Drotningholm och ſedan än ytterligare vid en ſårſkild audience ſamma dag få aflägga inför en Stor och Mild Konung berättelſe om förloppet af mine Utrikes Reſor, de märkvärdigaſte ſaker och händelſer, i ſynnerhet det föga kände Japan, om egna mine öden och de uptäkter, ſom kunde anſes blifva i mer eller mindre mon nyttige.

Jag hade under min frånvaro blifvit 1777 den 31 Maji af Academiens Canceller Herr Riks-Rådet RUDENSCHJÖLD utnämd til Botanices Demonſtrator vid Upſala Academie, på hvilken Syſſa jag nu emottog af min Gynnares Herr Archiatern och Riddaren BÄCKS hand min fulmagt.

1781

Digitized by Google

1781 den 5 Martii, då Professor LINNÉ anträdde en Utrikes Resa, förordnades jag til Præfectus Horti Botanici och at föreståå de publique Lectionerne. 1781 den 7 November undfick jag Konungens fulmagt, at vara Extraordinarius Professor tillika med tilökning i Lönen. 1784 den 7 September blef jag utnämd til Ordinarius Medicinæ och Botanices Professor. 1784 hade jag den hedern väljas til Præses i Vet. Academien i Stockholm. 1785 uti Junii blef jag i Upsala utvald til Academiens Rector och den 21 November samma år utnämd til Riddare af Kongl. Wasa-Orden.

Åtskillige utländske Vetenskaps-Societeter hafva tid efter annan visat mig den hedern, at utvälja mig til Ledamot af sine Lärde Samfund:

IMPERIALIS Natur. Curiosor.
NORWEGSKE. 1772 17 Oct.
LUNDENS. Physiogr. 1773 8 Dec.
UPSALIENS. 1777.

Digitized by Google

STOCKHOLM. Scient. 1780.
HARLEM. 1781 21 Maji.
AMSTERDAM. 1781.
STOCKHOLM. Oecon. Patr. 1782. 16 Mart.
MONSPELIENS. 1784 1 Jul.
PARIS. Agricult. 1785 7 Jul.
ZELANDSKE i Vlisſing. 1785.
BEROLINENS. Nat. Scrut.
EDINBURGENS. Nat. Stud. 1786. 4 Maji.
EDINBURGENS. Medic.
FLORENTIN. 1787. 7 Febr.
PARIS. Scient. 1787. 5 Sept.
HALLENS. Nat. Scrut. 1787. 12 Maji
LONDINENS. Scient. 1788.
LONDIN. Linnæan. 1788. 8 Mart.
LONDIN. Medic. 1789.
BATAVISKE. Ind. Orient.
PARIS. Hiſtor. Nat. 1791. 7 Jan.
PHILADELPH. 1791. 15 April.
HAFNIENS. Hiſt. Nat. 1792. 8 Jun.

Efter hemkomſten hafva mine utgifne arbeten varit följande:

Digitized by Google

1:o RESAN, uti 4 Delar, trykte i Upsala, uti 8:o åren 1788 til 1793. öfversat på Tyska i Berlin, på Engelska i London och på Franska i Paris.

2:o INTRÅDES-TAL, om de Mynt-sorter, som blifvit slagne i Japan, för Vet. Acad. i Stockholm, hållit den 25 Aug. 1779. öfversat på Hollåndska och trykt i Amsterdam 1780, sedan på Tyska 1784.

3:o TAL vid Præsidii nedläggande i Stockholmska Vet. Academien, om Japanska Nationen, d. 3 Nov. 1784. på Tyska öfversat af STRIDSBERG, Francf. 1785.

4:o ÅMINNELSE-TAL öfver Assessoren och Prov. Medicus Doct. MONTIN. Stockh. 1791. 8:o.

5:o FLORA JAPONICA, trykt i Leipzig 1784 8:o med 39 tabeller.

Digitized by Google

6:o ACADEMISKE DISPUTATIONER hafva varit, ſom följer:

1. De venis reſorbentibus. Præſ. C. v. LINNÉ. 1767. 4.
2. De Iſchiade. Præſ. J. SIDRÉN. 1770.
3. De Gardenia. Reſp. DJUPEDIUS. 1780. Tab. 2. Recenſerad i Upſ. Såliſk. Tidn. 1781. N:o 49.
4. De Protea. Reſp. GEVALIN. 1781. Tab. 5.
5. Oxalis. Reſp. HAST. 1781. Tab. 2.
6. Nova Plantarum genera. P. 1. Reſp. C. HORNSTEDT. 1781. Tab. 1.
7. Novæ Inſectorum Species. p. 1. Reſp. CASSTRÖM. 1781. Tab. 1.
8. Nova Plantarum genera. p. 2. Reſp. SAHLBERG. 1782. Tab. 1.
9. Iris. Reſp. EKMAN. 1782. Tab. 2.
10. Novæ Inſectorum Species. p. 2. Reſp. EKELUND. 1783. Tab. 1.
11. Nova Plantarum genera. p. 3. Reſp. LODIN. 1783. Tab. 1.

Digitized by Google

12. Ixia. Resp. RUNG. 1783. Tab. 2.
13. Novæ Insectorum Species. p. 3. 1784. Tab. 1. Resp. LUNDAHL.
14. Novæ Insectorum Species. p. 4. 1784. Tab. 1. Resp. ENGESTRÖM.
15. Gladiolus. Resp. AJMELÆUS. 1784. Tab. 2.
16. Nova genera Plantarum. p. 4. Resp. BERG.
17. Nova genera Plantarum. p. 5. Resp. BLUMENBERG. 1784. t. 1.
18. Insecta Svecica. p. 1. Resp. BORGSTRÖM. 1784. Tab. 1.
19. Aloë. Resp. HESSELIUS. 1785.
20. Medicina Africanorum. Resp. BERG. 1785.
21. Erica. Resp. STRUVE. Tab. 6. 1785.
22. Ficus. Resp. GEDNER. 1786. t. 1.
23. Museum Natural. Acad. Upsl. p. 1. Resp. RADLOFF. 1787.
24. - - - - - - - - - - p. 2. Resp. HOLMER. 1787.
25. - - - - - - - - - - p. 3. Resp. EKEBERG. 1787.

Digitized by Google

26. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 4. Reſp. BJERKÉN. 1787. Tab. 1.
27. . . . . p. 5. Reſp. GALLÉN. 1787.
28. Moræa. Reſp. ZACH. COLLIANDER. 1787. Tab. 2.
29. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 6. Reſp. SCHALÉN. 1788. Tab. 1.
30. Reſtio. Reſp. PETR. LUNDMARK. 1788. Tab. 1.
31. Arbor toxicaria Macaſſarienſis. 2. Reſp. AJMELÆUS. 1788.
32. Moxæ atque ignis in Medicina rationali Uſus. Repſ. HALLMAN. 1788.
33. Myriſtica. Reſp. RADLOFF. 1788.
34. Caryophylli Aromatici. Reſp. HAST. 1788.
35. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 7. Reſp. BRANZELL. 1789.
36. Characteres generum Inſectorum. Reſp. TÖRNER. 1789.
37. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 8. Reſp. RADEMINE. 1789.
38. Novæ Inſectorum Species. p. 5. Reſp. NORÆUS. 1789. Tab. 1.

39.

Digitized by Google

39. Muræna et Ophichtus. Reſp. AHL. 1789. Tab. 2.
40. Remedia nonnulla indigena. Reſp. HOLMER. 1790.
41. Muſeum Natural. Acad. Upſ. Append. 1. Reſp. LUNDELIUS. 1791.
42. Muſeum Natural. Acad. Upſ. Append. 2. YMAN. 1791.
43. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 9. Reſp. EKELUND. 1791.
44. Novæ Inſectorum Species. p. 6. Reſp. LAGUS. 1791.
45. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 10. Reſp. KUGELBERG. 1791.
46. Flora Stregneſenſis. Reſp. CARLSON. 1791.
47. Inſecta Svecica. p. 2. Reſp. BECKLIN. 1791. Tab. 1.
48. - - - - - p. 3. Reſp. ÅKERMAN. 1792.
49. - - - - - p. 4. Reſp. SEBALDT. 1792. Tab. 1.
50. Genera nova Plantarum. p. 6. Reſp. STRÖM. 1792.
51. - - - - - - - - - p. 7. Reſp. TRAFVENFELDT. 1792.

Digitized by Google

52. Muſeum Natur. Acad. Upſ. p. 11. Reſp. SJÖBERG. 1792.
53. - - - - - - - - - - p. 12. Reſp. LINDBLADH. 1792.
54. - - - - - - - - - - p. 13. Reſp. FERELIUS. 1792.

7:o AFHANDLINGAR uti blandade ämnen, inſände til åtſkillige Vetenſkaps Societeter:

a. Til Vetenſkaps Academien i STOCKHOLM.

1. Händelſe, at BLYHVIT af förſeende blifvit brukadt i mat. 1773. 1 qv. p. 29.
2. Beſkrifning på en beſynnerlig och obekant Svamp, HYDNORA AFRICANA. 1775. 1 qv. p. 69. Tab.
3. Beſkrifning på et nyt Genus ibland Inſecterne, PNEUMORA. 1775. 3 qv. p. 254. Tab.
4. ROTHMANNIA, et nyt Örte-Genus. 1776. 1 qv. p. 65. Tab.

5. Be-

Digitized by Google

5. Beſkrifning på et nyt Örte-Genus, kalladt RADERMACHIA. 1776. 3 qv. p. 250.
6. Anmärkningar vid HYDNORA AFRICANA. 1777. 2 qv. p. 144. T.
7. Beſkrifning på en BEZOAR EQUINUM. 1778. 1. qv. p. 27.
8. Et nyt och til ſit ſlägte förr obekant Gräs, kalladt EHRHARTA, 1779. 3 qv. p. 216. Tab.
9. Anmärkningar vid CANELEN, gjorde på Ceilon. 1780. 1 qv. p. 55. Öfverſat införd i Vliſſingſka Societ. Handl. Tom. 12. Part. 1. genom D:r HOUTUYN. p. 296.
10. Beſkrifning på WEIGELA JAPONICA, en ſälſynt ört från Japan. 1780. 2 qv. p. 137.
11. Beſkrifning på några VARME BADER i Africa och Aſien. 1781. 1. qv. p. 78.
12. Beſkrifning på tvänne nya INSECTER. 1781. 2 qv. pt 168.
13. NOCTUA *Serici*, en ny Silkesmaſk. 1781. 3 qv. p. 240. Tab.
14. Beſkrifning på tvänne Species åk-

ta

Digitized by Google

ta MUSKOT ifrån Ön Banda. 1782. 1 qv. p. 46. Tab.

15. Några anmärkningar vid ORNITHOLOGIEN. 1782. 2. qv. p. 118.

16. Beskrifning på et nyt Örte-Genus, FAGRÆA *Ceilanica*. 1782. 2 qv. p. 132. Tab.

17. Om CAJOPUTI *Oljan* och dess nytta i Medicinen. 1782. 3 qv. p. 223.

18. NIPA, et nyt Genus ibland Palmträden. 1782. 3. qv. p. 231.

19. Om PALMTRÄDEN i almänhet och i synnerhet om Licuala Palmen. 1782. 4 qv. p. 284.

20. Beskrifning på HOUTUYNIA *cordata*, et Japanskt Örte-Genus. 1783. 2 qv. p. 149. Tab.

21. Ytterligare anmärkning om ASTERIER. 1783. 3 qv. p. 224.

22. Beskrifning på Ön Ceilons MINERALIER och ÄDLA STENAR. 1784. 1 qv. p. 70.

23. Anmärkningar om Foglar af LOXIÆ-slägtet på Goda Hopps-udden. 1784. 4 qv. p. 286.

Digitized by Google

24. Anmärkningar och Beskrifning på ALBUCÆ örteslägte. 1786. 1 qv. p. 57.

25. Anmärkningar vid de växter, som kallas ORCHIDES. 1786. 4 qv. p. 254.

26. Beskrifning på några sälsynta och okända ÖDLOR. 1787. 2 qv. p. 123. Tab.

27. Beskrifning på trenne SKÖLDPADDOR. 1787. 3 qv. p. 178.

28. Beskrifning på WILDENOVIA, et synnerligt och nyt Gråsslag. 1790. 1 qv. p. 26. Tab.

29. Beskrifning på tvänne FISKAR ifrån Japan. 1790. 2. qv. p. 106. Tab.

30. WAHLBOMIA INDICA beskrefven. 1790. 3. qv. p. 215. Tab.

31. 2:ne Utländska Fiskar GOBIUS *patella* och SILURUS *lineatus*. 1791. 3 qv. p. 190. Tab. 6.

32. 2:ne Japanske Fiskar, CALLIONYMUS *Japonicus* och SILURUS

33.

Digitized by Google

lineatus. 1792. 1 qv. pag. 29. Tab. 1.

33. Beſkrifning på okände Fiſkar, PERCA 6-*lineata* och *picta*. 1792. 2 qv. p. 141. Tab. 5.

β. Til Societas Litteraria uti UPSALA.

1. Cycas Caffra. 1775. c. f. Vol. 2.
2. KÆMPFERUS illuſtratus. P. 1. 1780. Vol. 3.
3. Cuſoniæ Genus. 1780. c. f. Vol. 3.
4. Novæ Species Inſectorum Sveciæ. 1783. c. f. Vol. 4.
5. KÆMPFERUS illuſtratus. P. 2. 1783. Vol. 4.
6. Curculio Cycadis. 1783. Vol. 4.
7. Deſcriptiones Inſectorum Svecicorum. 1792. Vol. 5. p. 85.
8. Obſervationes in Linguam Japonicam. 1792. Vol. 5. p. 258.

γ. Til Phyſiogr. Sälſkapet i LUND.

1. Retzia capenſis. 1776. c. fig.

2. Mon-

Digitized by Google

2. Montinia et Papiria.
3. Aloë kådans tilredning i Africa.
4. Aitonia capenſis.
5. Falkia repens.
6. Syngnathi nova Species.

8. *Til Norſka Sälſkapet i* TRONDHEIM.

1. Hypoxis.
2. Cliffortiæ Genus.

9. *Til Vetenſkaps Societeten i* HARLEM.

1. Obſervationes Thermometricæ in Japonia habitæ.
2. Cryptogamarum fructificatio in Cycade et Zamia.

10. *Til Vetenſkaps Societeten i* LONDON.

1. Berättelſe om Reſan til Japan.
2. Citodium eller Bródfrugtens Oeconomiſka nytta och tilredning.

Digitized by Google

8. *Til Kejſerliga Societeten, Naturæ Curioſorum:*

1. Crasſulæ novæ Species 28.
2. Meſembryanthemi Species novæ 21.

9. *Til Societas Naturæ Scrutatorum i* BERLIN.

1. Dilatris Genus.

10. *Til Societas Hiſtoriæ Naturalis i* PARIS.

1. Et nyt Örteſläkte, BOSCIA undulata.
2. Beſkrifning på 13 Japanſke och 341 Capſke, förut okände örteſlag.

Digitized by Google

TABELLERNES FÖRKLARING.

TAB. 1. f. 1. *Japanſk toffel*, ſom i ſtället för ſkor dageligen almänt brukas.

2. En *dylik*, ſom nytjas på reſor och faſtbindes omkring foten.

3. *Håſt-ſko*, ſom bindes om foten.

4. *Rak-foder*. a. ſjelfva *fodret* för tvenne knifvar och b. *rak-knifven*.

5. *Medicament-doſa* med flere rum uti; a. *doſan* med ſine afdelningar. b. *ſnöret*, hvarmed den hålles ihop. c. *kulan*, hvarmed den fäſtes i bältet.

TAB. 2. f. 1. *Japanſkt Frantimer* med a. ſin *luta*, uti vanlig kläde-bonad.

2. *Touch*, hvarmed Japoneſer och Chineſer vanligen ſkrifva och hvilket de nytja i ſtället för bläck.

3. *Doſa*, ſom innehåller a. en *räknetaſla*, med rörlige *brickor* på en ſtåltrå, utmärkande enheter och Decimaler; b. en *betsman* tillika med ſin *vigtſkål* c. och den hängande *tyngden* d; e. en utholkad *ſten*, at riſva touſchen; f. en *läda* för vatn dertil och g. en *ſkrifpenſel*.

Tab. 3. f. 1. *Betsman* med ſit foder. a. ſjelfva *fodret*, ſom beqvämligen ihoplägges. b. ſjelfva *betsman* af elfenben. c. *vigtſkålen* med ſine ſnören. d. *banden*, hvari man håller under vägande. e. *mot-tyngden*.

2. *Tandborſte* af mjukt träd, at rena tänderna.

3. Van-

Digitized by Google

3. Vanlig *ſkrifpenſel* af rör och harehår.

4. En *vigt* på en fjäder, ſom är ganſka ſpänſtig, at våga ſmårre ſaker.

TAB. 4. f. 1. *Tobakspung* med pipa och deſs foder. a. *pip-foderal* af ſidentyg. b. *pipan* i ſit foderal. c. *pipan* utaf rör med metal munſtycke och hufvud. d. *tobakspungen* af ſiden.

2. *Foderal* för öron- och tand-inſtrumenter. a. *foderalet* af horn. b. *ſnöret*, hvarmed det fäſtes i bältet. c. *prydnader* af ſilke. d. åtſkillige ſmå *inſtrumenter*, at rena tänderne och öronen.

Digitized by Google

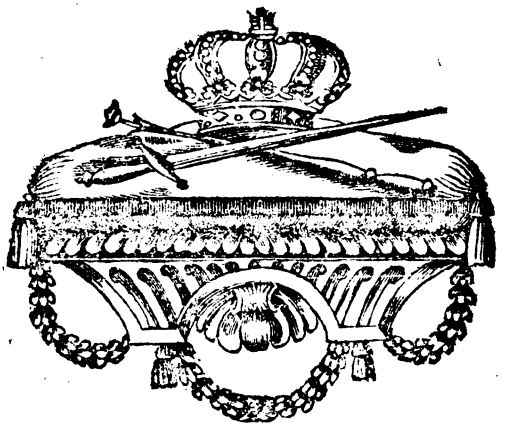

Regeringen.

Japan år på alla ſidor kringflutit af vatn och beſtår utaf 3:ne ſtora ſamt en ſtor myckenhet ſmårre öar. Alla desſai ndelas uti 7 delar, och desſe åter uti 68 Landſkap ſamt 604 Jurisdictioner. Nu för tiden år *Kubo* eller verldſlige Kejſaren Herre öfver hela detta Land och under honom regerar en Prins eller Förſte uti hvart Landſkap. De ſtörre af desſe Förſtar kallas *Daimio* och de mindre *Siomio*. Om någon af desſe begår något fel, åger Kejſaren råttighet, at afſåtta honom, at banlyſa honom til någon ö eller ock, at ſtraffa til lifvet. Alle desſe Förſtar åro ockſå

Digitized by Google

ſkyldige, at årligen göra en reſa til Hofvet; viſtas der ſex månader och at altid derſtädes underhålla hela ſin familje, til underpant för ſin trohet. Men utom denne Monark år ännu en andelig Kejſare, hvars magt nu mera år inſkränkt innom de angelägenheter, ſom röra Religion och Kyrkoſtaten, ehuru denne andelige Regent eller Påfve härſtammar i rätt och oafbruten linea ifrån Landets åldſte Regenter, öfver 2000 år tilbaka. Uti de åldſte tider, ſom åro invekla-de uti mörker och oſäkerhet, ſynes det ſannolikt, at Japan, likaſom andre Länder, varit regeradt af husfäder eller ſmårre Förſtar, ſom ſedan förenat ſig under et hufvud. Den ſäkraſte Hiſtorien om Japans Regenter tager ſin början vid 660 år före Chriſti födelſe, då Regeringen blifvit lämnad til Syn Mu, af en anſenlig ſlägt, ſom kallades Tensio Dai Sin. Denne Syn Mu år förſte Grundläggaren til denna Monarchie, har infört en rigtig tideräkning, kallad *Nin O*, och förbätrat ſå väl ſjelfva Regeringsſättet ſom Landets lagar. Kejſarne af denne ſtam hafva almännaſt blifvit kallade Dairi, mera ſällſamt *Mikaddo*, *Dai*, *Tai*, *Tenſin* och *Oo*. 119 Dairis hafva efter hvarandre trädt på Thronen

nen til den tid, då jag viſtades i Japan, oagtadt deſs magt och myndighet varit mycket olika, under trenne ſärſkilde tidſkiften. Ända til år 1142 regerade deſſe allena med en oinſkränkt myndighet. Ifrån den tiden var den verldſliga magten delad emellan denne Landets åldſte och råtmåtige Regent och de verldſlige Regenter eller Generaliſſimi öfver arméen, ända til år 1585, ifrån hvilken tidpunkt deſs välde endaſt viſat ſig i de mål, ſom tilhöra Kyrkoſtaten.

Den vördnad, ſom viſas DAIRI, kommer nära intil den dyrkan, ſom viſas ſjelfve Gudarne. Han går ſällan utur ſit Pallats, emedan han är för helig, at blottſtällas för luften och ſolens ſtrålar ſamt i ſynnerhet, at blifva ſedd utaf någon människa. När han någon gång måſte ut, båres han ofta på andras axlar, för at ej vidröra jorden. Han födes til verlden, leſver och dör innom ſit Hof och kommer icke under ſin lifstid utom det ſamma. Hans hår, naglar och ſkägg anſes för at vara ſå helige, at de icke en gång om dagen få renas eller ſkäras, utan ſådant måſte ſke hemligt, om natten, då han ſofver. Hans helighet ſpiſar hvar gång på nya

Digitized by Google

talrickar och andre kåril, hvilke ſedan merendels ſönderſlås, för at ej falla uti oheliga händer. Deſs bord-ſervice år derföre af ſåmre och mindre dyrbart porcellin. Likaſå år det med hans kläder, hvilke bortſkånkas åt dem, ſom viſtas vid hofvet. Utom hofvet år ingen eller knapt någon, ſom vet deſs namn förr, ån långt efter deſs död. Hela deſs Hof beſtår nåſtan af inge andre perſoner, ån de, ſom åro af hans egen ſlägt, hvilke alle undfå ſine beſtålningar vid hofvet, åfven ſom andre af dem utom Hofvet undfå de ſtörſte Abbot-ſtift eller de båſte Kloſter. Han åger 12 Gemåler, af hvilka en likväl år Kejſarinna. Innom hofvet föres en anſenlig Stat, ehuru nu mindre, ån förr. Sedan deſs magt blef inſkränkt, njuter Han nu ſine inkomſter af *Miaco* ſtad med underliggande Land och en del utur Kubos Skatkammare, utom ſtora ſummor, ſom vinnas för de titlar, ſom utdelas. Deſſe inkomſter åro dock ofta otilräckelige. Det år andelige Kejſarens råttighet, ännu i denne dag, at utdela hederstitlar, hvilket anſenligen ökar deſs inkomſter. Sjelf Kubo och Kronprinſen undfå titlar af hans hand, åfven ſom på Kubos recommenda-

Digitized by Google

dation, de högſte åmbetsmån vid deſs Hof. Andelige titulerade perſoner åga ſå väl vid Hofvet, ſom vid kyrkorne i Landet, efter rang och värde, en ſärſkild klådnad. En ſådan Prælat hade jag den åran at ſe vid et Kloſter utom Nagaſaki, klåd i långa ſida byxor och en vid kappa med et långt ſläp efter ſig, en ganſka vånlig man, ſom medelſt Tolkarne inlåt ſig med mig uti et långt ſamtal om hvarjehanda ſaker, ſom långt mindre roade mig, ån de buſkar, ſom funnos omkring deſs Kyrka.

DAIRIS Hof var fordom, efter behag, nu på et, nu på et annat ſtälle i Landet. Nu mera år det innom *Miaco* ſtad. Detta Hof år vidſträckt och utgör för ſig ſjelf en anſenlig ſtad, förſed med murar, grafvar, bolverk och portar. Midt uti detta år DAIRIS Palats, beprydt med höge torn och omkring det åro boningar för deſs högre och lägre hofſtat och betjåning. En Ståthållare hålles här, til deſs tjånſt, af KUBO och til deſs ſåkerhet en vakt, at ſkydda deſs helgade perſon och förſåkra KUBO, at inge upror kunna anſtiftas. Vid detta Hof idkas lärdom och Studier. Det år Landets endaſte

Digitized by Google

Univerſitet, der de Studerande fôdas, upfôdas och underviſas. Hår låres fôrnåmligaſt Poëſie, Landets Hiſtoria, Mathematik med mera. Muſik år et ålſkadt Studium, i ſynnerhet af Fruntimber. Alle Almanachor fôrfårdigas hårſtådes och tryckas uti *Iſie*.

Oagtadt DAIRI i verldſlige mål fôrlorat ſit anſeende, anſes han likvål ånnu fôr ſå ſtor och helig, at KUBO antingen i egen perſon eller igenom Ambasſade, antingen årligen eller efter viſs tids fôrlopp måſte upvakta honom och medfôra, efter landſens almånna bruk, anſenlige ſkånker. JORITOMO och flere andre verldſlige Kejſare hafva i egen perſon reſt til *Miaco* fôr at gôra denna hylning, ſom i ſednare tider och efter hand mer och mer aftagit och omſider uteblifvit. Hvarken Landets Fôrſtar, ej eller Hollåndarne, då de reſa up til *Jedo*, gôra någon upvaktning hos den andelige Kejſaren uti *Miaco*. 76 Kejſare af denne Stam regerade med oinſkrånkt magt, til år 1142, då inbôrdes oroligheter upkommo emellan Landets Fôrſtar och olyckelige krig dem emellan fôrdes. Til at ſtilla desſe, updrogs befålet ôfver arméen åt JORITOMO, ſåſom Generaliſſimus. Denne tappre General dåm-

Digitized by Google

dåmpade wål de upkomne oroligheterne, men drog ockſå tillika til ſig och ſine eftertrådare en ſtor del af den Kejſerliga magten, ſom ånda in til år 1585 var delad emellan DAIRI och Rikets Generaler. Vid den tiden hade en bondſon, TAIKO *Samma*, bragt ſig up til General, ſom tvingade alle Landets Förſtar under ſit wålde och berôfvade omſider DAIRI all den magt, han hittils ågt uti verldſlige mål och i Landets regering. Ifrån JORITOMO, ſom var den förſte verldſlige Monark, intil JE VARU, ſom regerade under mit viſtande i landet, hade 41 KUBOS regerat och ågt ſit Hof uti *Jedo*. Verldſlige Kejſaren åger likwål icke enſam Rikstômarne i ſine händer, utan regerar gemenſamt med ſex Råder, ſom merendels åro åldrige och förſtåndige mån. KUBO åger, utom de anſenlige ſkånker, ſom hwarje Förſte af deſs Lands producter medförer til Hofvet, ſine inkomſter af några ſå kallade Kron-länder eller fem Kejſerlige Landſkap och några Kejſerlige Ståder, hwilke regeras utaf Gouverneurer eller *Bugios*. Skatterne utgå uti varor, dem hwarje Land fortbringar. Likaſå åger hwarje Förſte ſkatten af ſit Landſkap, hwarmed han underhåller ſin Hofſtat, Krigs-

Digitized by Google

folk, vågar, ſine reſor til Hofvet, ſin famille med mera.

De 5 Kejſerlige Kron-länderne ſkatta 148 *man* och 1200 *kokf* Ris, ſom utgör vid paſs 44,400,000,000 ſäckar Ris. Hvarje *man* år 100,000 *kokf*, en *kokf* 3000 *balis* eller ſäckar Ris och hvarje ſäck öfver et Lispund. Inkomſterne utaf hela Japan beſtiga ſig minſt til 2328 *man* och 6200 *kokf*.

Då KÆMPFER år 1692 viſtades i Japan, regerade på tredje året *Dairi* KINSEOKWO TEI, ſom kom på thronen anno Chriſti 1687. Sedan den tiden hafva följande regerat nemligen:

NAKA *no Mikaddo no Jn* ifrån år 1709 til 1735.
SAKKURA *Matie no Jn* från 1736 til 1746.
MOMO *Zon no Jn* från år 1747 til 1761.
ZENTOOGOZIO ifrån 1762 til 1769; och
FIGASI *jamma no Jn* ifrån år 1770, och var ännu på den Kejſerlige Thronen, då jag år 1776 afreſte ifrån Japan.

Utaf KUBOS eller verldſlige Kejſare hafva följande eftertrådt hvarandre på Japanſka Thronen. När KÆMPFER år 1693 afreſte ifrån detta Landet, regera-

de

Digitized by Google

de ånnu KUBO TJINAJOS. Han var då 43 år gammal och hade regerat 12 eller 13 år. Deſs hela regements-tid var 29 år. Efter honom kommo:

JE NOB *Koo* och regerade ifrån år 1709 til 1712.

JE TSU KU *Koo* från 1713 til 1716.

JOSI MUNE *Koo* från 1717 til 1751.

JE SIEGE *Koo* från 1752 til 1761, då nu regerande KUBO

JE FAR *Koo* beſteg thronen och regerade ånnu vid min afreſa 1776.

Regeringen öfver hvarje Landſkap år anförtrod åt någon Förſte, ſom derſtädes reſiderar och hvilken år verldſlige Kejſaren anſvarig för ſit Land och ſine göromål. Utaf Lånet åger han alle inkomſter och underhåller dermed ſit Hof, ſin Krigsmagt, vågar med mera. Han år ock ſkyldig, en gång om året med en ſtat, ſom år lämpad efter Lånets ſtorlek och anſeende, göra en reſa til KUBOS Hof, medföra dit anſenlige ſkänker och at beſtändigt vid detta Kejſarens Hof underhålla ſin familie, til underpant för ſin trohet. De ſtäder, uti hvilke ſådane Förſtar hålla ſit Hof, åro merendels anſenlige, liggande vid någon hamn eller ſtörre åar och tillika

Digitized by Google

omgifne med vallar och grafvar. Vid ena åndan deraf ligger oftaſt Förſtens Slott, ſom i ſin omkrets år vidlyftigt, omgifvit med mur och graf, förſedt med ſtarke portar och utſiradt med höge torn. Oftaſt, lika ſom Kejſarens egit uti Jedo, beſtår et ſådant Slott utaf 3:ne afdelningar, ſom hvar för ſig åro vål befäſte och hvaraf det innerſta år för Förſten ſjelf, det andra för det förnåmare Hof-folket och det tredje för Krigsfolk ſamt den ſåmre betjåningen. Icke allenaſt ſjelfve Ståderne åro förſedde med portar, utan hvarje gata år ockſå förſed med portar, ſom nattetid och vid någre andre tilfållen tilſlutas, at ingen enda månniſka kan komma ut eller in. Emellan hvarje ſådan port år vanligen 30 til 60 famnar. Hvarje gata åger ſin egen vakt, ſine vakthus och brandredſkap, ſå vål ſom en *Ottona* och annan betjåning, til at hålla ſkick och ordning. Til reſandes beqvåmlighet finnas många herbergen, uti hvarje ſtad, ſom åro ſnygge och vålbelägne åfven ſom vid vågarne vid hvarannan högſt hvarje fjerde timas afſtånd, åro Poſthus, der altid håſtar och dragare af folk finnas, ſom för et efter vågens beſvårlighet och längd, afpaſſadt och utſatt

pris

Digitized by Google

pris fortſkaffa de reſande. Skjutſen år ſåledes icke lika öfver hela landet, utan inråttad efter vågarnes art uti hvarje landsort. Ehuru inråtningarne hårſtådes ſå väl uti Ståderne, ſom å landsbygden, efter landets egen ſmak, ſtundom ſynas vara beſynnerlige och åfven tyckas ſtundom medföra något tvång, kan man dock icke neka, at de ju ſtundom åro både nödige och förträffelige. I almånhet ſträcker både den högre Regeringen och åmbetsmånnen hår ſin omtanka til landets väl och til ordnings bibehållande ſamt til underſåtarnes och deſs egendoms fredande, mer ån i de måſte andre länder.

Byarne å landet ligga merendels långs efter de almånne vågarne. De åro ſkilde dermed ifrån Ståder. at de åga en enda gata och åro öpne; men åro för öfrigt af en ovanlig långd, ifrån en half til en hel mil och ſtundom derutöfver.

Vågarne åro både breda och ganſka väl underhålna ſamt förderfvas icke utaf åkdon, i et land, der de reſande almånnaſt båras i dragſtolar af månniſkor eller gå til fots. Hårvid i akttages altid den förträffeliga ordning, at de reſande

Digitized by Google

ſande och farande altid hålla ſig til vänſtra ſidan af vågen, ſå at då ſtörre eller mindre reſe-ſällſkaper mötas och toga hvarandre förbi, det ena på intet ſått år det andra hinderligt: En ordning, ſom uti andre ſjelfsvåldige länder ſå mycket nödigare förtjänte at i akttagas, ſom man icke allenaſt å almänne landsvågar, utan åfven uti Ståderne, årligen åger den ſå bedröfveliga, ſom uplyſte folkſlag förnedrande erfarenhet, at människor af alle åldrar och kön, i ſynnerhet gamle och barn, af framfarande obetänkſame fredsförſtörare öfverköras, öfverända ridas och ej ſällan til lif och lemmar ſkadas. Och då bryggor öfver en del åar icke kunnat anläggas för deſs ſtarka vattuflöder ſkull, ſå åro vid dem de aldrabåſte och ſåkraſte anſtalter vidtagne, för at öfverföra de reſande antingen på båtar eller på människo-händer. Åfven uti de minſte byar åro en myckenhet ſmå herbergen inråttade, deråſt de reſande altid finna til ſin tjenſt både kokadt thévatn och andre födande ämnen.

Digitized by Google

Vapn.

Japoneſens vapn beſtå i Båge och pil, ſabel, korsgevår och bôsſa. *Bågarne* åro ganſka ſtore och pilarne långe, likaſom i China. När deſſe bågar ſkola upſpännas och afſkjutas, lägger ſig altid troppen på et knå och kan ſåledes ingalunda göra några geſvinda ſkott. Om våren ſamlas troppar tilhopa för at exercera ſig uti ſkjutning til måls med deſſe. *Bôsſor* åro icke deras almänne vapn; jag fick endaſt ſe ſådane hos de förnåmare, på et egit dertil inråttadt och uphöjdt ſtälle i audience-rumet upſtälde. Bôspiporne voro af vanlig långd, men ſtocken bakom låſet var ganſka kort och ſå mycket jag på afſtånd kunde märka, var lunta i låſet. Stundom åro låſen af koppar. Jag fick aldrig ſe någon bôsſa losſas, ehuru jag ifrån Hollåndſka Factoriet några gånger hörde ſkott losſas i nejden af Nagaſaki ſtad. Tolkarne berättade dock, at bôsſan, ſom för ſin korthet ej kunde ſättas emot axelen, vanligen hår ſättes emot kindbenet, hvilket likväl förekommer beſynnerligt. *Kanoner* åro icke detta landets brukelige vapn; men i Nagaſaki, vid Kejſerlige vakterne finnas likväl åtſkil-

Digitized by Google

ſkillige ſådane, ſom de fordom fråntagit Portugiſerne, ehuru ej ſkeppen ſaluteras dermed och de utom deſs ganſka ſällan losſas. Japoneſerne åga ringa inſigt, at handtera dem, och då de någon gång, ſom merendels ſker vid Nagaſaki hvart ſjunde år, ſkola affkjuta dem, för at renſa och probera dem, förſer ſig Styckjunkaren med en lång ſtång, vid hvilken luntan fäſtes, och antänder ändock ſtundom ſin Kanon med bortvände ögon. *Sabelen* år altſå deras förnämſte och ypperſte vapn, ſom hvar och en, utom bönder, altid bär på ſig. Denne ſabel år halfannan aln lång, något litet krokig och tjock i ryggen. Klingorne åro af en makalös godhet och i ſynnerhet vårderas de gamle ganſka högt. De öfvergå vida i godhet de i Europa berömda Spanſka klingorna. En tämelig tjock ſpik afhugges lått, utan at ăggen derigenom ſkadas, och en männiſka ſåges dermed, efter Japoneſernes berättelſer, kunna helt och hållit klyfvas. Ingen klinga ſäljes under 6 Kobang, men deras ſablar betalas ofta med 50, 70 ja åfven 100 R:dal., och utgöra en Japaners förnämſte och käraſte egendom. Fäſtet år förſedt med en rund och ſtadig plåt, utan någon bögel, och ſtun-

Digitized by Google

ſtundom af hela qvarterets långd. Detta fåſte år något rundaktigt och platt, oftaſt tvårt afhugget i åndan, ſamt öfverklådt med hay-ſkinn, ſom åga ſtörre och mindre uphögde knylar, och hitförde af Hollåndarne hafva blifvit ſålde ganſka dyrt, ſtundom til 50 à 80 Kobangs, hvarje Kobang råknad til 6 R:d. Utom detta chagrin viras ſilkesſnören ſå i rutor, at chagrinet ſynes igenom. Sjelfva plåten år tjockare ån en Riksdaler, ſirad med uphöjde figurer eller konſtigt genombruten. Skidan för ſabelen år tjock och något platt, i åndan tvårt afhuggen. Denna år ſtundom öfverklåd med det finaſte chagrin, ſom lackeras, ſtundom af tråd, lackerad antingen helt ſvart eller med ſvarta och hvita fläckar marmorerad. Någon gång får man ſe en eller annan ſilfverring omkring ſkidan. På ena ſidan framtil år en liten uphöjd tilökning, med et hol uti, i hvilket et tjockt ſilkesſnöre ſitter, ſom tjånar at underſtundom faſtbinda ſabelen. Vid inre ſidan af fåſtet år ockſå et hol, dereſt en qvarters lång knif ſitter. Detta ſilkesſnöre år ſtundom gult, ſtundom grönt, men almännaſt ſvart. Enſkildt gehång nytjas aldrig, utan ſabelen inſtickes altid i bål-

tet

Digitized by Google

tet på vånſtra ſidan och det ſå, at ågen vetter upåt, ſom för Europeerne förekommer löjeligt. Uti de afritningar, ſom D. KÆMPFER gifvit i ſin Japanſka Hiſtoria på Japoneſer, åro ſablarne teknade på Europeiſkt ſätt och altſå i omvånd ſtålning. Alle åmbetsmån ſamt högre och lågre Officerare båra altid 2:ne dylike ſablar, hvaraf den ena år deras egen och den andra deras ſå kallade åmbets-ſabel, hvilken ockſå altid år långre. Bågge båras i bältet på ſamma ſida och komma då, at ſitta något litet i kors öfver hvarandre. När de inkomma i något rum och ſitta ned, aflägga de merendels åmbets-ſabelen, antingen vid ſidan eller framför ſig. Tolkarne ågde endaſt en ſabel, men Banjoſerne drogo tvånne och deſſe kommo förſt om bord, ſamt bortgingo ſiſt, de dagar något förehades på ſkeppen.

Digitized by Google

år uti hela Japan hedniſk, men Secterne åro både många och olike, ſom alle lefva med hvarandre uti ſtörſta enighet och ſämja, utan tviſter och trätor. Det år andelige Kejſaren DAIRI, ſom likſom en Påfve, år hufvudman för kyrkan och tilſätter de förnämſte Präſter. Hvarje Sect har ſine ſärſkilde kyrkor och ſärſkilde afgudar, ſom under någon viſs, oftaſt vanſkapelig geſtalt föreſtållas. I almänhet dikta de ſig många Afgudar, och näſtan för hvarje handtering en, likſom de gamle Greker och Romare, följakteligen både ſtörre och mindre Gudar. Et evigt och alsmägtigt Guda-väſende, ſom år ſtörſt af alle andre Gudar, år Japoneſen väl icke obekant, men kundſkapen derom år i mycket mörker och i mycken vidſkepelſe inſvept. Jag har likväl icke hos några Hedningar ſet någon afbild af denne Guden ſå ſtor och majeſtåtiſk föreſtåld, ſom hår uti 2:ne Tempel. I det ena får man ſe en Afgudabild af trå, utaf den ſtorlek, at på ſjelfva handlofven kunna ſex man ſitta på Japanſka ſåttet och bilden år emellan axlarne 5 famnar bred. I det andra föreſtålles deſs oåndeliga magt igenom en mängd af ſmårre Gudar, ſom ſtå omkring ho-

Digitized by Google

nom på ymſe ſidor och gå til et antal af 33,333.

Templen åro många, merendels bygde utomkring ſtåderne, och det på högderne, på de vackraſte ſtållen. Präſterne vid hvarje tempel åro många. ehuru deras ſyſſlor åro ganſka få och hvilke beſtå uti, at hålla templet rent, at uptända ljus och lampor och framſåtta ſådane blomſter, ſom åro Afguden helgade och de tro vara honom måſt behagelige. Predikningar och ſånger förråttas icke i Templen, men hela dagarne ſtå de öpne för dem, ſom ankomma, at göra ſin bön och qvarlåmna någon offergåfva. Ingen främling uteſlutes från något tempel, utan åfven Hollåndarne få beſöka dem och då herbergen i ſmårre ſtåder kunna vara uptagne, inlogeras i dem, hvilket en gång hände, under den reſan, jag gjorde til Kejſarens Hof.

Hufvud-Religionerne kunna anſes vara endaſt tvånne, nemligen *Sinto* och *Budsdo.* Den förra år detta landets egna och åldſta Religion, ehuru den åger färre anhångare och den ſednare år ifrån

Digitized by Google

från fasta landet af Asien införd samt har tilvunnit sig de flåste anhångare. *Sintos* låra i sin första enfald var mycket ådlare, ån sedan den med tiden af flere främmande ceremonier blifvit bortskämd. Den torde åfven härstamma ifrån sjelfva utflytningen från Babylon, varit i sin början klarare, men blifvit efter hand förmörkad. Dess bekännare tro och erkänna et Stort Wäsende, som bor i de högste himlar, men tillåta åfven sinårre Undergudar: Vid den högste Guden göra de sin Ed och tro honom vara vida öfver, at behöfva deras dyrkan: De mindre Gudar tilbedjas, dem de tro regera öfver landet, öfver vatn, luft med mera och kunna göra människorne lyckelige eller olyckelige: de åga, ehuru mörke begrep, om sjålens odödelighet och om et lyckligt eller olyckligt tilstånd efter döden: de dygdiges sjålar sågas komma i et rum, som är under himlarne, men de ogudaktiges at länge svårma af och an under himlarne, för at böta för sine synder. De sätta således icke någon tro til sjålarnes flytning uti djur eller andre kroppar: hela låran går derpå ut, at tilskapa dygdigt folk här i tiden: alle beflita sig om et rent samvete, at lefva dygdigt

digt och lyda Öfverhetens lagar. De åta icke kött, utgjuta icke gjerna blod och vidröra icke döde kroppar: når någon hårutinnan fyndat, anfes han oren för kortare eller längre tid, likafom Judarne efter den Levitiſka Lagen. Djäflar mena de inge andre gifvas, än dem, fom åro fjälar uti Råfvar, hvilke djur hår i landet anfes för ganſka ſkadelige och farlige.

Oagtadt desſe trosförvandter åga den öfvertygelſen, at all ting år deras Gudar bekant och at det år onödigt, at bedja dem om något, åga de likväl både Kyrkor och ſine visſe Helgedagar. Gudarne få namn af *Sin* eller *Kami* och deras kyrkor kallas *Mia*. Kyrkorne beſtå af flere rum och gallerier med fönſter och dörrar före, ſom kunna uttagas och inſåttas efter landets bruk. Golfven åro betäckte med halm-mattor och taket går ſå långt ut, at det betäcker en uphöjd gång, at vandra på omkring templet. Uti desſas Kyrkor finnes ingen ſynlig Afgud, eller någon bild, ſom ſkal föreſtälla det högſte oſynlige Väſendet; men ſtundom åges uti en doſa en liten afbild af någon mindre Gud, åt hvilken Templet blifvit invigt.

Midt

Digitized by Google

Midt uti templet år oftaſt en ſtor, af guten metal polerad Spegel, hvilken ſkal erindra de ingående, at lika ſom i den ſamma ſes anſigtets flåckar, ſå ſes åfven af de odödelige Gudar deras hjertans hemliga flåckar.

Med hvad andagt *Sintoiſterne* nalkas til desſe tempel, har jag ofta med ſtörſta förundran blifvit varſe, ſå väl på deras helgedagar, ſom annars. De våga aldrig nalkas ſin Guds hus, då de på något ſått åro orene: fördenſkull tvåtta de ſig ganſka väl förut, klåda ſig uti ſine bäſte kläder, två ſine händer ån en gång utan för templet; ſedan framträda de med ſtörſta alfvarſamhet, och ſtålla ſig framför den förut omtalte ſpegelen: derpå buga de ſig vördſammaſt ned ända til jorden, vända ſig åter emot ſpegelen, förrätta ſin bön och gifva något offer. Sluteligen ringa de trenne gånger uti en liten i templet varande klocka och bortgå för at tilbringa det öfriga af dagen uti glädje och luſtbarhet. Präſterne vid desſe templen åro tvänne ſlag; de, ſom förrätta ſyſſlorne, ſom förefalla i Templet, åro verldſlige och olärde, för at icke kunna uppenbara Religionens hemligheter.

De andelige åter fortplanta sin Sects hemligheter på sine Lårjungar, under edelig fôrbindelse, at ej uppenbara något. De verldslige Prâsterne raka sit skåg, men icke sit hår och klådas uti vida kläder efter landets sed; på hufvudet bâra de en lackerad hatt med nedhångande silkesshôren. Sedan *Budsdos* lâra blifvit införd i landet, har denne Sect antagit flere både satser och bruk, ån den i sin fôrsta bôrjan ågde, och år otvifvelagtigt den bâste i landet, oagtadt alle de vidskepelser, hvarmed den blifvit smittad. Kubo bekånner sig til denna och år skyldig, at en gång om året, antingen sjelf eller genom någon Ambassade besôka något tempel och fôrrâtta sin Gudstjenst, samt tillika aflâmna rike skånker.

Buds Lâra har blifvit införd ifrån vâstra kusten af Ostindien, nemligen ifrån Mallabar, Coromandel och Ceilon. *Budha*, som otvifvelaktigt år den samme med *Budsdo*, år en Braminernes Prophet, som sâges blifvit fôd på Ceilon, vid pass 1000 år före Christi tid och varit Stiftare til denne Sect, som sedan utbredt sig ôfver hela Ostindien och til de ytterstа grånsor af Asien. I Chi-

Digitized by Google

China kom den i anſeende förſt lång tid efter deſs införande; derifrån kom den til Coræa och härifrån til Japan, der den blifvit mycket almänt antagen och ſom med den gamla *Sintos* Låra upblandad frambragt flere miſsfoſter af vidſkepelſer. Deſs förnämſte Låroſatſer beſtå deruti: at både människors och djurs ſjälar åro odödelige: at belöningar och ſtraff gifvas efter döden: at lyckſalighet ſå väl ſom ſtraff åger ſine grader: at odygdige människors ſjälar flyttas uti djur och omſidor, om de båttra ſig, åter uti människo-kroppar med mera. Den högſte Guden kallas af dem *Amida* och Satan kallas *Jemma*.

Alle Religions Secters kyrkor i almänhet åro både vid byar och ſtäder belägne på de vackraſte ſtällen. Vägarne dit åro ockſå ofta prydde med alléer af Cypreſs-trän och med prydelige Portar. Uti de måſte är et rum för afgudens bild, hvilken ſtundom ſitter på et altare med ſine rökverk, blomſter och andre prydnader omkring ſig.

Kyrkorne uti hela landet åro icke allenaſt dageligen öpne hela året igenom, utan de beſökas mera almänt på de

Digitized by Google

vanlige högtidsdagar och desemellan af många, som vandra ut, at der förnöja och förlusta sig.

De vanlige helgedagar äro den förste dagen uti hvarje månad, på hvilken de bittida om morgonen upstå, väl klädde besöka sine förmän och vänner samt önska lycka til nymånaden, som nu börjat. Denne dag firas almänt öfver hela Riket och denne sed har varit af ålder i bruk. När fullmånad infaller eller den femtonde dagen firas den andre högtidsdagen, då folket mera besöker templen än på den förste. Den tredje högtidsdagen är af mindre betydenhet, och infaller den 28 eller dagen före nymånaden.

Utom dessе månadtlige helgedagar, firas ännu fem andre, som en gång om året infaller. Den *förste* af dem är Nyårsdagen. Ganska bittida om morgonen gå de då ut, klädde i sin bästa skrud, at önska godt nyår hos förmän, vänner och slägtingar; det öfriga af dagen tilbringas med at åta, dricka, besöka templen, och at roa sig. Några gifva äfven vid detta tilfälle någon obetydelig gåfva. Ofta gifver ock den äldsте

ſte i ſlägten en aftonmåltid. Hela landet år denna tiden uti en almån rörelſe, ſom påſtår uti tre hela dagar. Hela den förſta månaden användes ſedan näſtan til intet annat, ån til nöjen och tidsfördrif. Den *andre* årlige högtiden inträffar med tredje dagen i tredje månaden; den *tredje* med femte dagen i femte månaden; den *fjerde* med ſjunde dagen i ſjunde månaden och den *femte* med nionde dagen uti nionde månaden. Desſe månader och dagar, ſom altid åro et ojåmt tal, hållas af Japoneſerne för olyckelige dagar och de ſamme firas derföre, utan ſyſlors förrättande, til nöjen, til lyckönſkningar och åfven något, ehuru föga, til Gudarnes tjänſt. På någon af desſe högtidsdagar, hålla de hälſt ſine Bröllop, gäſtabud och andre luſtbarheter, ſägande, at Gudarne finna behag i människors glädje.

Några af landets kyrkor åro fram för andre ſynnerligen märkvärdige och til ſådane göras åfven pelegrims-reſor ifrån alle rikets landſkap, lika ſom Mahometanerne plåga beſöka Mecca. Sådant år i ſynnerhet *Iſie* tempel, ſom år helgadt til landets åldſte eller den högſte himmelſke Gudens åra, TENSIO

Digitized by Google

Dai Sin. Templet år det åldſta i hela landet och tillika det oanſenligaſte, nu mera af ålder ſå förfallit, at det knappaſt med ſtörſta ſorgfållighet kan underhållas. Inuti detta finnes endaſt en Spegel och omkring väggarne några hvite pappersrimſor uphängde, hvilke betekna, at ingen oren må nalkas eller kan täckas Guden, ſamt at det altſeende Ögat ſer all ting. Kejſaren, ſom ej ſjelf i egen perſon kan beſöka detta tempel, hitſänder hvarje år, uti förſta månaden en Ambasſade, i ſit ſtälle. Alle underſåtare af alle åldrar och kön, åro ſkyldige, åtminſtone en gång i ſin lifstid, at göra en reſa hit och många göra den årligen. De förnåme komma dock ſällan hit; de ſkapa ſig hår, ſom annorſtädes enſkilde råttigheter, mera efter beqvåmligheten, ån ſkyldigheten afpaſſade. Sådane reſor kunna ſke alle tider af året, men almännaſt förråttas de den vackraſte tiden, eller uti vårmånaderne. Det år en förtjenſt, at hafva gjort en ſådan pelegrimsfård, utom det man får tillika et aflat, ſom förlåter ſynderne för hela det året. Under min upreſa til Jedo, ſåg jag tuſendtals ſådane reſande, ofta ſå uſlige och fattige, at de under vågen måſte tigga

ſit

ſit underhåll. Deſſe arme människor buro, efter landets ſed, åfven ſin ſång med ſig, ſom beſtod uti en halmmatta, den de hångt öfver ryggen. De måſte buro ock et litet åmbar, at dricka utur och at deri emottaga ſine almoſor. På detta åmbare ſåg jag ägarens namn ſkrifvit, hvarigenom man kunde ſe, hvilken vandringsman det var, i fall han kommo under reſan, at olyckeligen omkomma eller dö. Ankomne til *Iſie* framföras de reſande af någon Präſt til Gudens tempel, göra der ſin underdåniga bön och emot en ſkånk til Präſten undfå et aflat, ſom beſtår uti några tunna tenſkifvor förvarade uti en aflång doſa utaf tunt ten.

Utom Kyrkornas Präſter gifvas åfven några mer eller mindre helige *Orden.* De *Blindas Orden* torde vara en af de beſynnerligaſte och icke åga ſin like i verlden, beſtående endaſt af blinde perſoner, utſpridde öfver hela riket. *Jammabos* eller Bergmunkarnes Orden är åfven märkvärdig; den inſtiktades för vid paſs 1200 år ſedan och har ſin General uti Miaco, hvilken efter förtjänſt utdelar hederstitlar åt ſine underhafvande; detta märkes utaf et öfver hal-

halfen nedhångt fnöre, med åtfkillige franfar, olika långe efter perfonens vårdighet. Desfe båra en fabel vid vånftra fidan, en ftaf i handen med kopparknapp och en fnäcka eller *Murex tritonis*, at trompeta uti; på hufvudet hafva de en mysfa, på ryggen en pung och et par fkor, at gå med på bergen, famt ofta et radband eller *pater noster*. Munkarne af denne Orden flita mycket ondt, åro pligtige en gång om året, at med mycken fara genomvandra vilda fkogar och upklåttra til toppen af de högfte berg; de böra beflita fig om renlighet och bada derföre ofta uti kalt vatn, famt lefva endaft af rötter och örter på bergen. För öfrigt ftryka de barfota hela landet omkring och lika fom Skojare (*Sienes*) uti Norden bota fjukdomar, igenfkaffa ftulit gods, fpå och få vidare.

Löften göras ofta af vidfkepelige perfoner; en ibland våre båfte Tolkar, och en man til åren hade gjort för långre tid tilbaka, det löfte, at aldrig bruka några fkor. Han gjorde ockfå detta år uti vintermånaderne refan med Hollåndfka Ambasfaden til Hofvet, och med fine nakne fötter uthårdade tåligt alla köl-

dens

Digitized by Google

dens vidrigheter, utan at han deraf hade några påföljande olägenheter.

Nunnekloſter hafva redan för mer, ån et tuſende år ſedan blifvit inråttade, ehuru deras antal på långt når icke kommer up emot dem, ſom åro ſtiftade uti Europa.

Alle *Orden* eller Secter hafva altid ſin General uti *Miaco* och vid hvarje kyrka eller kloſter ſine Öfverſtar. Utom deſs hafva de åfven vid verldſlige Kejſarens Hof i *Jedo* ſine åndelige Fullmågtige, ſom afgöra dem emellan ſådane tviſter, ſom röra deras verldſlige ſaker i orterne, eller ockſå andelige perſoners brottmål. Men då någon dödsdom öfver ſådane ſkal verkſtållas, ſkal den altid förut af Ordens-Generalen tillika vara teknad.

Chriſtna Låran infördes uti Japan ſtraxt efter uptåkten af detta land, utaf Portugiſerne. De förſte Jeſuiter ankommo til Provinſen *Bungo* år 1549, utſpridde ſig ſnart öfver hela landet och förblefvo der tils år 1638, då 37000 Chriſtne dödades. 1549 döptes i *Goa* en Japanſk yngling, ſom gaf Portugiſerne myc-

Digitized by Google

mycken uplysning om de fördelar, som i Japan kunde vinnas så väl i anseende til handelen, som den Christna Lärans fortplantande. Portugiserne ägde då en fulkomlig frihet, at resa öfver alt, at handla och predika. Handelen var ganska riktande och omvändelse-verket gjorde store framsteg, så at flere af Landets Förstar, såsom Prinsen af *Bungo*, *Arima*, *Omura* och flere hade antagit Christna Läran. En myckenhet Portugiser hade gift sig och satt sig ned uti landet, på flere ställen. 1582, efter 40 års arbete, var Catholska Religionen härstådes i sådant anseende, at en Ambassade af Japaner sändes til Rom, til Påfven GREGORIUS XIII, med bref och store skänker. Igenom en otrolig vinst uti handelen och Christna Lärans hastige framsteg, blefvo Portugiserne snart upblåste af högfärd och det dröjde ej länge, innan deras girighet och högmod störtade dem. I samma mon deras rikedomar och anseende ökades, så blefvo de också för Japoneserne odrägelige och åndteligen hatade, så at redan år 1586 et Placat utfärdades, at de Christne skulle utrotas, hvarpå följde svåra förföljelser ibland dem, och endast 1590 dödades öfver tjugu tusende

de perſoner. Detta alt oagtadt omvändes dock ännu många och 1591 ſamt 1592 räknades tolf tuſend omvände och döpte. Ja, Kejſar KUBO FIDE JORI var ſjelf Chriſten, tillika med ſit Hof och krigsfolk, ſå at, om Portugiſerne upförd ſig förſigtigt och ſagtmodigt, ſynes det ſannolikt, at den påbegynte förföljelſen emot dem uphört. Men i det ſtället ökades deras högmod och regeringsſjuka och en Biſkops otidiga upförande emot en af landets Förſtar bidrog åndteligen, at aldeles ſtörta dem, ſamt göra en ända på deras indrägtiga handel och den Chriſtna Läran. Under en reſa til Kejſerliga Hofvet 1596 blef nemligen en Prins utaf en åregirig Prelat ſå ſkymfad, at han nödgades berätta denne omſtåndighet för KUBO, vid ſin ankomſt til *Jedo*. Följande året börjades altſå å nyo förföljelſen emot de Chriſtne, Präſterne blefvo förbudne at predika, en del andelige dreſne utur landet och de handlande förviſte til *Deſimas* ö. Tillika uptäktes nu et förråderi, ſom Portugiſerne anſtält emot Kejſaren, för at ſtörta honom ifrån Thronen. Hollåndarne, ſom den tiden ägde krig med Portugiſerne, hade nemligen tagit et deras ſkepp, på hvilket funnos

bref

bref af en Japanſk Capiten, vid namn Moro, til Konungen i Portugal, innehållande en anlågning emot Kejſarens lif och thron. Och detta förråderi bekråftades ſedan ytterligare af andre bref, utaf denne Moro ſkrefne til *Macao.* Det blef derföre beſlutit, at alle Chriſtne, ſom icke ville affvårja den Catholſka låran, ſkulle drifvas utur Riket, eller ockſå utan alt ſkonsmål dödas. Förföljelſen fortſattes ſedan, oafbrutit uti 40 års tid och ſlutades med denna lårans fulkomliga utrotande ſå vål ſom handelens undergång, ſedan 37,000 Chriſtne, hvilke til *Simabara* Slott, tagit ſin ſidſta tilflygt, blifvit belågrade, tvungne at gifva ſig och på en dag alle dödade. Japoneſerne, ſom inbillade ſig, at de Chriſtnas fel voro oſkiljagtige ifrån ſjelfva låran, togo derefter de kraftigaſte förfatningar emot deſs åter införande uti landet och förbödo på det ſtrångaſte alle Portugiſer, at någonſin beſöka deras kuſter. Och för at i nogaſte måtto utſpana, om några Chriſtne Japoneſer ſkulle kunna vara fördolde i landet, hafva de vidtagit åtſkillige förfatningar, ibland hvilke ånnu i dag Bildernas trampande i början af hvart år bibehålles uti Nagaſaki och omkringliggande orter. Phi-

Digitized by Google

Philoſopher och Sedolärare anſes här i landet lika med Präſter och helige perſoner, och deras ſatſer hafva blifvit antagne, ſom andre andelige Secters. Den förnämſte, ſom här vunnit agtning och anſeende är *Sjuto* eller *Kooſi*, ſom i Europa är känd under namn af CONFUTII Moral. Ifrån China har denne ſin förſta uprinnelſe, hvaräft CONFUTIUS föddes 400 år efter BUDSDO. Deſs anhängare tilbedja väl icke egenteligen någon Gud, men ſåtta likväl ſit högſta goda i en dygdig lefnad och medgifva endaſt belöning eller ſtraff för människor här i tiden. De bekänna en almän ſjäl eller ande tilhöra verlden, utan at erkänna andre Gudar, utan at åga kyrkor och utan at dyrka någon. Deſs lära beſtår altſå förnämligaſt uti, at lefva dygdigt, at göra hvar man rått, at vara tillika belefvad, at väl regera och at åga et uprigtigt hjerta. De bränna icke ſine döde, utan lägga dem, likſom Europeerne, i en kiſta och begrafva dem i jorden. Sjelfmord tillåtes icke allenaſt, utan berömes och anſes ſåſom en hjeltemodig gjerning.

Skilnaden emellan denna deras, i ſednare tider införda Sedolära och deras åldſta Religion är ganſka ſtor och märk-

Digitized by Google

vårdig. I den nya uptäckas människors hjerne-foſter; i den gamla tydeliga ſpår efter Mosis Gudomeliga Lag.

Matredning.

I anſeende til den mängd af åtelige ſaker, ſom finnas på Japans öar och i kringliggande haf, dels af naturen ſjelf, dels genom konſt frambragte och tilredde, torde detta land öfvertråffa de flåſte andre, hittils bekante. Japoneſen nytjar icke allenaſt ſådane ſaker, ſig til ſpis och näring, ſom åro i ſig ſjelfve hälſoſamme och födande; utan näſtan all ting utur djur- och växt-riket, åfven det giftigaſte, ſom igenom beredningen göres nytigt. Alle råtter ſönderſkåras i ſmårre ſtycken, kokas och ſtufvas ganſka väl ſamt upblandas med behagelige ſaucer. Härigenom blifver alt mycket väl tillagadt och ingen vård vid bordet ſyſſelſåttes med den mödan, at ſönderſkåra ſtora ſtekar eller kringdela åt de öfrige gåſterne. Vid måltidstimman ſåtter ſig hvar och en ned på de mjuka golfmattorna. Framför hvar och en ſåttes et litet fyrkantigt bord, på

Digitized by Google

på hvilket ſedan hvarje rått frambåres, ſom redan i kôket för hvarje perſon blifvit afdelad, uti de ſnyggaſte kåril, antingen af porcellin eller lackeradt trå. Deſſe koppar åro lagom ſtore ſpilkommar, och altid förſedde med ſit lock. Förſta rått en år merendels fiſk, med fiſkſoppa. Soppan drickes utur koppen, men de ſönderſkurne ſtycken åtas med tvånne lackerade pinnar, ſom de fatta ſå mellan högra handens fingrar, at de helt nått dermed kunna uptaga det minſta Risgryn och tjåna i ſtället för både gaffel och ſked. Så ſnart en rått blifvit åten, borttages den och en annan framſåttes i deſs ſtälle. Sidſta rått en år uti en blå porcellins-kopp, åfven med lock förſed. Maten frambåres af en betjent, ſom på ſine knå nedfallen upſåtter och efter måltiden borttager den. Åta flere i ſållſkap, göra alle förſt med en djup bugning hvarandre ſin hålsning, innan de åta. Fruntimbren åta icke tilhopa med manspersonerne, utan för ſig ſjelfva. Emellan hvarje rått drickes varmt Sacki, eller Risöl, ſom ſkånkes utur en thékittel på flate théfat af lackeradt tråd och under det upåtes emellanåt en fjerdedel af et hårdkokadt ägg och ſtundom dric-

Digitized by Google

kes tillika någon ſkål. Vanligaſt åta de trenne gånger om dagen, vid pass klåckan 8 om morgonen, kl. 2 middagen och kl. 8 om aftonen. Somlige åta utan någon viſs ordning, då de åro hungrige, ſå at maten måſte ſtå färdig nåſtan hela dagen. Risgryn, ſom åro förträffeligen hvite och vällinakande, utgöra Japoneſens bröd; de åtas kokte vid all annor mat. *Miſo*-ſoppa, med fiſk och lök kokad, åtes af almånheten, ofta trenne gånger om dagen eller vid hvarje vanlig måltid: *Miſo* likna Lintſer och åro ſmå bönor af *Dolichos Soja*. Fiſk är åfven en almån rått, både kokad och ſtekt uti olja. Kött af åtſkillige foglar, ſå väl vilde, ſom tame, åtes åfven mycket; och Valfiſk kött, ehuru groft, är på flere ſtållen, åtminſtone för de fattigare, en brukelig föda. Det ſåg rödt och obehagligt ut, ſamt var ofta utſatt på gatorne uti Nagaſaki til ſalu, då jag gick förbi, för at denna vågen komma om bord. Flere ſlag utpråsſade oljor nytjas vid deras mats tilredning. Sådane oljor åro i ſynnerhet af *Seſami* frö, af *tſubaki*, (*Camellia japonica*). *Kiri*, (*Bignonia tomentoſa*), *Abraſin* (*Dryandra cordata*), *Azedarach*, och flere, ſtundom af *Rbus ſucce-*

Digitized by Google

ſuccedanea, *Taxus baccata* och *Gingko*. Uti maten nytjas ganſka mycket *Champignoner* och frukten af *Solanum Melongena* åfven ſom rôtter af *Solanum eſculentum*, (Batatas) *Morôtter*, flere arter *lôkar* och *bôn*-ſorter. Til deſert ågas *Kaki*-*fikon*, *Caſtanier*, *Åkernôtter* och *Päron*, hvilke ofta kunna fôras hårifrån til Batavia; utom *Pomerantſer*, *Citroner*, *Apelſiner*, *Pompelmoſer*, *Drufvor* med flere. Ibland deras dyrbare fiſkar år den ſå kallade *Tay* (af Holländarne *Steen-Braaſem* kallad), hvilken ofta betalas ganſka dyrt och kôpes til hôgtidelige tilfållen. *Perca ſexlineata* (*Ara*) år en bland de vackraſte fiſkar och *Clupea Thriſja* ſå fet, at den går up emot den båſta Sill, ſom fångas i Europa. *Lax* finnes endaſt vid *Fakonie*-bergen och blir hvarken ſå ſtor eller ſå vålſmakelig ſom den Europeiſka. *Oſtron* och andre *Snäckor* åtas, flere ſlag, men altid kokade eller ſtufvade, åfven ſom *Råkor* och *taſkkråftor*.

Digitized by Google

Thévatn och Sacki-öl utgöra alla Japonesens liqueurer, et vida ringare antal, ån det, den torstige Europeen kan upvisa. Viner och destillerade drycker nytja de aldrig och vela knapt smaka dem, då de tilbjudas utaf Hollåndare. Caffé kånna knapt någre Tolkar til sjelfva smaken och Brånvin blir aldrig hos dem en nödvåndighets vahra. De hafva hittils aldrig låtit smitta sig af de, til dem ankomne Européer. Håldre ån antaga något, som kunnat verkeligen vara både nytigt och beqvåmligt af andre, hafve de velat i sin renhet behålla en urgammal lefnads-art, på det de icke oförmårkt åfven skulle införa något bruk, som med tiden kunnat blifva dem onytigt eller skadeligt.

Sacki kallas et slags öl, som Japonesen tilverkar af risgryn. Det år tåmeligen klart, och liknar nog vin, men åger en egen besynnerlig smak, som icke kan råknas för serdeles angenåm. Når denna liqueur år fårsk, år den mera hvit, men sedan den fåt ligga på små tråfat, blir den mycket brun. Denna dryck försåljes i alle vårdshus liksom vin på alle kålrar i Europa, och utgör deras nöje vid gåstabud, och roliga

Digitized by Google

lige ſtunder, ſamt nytjas likaſom vin af förmögnare under ſjelfva måltiden. Den drickes aldrig af Japoneſerne kall, utan upvärmes uti vanliga thékitlar, öſes på flata thékoppar af lackeradt trå och drickes ſålunda helt varm, hvaraf de ſnart nog blifva uphettade och druckne, men hela ruſet förſvinner innom några minuter och lämnar merendels en elak hufvudvärk qvar. Til Batavia föres *Sacki* ſåſom en handels-vara, men drickes i vinglas före måltiden, at reta matluſten, då den hvita *Sacke*, ſom är mindre vidrig i ſmaken, håldre föredrages.

Thévatn drickes i hela landet, för at ſläcka torſten: i alle hus och i ſynnerhet i alle herbergen är derföre hela dagen en kittel öfver elden med kokande vatn och ſöndermalit thé, utur hvilken det bruna decoctet vid behof utgjutes och med kalt vatn ur en annan kittel på en gång både upſpädes och afkyles. *Grönt thé* inſkänkes hos de förnämare altid åt de främmande, ſom beſöka dem, och med ſådant undfägnades Holländarne hos alle Riksråder och andre Ämbetsmän, ſom upvaktades. Detta thé är färſkt och fint ma-

Digitized by Google

lit. Sedan kokhett vatn år gutit uti en kanna, slås sådant thé uti, och, lika som vid chocolad år brukligt, med en pinna omröres, samt således i thékoppen inskånkes. Det bör drickas genast, annars sätter sig det gröna pulvret til botn. Ingen förnäm gör någon längre resa, utan at föra med sig en lackerad kista, som bäres af en man, hvari vatn under sjelfva marschen kokas, malit thé, tillika med thékoppar och alt nödigt tilbehör år til hands och färdigt.

Thé-buske n växer almänt vild i landet; men almännast fan jag den växande vid sjelfva kanterne af de odlade landen eller på sådane berg och kullar, som ej särdeles tjente til någon lönande upodling. Utaf frön upväxer denne buske på 6 eller 7 år til en mans högd; men kan redan på tredje året gifva någon afkomst af sine blader. Den, som år något van vid denna skörd, kan på en dag afplåcka 10 eller 12 skålpund. Ju äldre bladen åro och ju sednare på året plåckningen sker, desto större myckenhet vinnes väl, men ock tillika desto sämre thé, emedan de mindre och nyligen utslagne blader gifva det finaste och dyrbaraste. Théplåckningen sker

ſker derföre årligen på trenne ſärſkilde tider. Förſta ſkörden ſker (*i ſlutet af Songvats*) i början af Martii eller ſlutet af Februarii månad. Bladerne börja då ſlå ut, åro klibbige och ſamlas endaſt för Kejſarens räkning eller för de rike och förnäme, ſamt få namn af Kejſarthé. En månad derefter infaller andra ſkörden, då bladerne åro utväxte, men ännu tunne och vällmakelige. Ännu en månad derefter ſkördas det måſta, då bladerne fulkomligen utſlagit och tjocknat. Unge buſkar gifva altid bättre thé än gamle och viſſe landsorter gifva det läckrare, än andre.

Thébladerne blifva ſedan, för at torka, utbredde öfver tunne jernplåtar, ſom blifvit upvärmde. Under detta måſte de flitigt med båda händerne omröras, ſå länge fingrarne kunna fördraga hettan. Derefter rullas de på mattor, til deſs de aldeles kalnat. Åro de då icke tilräckeligen torre, förnyas denna roſtning och rulning en eller flere gånger,

Digitized by Google

Tobaksrökning

Har af ålder icke varit brukelig, utan hafva Portugiſerne troligen varit de förſte, ſom infört bruket häraf. Japoneſen åger ej annat namn på tobak, ån *tabaco*, hvilken bägge könen röka. Den tobak hårtil nytjas, planteras i landet och år den almånna *Nicotiana tabacum*. Tobaken ſönderſkåres hår ganſka fin, nåſtan ſom hufvudhår. Tobakspipan år liten, ſöga öfver et qvarter lång, af lackeradt Bambo med munſtycke och hufvud af koppar. Hufvudet år ſå litet, at deri kan läggas blott en tredjedels eller en half fingebor tobak, ſom med fingrarne vrides och iſtoppas. En ſådan pipa utrökes haſtigt, endaſt med någre få drag, hvarefter den utklappas och åter fulſtoppas, hvilket förnyas flere gånger. Röken utblåſes hvarje gång genom både näſa och mun. De förnåmare hafva altid vid rökandet följande tilruſtning. En aflång, halftannat qvarter lång, et qvarter bred och tre finger hög, brun eller ſvart lackerad doſa framſåttes för hvarje perſon. Uti denna lådan läggas pipor och tobak ſamt trenne koppar upſtållas, ſom under rökandet nytjas. Den ena af desſe runde koppar, ſom år merendels af tjockt porcelin eller lackeradt tråd och beſla-

gen

Digitized by Google

gen inuti med måsſing, år fyld med aſka, hvari et eldkol ligger, för at påtända pipan; den andra tjånar, at emottaga tobaksaſkan, då den utrökta pipan helt hårdt ſlås emot kanten, och ofvanpå några gånger ſpottas, för at utſlåcka elden. Den tredje tjånar egenteligen til at ſpotta uti, under rökandet. När beſök göras, år denna tilruſtning den förſta, ſom för de ankomne gåſter framſåttes. En ſådan doſa år ſtundom förſed med lock, ſom faſtbindes med et band, och båres af en dräng, då de gå ut til ſådane ſtållen, der de icke vånta ſig med tobak blifva undfågnade. Såmre folk föra merendels både pipa och tobak med ſig ſjelfve, då de utgå. Pipan ligger då i ſit foder och ſtickes uti gjördelen baktil vid lånden på högra ſidan. Tobakspungen år knapt en hand bred och något kortare, med en klåpp öfver, ſom fåſtes ihop med en liten elfenbenshake. Denna pung hånges åfven faſt vid gjördelen förmedelſt et ſilkesſnöre och en pårla af Carneol eller et ſtycke Agat. Den år merendels af en egen ſort ſidentyg med invåfde blomor af ſilfver och guld.

Hög-

Digitized by Google

Högtidelige Lekar och Spel.

Japanska folket är väl i almänhet alfvarsamt; men denna deras alfvarsamhet hindrar likväl icke, at de ju åga sine nöjen, spel och högtideligheter. Och desse åro antingen tilfällige eller utsatte på viss tider och höra til deras Gudstjänst. De sednare likna i många delar åfven Comœdier. De mäst högtidelige åro *Lykte-Högtiden*, och den så kallade *Matsuri*.

Lykte-Högtiden eller *Lampe-festen* firas vid slutet af Augusti månad och kallas af invånarne *Bong*. Den varar uti trenne dagar, men är högtideligast andra aftonen och påföljande natten. Til de afledne dödas åminnelse och åra har den blifvit instiktad, emedan det tros, at de årligen komma hem til slägt och vänner, på förra aftonen, hvar och en til sit fordna hus och hushåll, samt qvarblifva der til andra natten, då de måste jagas bort. Vid ankomsten til välkomst upresas vid alla grafställen Bambostörar, på hvilke hängas en myckenhet lyktor med ljus, och det så tätt intil hvarandre, at hela bergen synas illuminerade. Desse lyktor lysa til kl. 9 eller 10 om natten. Andra aftonen, då de åter skola bortjagas, som de säga, gö-

Digitized by Google

göras små fartyg af halm med lyktor och brinnande ljus uti, hvilke om midnatten uti processíon, med sång, musik och mycket skriande föras ned til sjöstranden, sättas flytande på vatnet och lämnas åt vind och vågor, til dess de antingen fatta eld och brinna up eller utsläckas af vågorne. Bägge desse illuminationer af många tusende eldar, utgöra för ögat en ovanligt vacker syn.

Matsuri firas på någon högtidsdag och någon Gudom til åra; til exempel uti Nagasaki stad, der jag bevistade denne högtid, firas den til stadens Skydsguds *Suwas* åminnelse. Den firas på den nionde dagen uti nionde månaden, som år denne Afgudens födelsedag, med spel, dans och Comœdier. Högtiden tager sin början den sjunde, då Kyrkorne besökas, predikas, böner göras och skådespel hållas; men den nionde firas med mycken ståt och store omkostnader och det altid olika, så at det ena året icke får likna det andra eller samme anstalter nytjas. Omkostnaderne göras af stadens invånare, så at visse gator upvisa och påkosta visse stycken. Jag tillika med de öfrige Holländare voro budne til åskådande af denna fest,

Digitized by Google

feſt, 1776, ſom firades på en ſtor öpen plats uti Nagaſaki ſtad. Et ſtort hus, likaſom en ſtor lada på ſtolpar, med tak och bånkar var upbygdt vid ſidan för åſkådarne, ſå vål utaf Regeringen och Andelige, ſom för främlingar, hvilke igenom vakt friades ifrån folkets påträngande. Aldraförſt ſågos Präſterne ankomma med Afguden *Suwas* bild, och intaga ſine rum, klädde uti ſvarta och hvita kläder. Tio til tolf perſoner ſpelade och ſöngo om Gudars och Hjeltars bedrifter, under det flickor danſande och ſkickade ſig rått artigt. Muſiken beſtod uti idel ſkrammel, ſom torde mera behagat deras Afgud ån månniſkors öron. Efter dem fördes en ſtor ſol-ſkårm med gatans namn och ſköldemårke teknad, ſamt masquerade Muſikanter med trummor, fleuter, klåckor och ſång. Sedan följde ſjelfva konſtſtycken, ſom för hvarje gata voro olika; efter dem några Acteurer och ſidſt gatans invånare i procesſion, åtföljde af en myckenhet annat folk. Detta framtågande varade nåſtan en hel time, då de aftågade i ſamma ordning och en annan procesſion kom i ſtället, ſedan den tredje och ſå vidare hela föremiddagen. Hvarje gatas invånare täflade med

med de andre i pragt och upfinning til denne högtids firande och at framvisa merendels sådane saker, som utmärka det Landskapets allster, bergverk, berg, skogar, sjöfart, slöjder och dylikt, efter hvilket landskap gatan bär sit namn och hvarifrån den fått sine inbyggare.

Comœdier hade jag tilfälle flere gånger se spelas, både uti Nagasaki och under Hofresan uti Osaka. Åskådarne sitta uti et större eller mindre hus på bänkar. Framför dem är på et uphöjt, men smalt och trångt ställe, sjelfva theatern, på hvilken en eller tvänne, fållan flere Acteurer på en gång framträda. Desse äro altid mycket synnerligen och efter egen smak utsirade, at man snarare äger skål, til at tro, at de framkomma, icke för at roa, utan för at skräma folket. Deras åtbörder äro lika med deras klädedrägt, underlige och orimelige, bestående i konstige kroppens vridningar, som med mycken möda måste läras och utöfvas. Merendels föreställes någon hjeltedat, eller kärlekshistoria af deras Afgudar och Hjeltar, oftast på vers, och stundom under musik. En rulgardin kan väl nedsläppas emellan Acteurerne och åskådarne och några

Digitized by Google

några nödige ſtycken framviſas på theatern; men för öfrigt åro inge anſtalter och prydnader, medelſt hvilke deſſe ſmå theatrar kunna jämliknas med de Europeiſke. Jag kunde ock icke märka, at ſkådeſpelen mera hår i landet, än på andre ſtållen, bidrogo til at förädla folkets ſeder, emedan de hår, ſom flereſtådes voro inråttade, mera för at med ſine gycklerier roa fåfängan, än at förbåtra hjertat; mera för at rikta Acteurerne, än at verkeligen gagna åſkådarne.

Når Japoneſerne någon gång ville undfågna Hollåndarne, antingen uti Nagaſaki ſtad, eller i ſynnerhet under ſjelfva Hofreſan, håmtades merendels några *Danſerſkor*, för at tillika roa dem. Deſſa åro merendels unga och ganſka rikt klådda flickor, ſom håmtas ifrån Herbergen. Stundom blandas åfven unge gåſſar ibland dem. Til en dans fordras altid flere perſoner, ſom röra ſig i många konſtige ſtålningar, för at betekna en kårleks- eller hjelte-bedrift, utan at tillika tala eller ſjunga, dock efter muſik, ſom ſpelas för dem. Flickorna åro i ſynnerhet förſedda med många, ganſka tunna och låtta ſidentygs

tygs natråckar, hvilka de under danſen efter hand afklåda ſig på öfre delen af kroppen, at de ofta til hela duſinet nedhånga ifrån gjördelen, ſom fasthåller dem omkring lifvet. Deras danſar åro ſålunda någorlunda ſvarande emot våre Contradanſar, ehuru de ganſka mycket ſkilja ſig åfven ifrån dem.

Bröllop och *Begrafningar* kunna åfven råknas til deras högtideligheter, ehuru de icke fira dem med den pragt, ſom Europeerne och flere andre folkſlag.

Vigſel ſker på et vackert och uphöjt ſtälle utom ſtåderne, i ſlågtingars och Präſtens närvaro, ſålunda, at Brudgumen och Bruden träda tilſammans til et upreſt altare med en fakla i handen. Under det Präſten derefter läſer någon bön, uptänder förſt Bruden, ſom ſtår på högra ſidan, ſin fakla vid en brinnande lampa och ſedan Brudgumen ſin utaf Brudens brinnande fakla, hvarvid gäſterne önſka Brudparet lycka. En man tager här i landet, ſåſom i China, icke flera huſtrur, utan blott en enda, ſom åger frihet at gå ut och viſa ſig i ſälſkaper och icke inneſlutes innom afſtängde rum, ſåſom hos deſs

Digitized by Google

grannar. Ågtenſkaps-ſkilnad händer väl ſtundom, dock är det icke mycket almänt. Ju flere dôtrar en man åger, och ju vackrare desſa åro, deſto rikare anſer han ſig vara, emedan friaren altid måſte gifva Svårfadren ſkånker, innan han erhåller deſs dotter til brud.

Otukt är en almån ſynd i landet; det oagtadt hålles dock kyſkheten både hos gifte och ogifte ofta i den helgd, at de fôrolåmpade hårutinnan ſtundom taga ſig ſjelfve af daga. Man finner ockſå hår i landet den vanhedrande oſeden, at ſomlige månner antaga Maitresſer, då barn, med dem aflade icke få årfva, och Maitresſerne anſes, ſom pigor i huſet.

Dôde bljfva hår i landet antingen fôrbrände til aſka eller begrafne uti jorden. Det fôrra ſåttet berâttades mig hafva fordom varit mera ôfligt och nu verkſtållas med de fôrnåmare liken. Detta ſker ej altid på et bål uti ôpna luften, utan ſtundom i et dertil inrâttadt litet Stenhus med ſkorſten. Aſkan hâmtas i et dyrbart kåril, fôrvaras någon tid hema i huſet och ſedan begrafves i jorden. Både månner och qvinnor,

Digitized by Google

hor, förde i Norimons, åtfölja liket, tillika med den efterlefvade ånkan och barnen, ſamt en ſtor hop ſjungande Präſter. Sedan en af Präſterne ſjungit en loffång och trenne gånger öfver liket veſtat en brinnande fakla, ſamt kaſtat den ifrån ſig, uptages den ſamma af barn eller ſlågtingar och bålet dermed antåndes. De, ſom jordfåſtas utan bränning, ſåttas uti en tråkiſta, ſåſom de vanligen plåga ſitta och nedſåttas uti grafven. Barnen åro tilgifne ganſka mycket ſine föråldrar, åfven efter döden. Under och efter begrafningen kaſtas vålluktande krydder i grafven och vackra blomſter planteras öfver deras grafvårdar. Sedan beſökas de döde i flere år, ofta hela lifstiden af de qvarlefvande, i början dageligen, ſedan hvar vecka, åndteligen hvar månad och fluteligen en gång om året, utom det at Lykte-högtiden firas hvarje år til deras heder.

Digitized by Google

hafva i almånhet på långt når, uti Japan icke hunnit til den höjd, ſom i Europa. Fäderneslandets *Hiſtoria* torde hår likvål vara ſåkrare, ån i de måſte andre Länder och denna jåmte hushåls-vetenſkapen, ſtuderas utan åtſkilnad af alle. *Åkerbruket*, ſom Japoneſen anſer för det nödvåndigaſte och nytigaſte til Rikets vålmåga och beſtånd, år på intet enda ſtålle i verlden ånnu bragt til det anſeende, ſom hårſtådes, deråſt aldrig hvarken utlåndſke eller inbördes krig eller utflytningar minſka folkhopen och der man aldrig tånker på, hvarken at inkråkta ſig andras länder, eller införa andre verldsdelars onödige, ofta ſkadelige producter; utan i högſta måtton år mon om, at ingen jordtorfva ſkal ligga i tråde eller jordens afkaſtning onytigt anvåndas. *Aſtronomien* år både ålſkad och högaktad; men det oagtadt kunna de icke, utan tilhjelp af Chineſiſka och Hollåndſka Almanachor, tilſkapa et rigtigt Calender, eller til minuter och ſecunder utråkna en ſolens och månans förmörkelſe. *Medicinen* hvarken har hunnit, eller någonſin lår hinna til någon fårdeles högd: *Anatomien* år aldeles okånd och kunſkapen om ſjukdomarne både ringa, invek-

lad

Digitized by Google

lad och ofta fabuleus: *Botaniken* och Medicamenternes kännedom utgöra hår hela deras Medicinſka kunſkap. *Phyſik* och *Chemie* känner Japoneſen föga mer, ån hvad han i ſednare tider af Europeiſke Läkare fått lära. *Juridiken* utgör hår icke något vidlyftigt ſtudium. Intet land åger tunnare Lagbok och färre Domare. Förklaringar öfver Lagen och Advocater åro hår aldeles obekante; men i intet land torde lagen ſåkrare verkſtållas, utan affeende til perſonen, utan enſidige affigter och våld. Lagarne åro ſtränga och proceſſen kort. Landets urgamla *Språk*, olikt alle andre i verlden, år både rikt och ſinrikt. Af utländſke ſpråk läres Chineſiſkan af dem, ſom idka ſtudier och läſa Chineſiſke böcker och ſkrifter. Tolkar och några Medici lära ſig åfven Holländſka och några af deſſe känna ganſka litet latin, et ſpråk, ſom uti tvåtuſende års tid vid Europeiſka Scholar mera plågat, ån i almånhet gagnat den upväxande ungdomen. *Sedolåran* beſtår icke uti något konſtigt hjernebråk, utan i enkla och förnuftiga lärdomar, dem de under ſin vandel beflita ſig om, at utöfva genom en dygdig lefnad. Och denna ſedolåra yrkas af alle Religioners Secter och

Digitized by Google

ſkiljes aldrig ifrån ſjelfva Gudalåran, med hvilken den ſtår i et nåra ſamband. *Krigsvetenſkapen* åger hos desſe Öſterlånningar mycken enfald. Mannamod, ſtåndagtighet och kårlek til fådernesbygden upfylla hår, hvad ſom felar dem til en regelbunden konſt, at kriga och de hafva med desſe egenſkaper altid ſegrat, aldrig låtit kufva ſig af någon fiende. 471 år före vår tideråkning omtalas uti Japanſka hiſtorien det förſta krig. Sedan hafva de några gånger blifvit oroade af utlåndſke hårar. År 1284, ſedan Tartarerne intagit China, hitſåndes Generalen Mooku, at erôfra Japan, med 4000 fartyg och 240,000 man, utan at kunna vinna ſit åndamål.

Boktryckare Konſten år ſåkert gammal hår i landet; men de hafva altid nytjat och nytja ånnu hårtil plåtar, utan at kånna rörlige bokſtåfver. De trycka endaſt på en ſida af papperet, emedan det år tunt, at ſvårtan annars går igenom. De kånna åfven konſten at gravera, ehuru de uti *ritkonſten* åro mycket långt efter Européen, för hvilken de likvål åga det utmårkta företråde, at de altid rita något djur, örter eller annat, ſom fins i naturen och icke til-

Digitized by Google

tilhopablanda på tapeter och andre målningar, figurer af ting, ſom icke gifvas: en omſtändighet, ſom hittils ſå litet vákt våre Målares upmárkſamhet, och ſom ej litet ſkulle anſtå en uplyſt och tånkande Europé. *Landtmåteri*konſten kånna de någorlunda vål och åga ſå vål öfver landet i almånhet, ſom öfver ſine ſtåder tilförlitelige chartor. Utom almånna Rikschartan, ſåg jag ſådane öfver Jedo, Miako, Oſaka och Nagaſaki ſtad, dem jag ockſå, ehuru med mycken fara och oagtadt det ſtrångaſte förbud deremot kunde utföra utur landet. Lika ſom Chineſen *ſkrifver* Japoneſen rått up och ned ſtående rader, ifrån höger til vånſter, med penſel utaf harhår och tuſch, hvilket hvarje gång med vatn rifves på en ſten. *Poëſien* år hos detta folk en ålſkad vetenſkap, ſom nytjas at föreviga minnet af deras Gudar, hjeltar och márkvårdige mån. *Muſiken* år åfven uti mycket vårde, men hvarken hafva de hittils kunnat bringa ſine ſpel-inſtrumenter til någon fulkomlighet, eller harmonien til någon höjd. De nytja vid högtider och andre tilfållen, både trummor, pipor, ſtrångaſpel, klåckor, bjålror och andre ſpel-inſtrumenter. Fruntimren ålſka mycket mu-

Digitized by Google

ſik och låra ſig åfven at handtera ſådane inſtrumenter; i ſynnerhet nytja de en art af luta med 4 ſträngar, på hvilken de knäppa med fingrarne och kunna dermed tilbringa hela aftnarne, ehuru det icke år angenämt. *Koto* liknar mycket våre ſå kallade hackbråden, åger många ſträngar, ſom ſlås med pinnar och år utan tvifvel deras behageligaſte ſpel-inſtrument.

Almänna *Skolar* åro på flere ſtällen inråttade til barnens undervisning uti läſande och ſkrifvande, hvaråſt alle barnen läſa högt och förorſaka et grufveligt buller. Barnen upfödas almänt utan aga och ſtryk; i förſta åren ſjunga de för dem viſor, at upmuntra dem til efterföljd af dygd oah tapperhet, om deras afledne hjeltar; i ungdoms-åren förmanas de med alfvarſamhet och förelyſas med gode efterdömen.

Slöjder åro mycket idkade uti hela landet och några af desſe dreſne til ſin fulkomlighet ſamt ſtundom öfvertråffa Européernes konſt-ſtycken, då andre åter icke hinna til den högd, ſom i Europa. De arbeta mycket väl uti *jern* och *koppar*; deras *ſiden-* och *Bomulls-*

ty-

tyger jämlikna och ſtundom öfvergå andre Indiſke orters producter. Deras *lackerade* trå-arbeten, i ſynnerhet de gamle, öfvertråffa alt det, ſom andre folkſlag hittils i den delen, frambragt. Af *Sowas*, ſom är en blandning af guld och koppar, göras ganſka vackra arbeten, hvilke med tuſch på et ännu okändt ſätt, göras blå eller ſvarta. *Glas* förſtå de at ſmälta och til hvarjehanda bruk förfärdiga, både färgadt och ofärgadt. Fönſterglas, ſom är platt, kunna de dock icke göra. Utaf Européerne hafva de i ſednare tider lärt denna konſten, äfven ſom at göra *bykſäks ur*, dem de ſtundom nytja i ſine hus. Äfven ſå förſtå de at *ſlipa glas* och at deraf tilſkapa teleſcoper, til hvilken ända de tilhandla ſig ſpegelglas utaf Hollåndarne. Uti *Stål-tilverkning* äro de måſtare och deras förträffelige ſvärd gifva derpå de ſåkraſte bevis. *Papper* tilverkas til öfverflöd i landet, til ſkrifning och tryck, til tapeter, näsdukar, kläder, ſakers inpackning med mera, utaf olika ſtorlek och finhet. Det ſamma beredes af barken utaf et Mulbärsträd, *Morus papyrifera*, på följande ſätt: ſedan trädet fält ſine blader uti December månad, afſkäras grenarne til tre fots

Digitized by Google

långd, kokas bundne uti knippor i aſklut, ôfverånda ſtående uti en täkt kittel, til deſs barken ſå krumpit, at en half tum af det trådagtiga ſynes bart i åndan. Uptagne lämnas de ſedan at kalna i fria luften, ſkåras up efter längden och barken aftages. Åter blötes barken tre til fyra timar i vatn och då den mjuknat, afſkrapas den fina ſvarta huden med en knif. Derefter ſkiljes den grôfre barken från den finare, ſom gifver hvitare papper. Ju åldre grenarne åro, deſto grofvare blifver papperet. Barken kokas nu å nyo uti ren lut, under ſtändigt omrörande med en käpp och påſpädning ſå länge, tils trådarne ſkilja ſig åt. Tvåtningen, ſom är kinkig, förétages ſedan vid någon bäck, uti et ſåll, under ſtändig omrörning, tils alt blir ſom en fin grôt och i vatn lagdt ſkiljes åt likſom mjöl. Uti et ſmalt kåril blandas det vidare med decoct af *Risgryn* och *Hibiſcus manihot*, och rôres väl om til en lagom tjoklek. Sedan gjutes det i et vidare kåril, hvarifrån bladerne uptagas uti tjänlige formar af gråsſträn gjorde, ſamt läggas i hôgar med ſträ emellan, för at kunna uplyftas; vidare täckas de med et bräde och efterhand präſſas förſt lindrigt, ſedan ſtar-

ſtarkare, at vatnet frånſkiljes. När det ſkjet, läggas bladen up på bråden, torkas i ſolen och ihoplåggas til förſäljning och nytjande. Sämre papper tilverkas åfven af *Morus indica.*

Lackerade trå-arbeten, ſom göras uti Japan, öfvertråffa både de Chineſiſke, Siamſke och alle andre i verlden. Deſſe göras af de finaſte tall- och cedertråd-ſorter, och öfverdragas med den aldrabäſta lackfernisſa, ſom tages utaf *Rhus vernix*, et träd, ſom växer ymnigt på flere ſtällen uti landet. Detta lack, ſom utrinner då trädet ſåras, hämtas utaf treåriga ſtammar och uptages uti något tjänligt kåril. I början är det ljuſare och tjockt, ſom en grädda; uti fria luften blir det tjockare och ſvartnar. Då det obemängdt ſtrykes öfver doſor och andre meubler, är det genomſkinligt, at hvarje ådra af trådet lyſer igenom. Merendels läggas någon mörk grund under, at det deraf blifver, ſom en ſpegel; härtil nytjas ofta det fina ſlam, ſom fås uti hoen under en ſlipſten; ſtundom brukas fint ſtötte kol; ſtundom blandas något ſvart, ſtundom någon röd färg uti fernisſan och ſtundom fint ſöndermalit bladguld, då det får

Digitized by Google

får namn af *Salpliont.* Sådane lackerade arbeten utſiras ſedan oftaſt med guld- och ſilfver-blommor och figurer utan på fernisſan, hvilke dock med tiden afnötas. Stundom får man ſe deſſe figurer uphöjde öfver lacket, i ſynnerhet på de gamle arbeten, ſom åro i mycket värde, ſällſynte och betalas ganſka dyrt. Denna fernisſa, ſom ſtelnar til en genomſkinlig och ſvårligen löſlig kåda, tål icke några ſtötar, utan ſpringer deraf, nåſtan ſom glas; men fördrager väl kokhet vatn. Härmed öfverdragas i huſen dörr- och fönſter-poſter, lådor, ſkrin, doſor, ſablar, ſolfjädrar, thékoppar til thédrikning, och ſoppſkålar, dragſtolar och de måſte husgerådsſaker, ſom förfärdigas af tråd.

Ingen Japones åger frihet, at lämna ſit Fäderneslands gränſor och beſöka utrikes orter. Sådant är vid lifsſtraff förbudet. Långvåga Sjö-reſor, ſom detta folkſlag anſtälde fordom med egne fartyg til Coræa, China, Formoſa, Java och andre orter, kunna ſålunda nu mera icke företagas och konſten at ſegla, måſte til följe deraf vara mindre högt ſtigen. *Skepsfarten* inom ſkåren, ſå väl med en otrolig mängd ſtörre

Digitized by Google

re och mindre handels-fartyg, ſom med fiſkare-båtar, år dock ganſka väl både känd och nytjad. Sällan gå de längre ut i vida ſjön, än at landet kan ſes och at de hvarje afton kunna inlöpa i någon hamn, eller annars komma undan i ſäkerhet för en upſtickande ſtorm. De åga likväl Compaſſen, ſom år indelad uti färre ſtrek, än vanligen hos Européerne; men fartygen åro baktil öpne, at de ej kunna uthålla i öpna ſjön och ſtyret år ſtort och obeqvämligt.

Meublerne, dem Japoneſen nytjar i ſine hus, åro ganſka få utom dem, ſom tjäna i köket och vid måltiden; men deſſe, ſå väl, ſom kläder och andre förnödenheter, åro uti alle ſtäder och byar, til en ſå otrolig mängd i Köpmansbodarne til ſalu, at man måſte förundra ſig, at köpare dertil nog kunna finnas och at man ſnart ſkulle kunna falla på den tanken, at här voro Magaſiner för hela den öfriga verlden. Här får infödingen välja alle ſine kläder färdige, ſkor, rägnſkärmar, lackverk, porcelliner och hundrade andra ſaker, utan at behöfva beſtälla något.

Lagar

Digitized by Google

Policen i landet år lika få vakſam ſamt ordning och ſkick lika få väl i akt tagne, ſom Lagarne åro ſtränge. Verkan deraf år ganſka märkelig och betydande; ty det gifves knapt något land, der färre utſvåfningar ſkje. Och då intet affeende någonſin hafves på perſonen, ſamt lagarne åro urgamle utan förändring, förklaringar och förtydningar, upväxa icke allenaſt underſåtarne med ſåkre kunſkaper om hvad bör göras eller underlåtas, utan de förelyſas ockſå tillika af åldres exempel och oſtraffeliga vandel. De måſte brott ſtraffas med ***dödsſtraff***, icke för brottets ſtorhet eller ringhet, utan för det man vågat öfvertråda Rikets helgade Lagar och förolåmpa råtviſan, ſom jämte Gudalåran anſes för det aldrahelgaſte i landet. ***Plikt*** och böter med penningar anſes här ſtridande emot både råtviſa och förnuft: härigenom ſkulle en rik vara fri ifrån alt ſtraff, hvilket anſes för högſt orimligt. Dråp ſtraffas til lifvet och om det ſkjet i någon ſtad eller på öpen gata, ſtraffas icke allenaſt mördaren, utan ſtundom åfven ſlägtingar och anhörige ſamt grannar, alt efter, ſom de mer eller mindre kunna hafva antingen varit vållande dertil eller

Digitized by Google

ler underlåtit, at hindra det. At draga ſabelen emot någon, koſtar lifvet. Alle lurendrågare ſtraffas til lifvet, utan ſkonsmål, åfven ſom alle de, hvilke deri ågt del, varans både ſåljare och köpare. Alle dödsdomar ſkola förut underſkrifvas af Statsrådet uti Jedo, innan de ſtållas i verket, och det altid efter föregågne förhör inför vederbörlig Domſtol och efter vitnens afhörande. Merendels halshuggas med ſabelen ſådane miſsgjerningsmån hemligen uti ſjelfva fångelſet, ehuru både korsfäſtande och andre pinlige dödsſtraff ſtundom uppenbart åro brukelige. De ſom icke förtjåna döden, hållas antingen på lifstid uti fångelſe, eller banlyſas de til någon aflågſe ö, då alt deras gods tillika confiſceras. Uti ſtåderne ſtraffas ofta en hel gatas invånare för en enda miſsgjerningsmans ſkul; en husbonde för ſin drångs och föråldrar för ſine barns fel, alt efter den andel, de kunna hafva uti gjerningen. Uti det af mycken Philoſophie och en renare Gudalåra uplyſte Europa ſtraffas ſållan den, ſom tubbar och förleder någon, aldrig föråldrar och ſlågt, ſom vårdſlöſat och förſummat ſine barns och ſlågtingars upfoſtran, då deſſe hedningar icke finna et ſådant ſtraff obilligt.

Digitized by Google

ligt. *Fångelserne* åro väl här i landet, likaſom annorſtädes ohyggelige; likväl hållas rumen renlige och ſunde, beſtående af et rum til pinlige förhör, et rum til hemlige executioner, kök, matſal och badſtuga.

Beſkatningarne i Riket åro olika, i ſtäderne och å landsbygden, ſamt på olika orter. Utom de anſenlige ſkånker, ſom *Kubo* undfår af alle Lånens Förſtar och Hollåndſka Compagniet årligen, åger denne verldſlige Monark ſine inkomſter af viſſe Städer och Landſkap. Förſtarne draga ſine inkomſter, hvar af ſit Lån och de deri befintelige ſtäder och åro mycket olika efter ſjelfva Lånens belägenhet, rikedom, vidſträkta utbredning, folkhop och upodling. Hvarje huſägare ſkattar i proportion efter huſets bred vid gatan, utom de ſkånker, ſom gifvas åt ämbetsmännerne och den ſkatt, ſom tilfaller Kyrkor och Afgudar. Nagaſaki Stad beſtår af vid paſs 90 gator ſamt 62 Tempel och deſs inkomſter uti ſkatt beſtiga ſig til ungefärligen 3 *Mangokf.* Landsbygden beſkattas efter deſs afkaſtning och den almännaſte beſtår uti Risgryn, ſom det frambringar. Skogsbygd och mindre

dre odladt land ſkattar mindre. En Råntmåſtare eller Fogde indrifver denne betydande upbörden. Åkerfälten indelas i trenne grader efter deſs olika bördighet. Den, ſom upodlar et nyt ſtycke land, åger det frit i två eller tre år för alla utlagor. Att åga reda på åkerſtycken, ſom ofta ſtå om våren under vatn, och tillika på Låns-Herrens inkomſt deraf, måtas ſådane land ſtundom tvånne gånger om året; nemligen om våren och vid ſkördetiden. Skatten utaf landtgodſen år ganſka dryg och går något öfver hälften eller til två tredjedelar utaf afkaſtningen. För at utråkna den, afmåtes et ſtycke land, af hvilket ſåden afſkåres och prof-tröſkas ſamt derefter ſedan utråknas, hvad ſom kan belöpa ſig på det hela. Landet tilhörer altid Kronan eller Förſten och Landtmannen åger det endaſt i förlåning, ſå länge han väl och förſvarligen odlar det.

Uti alle Ståder hålles en förträffelig *ordning*, til vinnande af ſamhällets almänna beqvämlighet, frid, ſäkerhet och ſälhet. Til den ändan åro förordnade fyra Borgmåſtare, af hvilke en hvarje år ſitter främſt, förer ordet och

Digitized by Google

kallas *Ninhan.* Utom desse år för hvarje gata förordnad en *Ottona*, hvilken år lika som en Commissarius, som skal til Borgmästarne afgifva rapport om alt, hvad som händer: denne äger under sig flere Stadstjänare, til sin tjänst. Hans skyldighet är at antekna alle, som på dess gata födas, dö, giftas, resa, bortflytta eller ankomma; han stiftar enighet emellan invånarne, äger råttighet at sätta förbrytare i fängelse och äfven at sluta dem i bojor. Denne ämbetsman väljes utaf gatans invånare och lönas utaf gatans enskildte medel. Hyresfolk äga ingen råttighet til votering: hyrorne betalas på månad, i proportion efter rumens storlek, räknad efter mattornes antal på golfvet. Hvarje Ottona äger trenne *Biſittare* sig til hjelp, en *Secreterare*, för at antekna alt, och en *Casseur*. *Stadstjänarne* äro tillika spioner, som skola gifva Ottona en noggran kunskap om alt. Hvarje gata är afstängd med portar, som afskåra, då de tilstängas vid upkommande buller, all gemenskap med andra gator, at ingen orolig kan genom flykten komma undan.

Til förekommande af *Brand* uti städer äro makalöse anstalter vidtagne. Bor-

Digitized by Google

Borgerſkapet håller ſjelf vakt, både husägare och hyresfolk. Sådane Natvakter åro tvånne, hvilke åro ſå fridlyſte, at ingen vid lifsſtraff får angripa dem. Den ena af dem år altid på högvakten och då någon fara år å färde, kan den fördubblas. Den andra år den rundtgående eller egenteliga Brandvakten, ſom går omkring på gatan och med tvånne trådſtyckens tilhopaſlående gifver tiden tilkånna; ſtegar vid portarne och annan brandredſkap åro altid til hands uti båſta ordning. Om dagarne hållas vid kyrkorne viſſe Betjänter, ſom med en tråklåpp ſlå på klåckan, för at utmårka, hvad tiden lider. Uti alle vårdshus och herbergen går utom deſs ſå fredligt til, at man ſållan mårker något ſlagsmål eller fylleri, ſom år år ſå almånt, ſom vanhedrande uti den våſtra delen af Norden. At Åmbetsmån ſkola vara årlige och pålitelige, göra de vid ſyſſans tiltråde ganſka ſtrång *Ed*, och denne förnyas ſtundom årligen. Stundom ombytas de ockſå, för at icke blifva för gamle på et ſtålle och för at icke med tiden kunna förledas. Då ſtraffen uti detta landet åro ovanligen hårde och Lagarne tillika oföränderlige, kan man med viſshet ſåga, at hår-

Digitized by Google

ſtådes mycket mindre misgjerningar begås och ſtraffas, ån i andre folkrike länder, der utom de många ſtraff, ſom årligen utdelas, många misgjerningsmån blifva dolde, få utvågar at rymma, eller på något annat ſått undgå ſin välförtjänta näpſt. Jag hörde omtalas utaf Tolkarne den beſynnerliga omſtåndigheten, at det gåfvos *Lagar*, ſom icke kungjorde ſtraffet, och at för många brott ſtraffet icke voro almånt bekant. De trodde, at man borde icke derföre mindre agta ſig för brott och utſvåfningar, ånſkönt icke Öfverheten behagat utſåtta och kungöra ſtraffets art; och förmodeligen ågde de gode ſkål dertil. Men på det, at ingen må förebåra någon okunnighet om Lagarne, kungöras de icke en eller få gånger ifrån Prådikſtolen, ſåſom vanligen almånt ſker i Chriſtenhetens Gudahus, utan uti alle ſtåder och byar, finnas de til almånt åſkådande och dageliga genomlåſande med ſtore bokſtåfver ſkrifne och upſatte på et öpet ſtålle med galler omringadt och fredadt. Detta ſtället år uti Ståderne ſtraxt innom ſtadsporten och midt uti byarne. Befalningarne om hvad bör göras eller underlåtas åro ganſka korte utan ſtraffets

fets utſåttande och utan tillåg af hotelſer, hvarpå man i ſomlige länder af det vidtlagfarna Europa har ſå godt förråd. Utom Ståderne och byarne ſer man ſtundom åt våſtra ſidan utaf upreſte kors och pålar, de ſtållen, hvaråſt fordom mera, ån nu för tiden, misgjerningsmån vandrat til den andra verlden.

Läkare

åro flerehanda. Några låra endaſt Medicin och befatta ſig med invertes ſjukdomars botande. Andre utöfva Chirurgien; andre brånna endaſt med Moxa; andre öfva blott nål-prickning (*acupunctura*) och andre gå omkring för at frottera. Dem, ſom förråtta den ſidſta af deſſa Operationer, får man höra om qvållarne ſtryka långs efter gatorne och medelſt ſkrikande utbjuda ſin tjånſt. I et land, der förkylningar åro ſå almånne, komma deſſe gnidningar öfver kroppen vål til paſs. De, ſom handhafva practiken öfver invertes ſjukdomar, anſes förnåmare och ſkiljas dermed ifrån andre, at hela hufvudet år nakot ra-

Digitized by Google

kadt. De nytja aldrig andre, ån enkle medel och det almännaſt uti decoct, ſom drifva antingen urin eller ſvetten. Någon gång nytjas ockſå pulver. Sammanſatte Medicamenter veta de ej af. En ſtor del af deſſe medel, kunna väl hämtas innom riket, men ganſka mycket förſäljes af Chineſerne. Medici känna på pulſen underſtundom, och detta varar ganſka länge, hela fjerdedels timen, förſt på ena och ſedan på den andra armen, likaſom bloden ej ſkulle föras til bägge pulſarne ifrån en och ſamma källa. Kännedomen af febrar och andre invertes ſjukdomar kan ej vara annat, ån ringa och deſs botande oſäkert, då Läkarne äga ingen inſigt i Anatomie och Phyſiologie och känna ganſka litet de medel, ſom de föreſkrifva. De endaſte, ſom förſtå något mera häraf, äro antingen Medici vid Hofvet, eller Holländſke Tolkar, hvilke äga tilfälle, at ſkaffa ſig några inſigter utaf de Europeiſke Läkare.

Brännande med *Moxa* och nål-prickning äro tvänne betydelige och almänt brukelige operationer uti hela riket, och företagas väl få ofta, ſom någonſin åderlåtning uti Europa. *Moxa* nytjas

nytjas icke allenaſt för at bota, utan åfven för at förekomma ſjukdomar; intet kön och ingen ålder är undantagen, utan alle betjåna ſig deraf, gamle och unge, barn, fattige och rike, til och med fångar. Få delar af kroppen åro, ſom icke tillåta brånningen, ſåſom ſenor (*tendines*), ådror och några andre; men kötagtige delar och i ſynnerhet ryggen upviſa de tjånligaſte ſtållen, ſom af Operateuren noga utvåljas och hvarpå de åga enſkilda trykta taflor. Den tjånar i de måſte ſjukdomar, men i ſynnerhet uti Pleureſie, Odontalgie och der den gör den måſta nyttan, uti gikt och förkylningar. *Moxa* är ej annat, ån lugget (*tomentum*), utaf bladerne af Gråbo (*Artemiſia vulgaris*), håldſt utaf gamle. Detta beredes på följande ſått: Bladerne klappas och rifvas med händerne, til deſs alt det gröna frånſkildt ſig och det ludna blir enſamt ôfrigt. Detta erhålles finare och gröfre; det finare anſes för båttre och det gröfre, nytjas vanligen til fnöſke. Når detta ſkal nytjas, göres deraf en liten kågla; denna ſåttes på det utmårkte ſtållet och antåndes, då elden ſmåningom förtårer den och brånner i huden tillika et årr, ſom någon tid går ôpet och utſilar en våtſka.

Digitized by Google

Nålprickningen skjer merendels i den affigt, at dermed bota Colik, i synnerhet den, som här får namn af *Senki*, och utaf Sakki-drycken almänt förorsakas. Magen är således dess föremål, hvaråst flere, ofta nio hål båras, för at, efter deras tanke, utslåppa vådren; men andre kötagtige delar kunna åfven härtil utväljas. Nålarne, som härtil nytjas, åro fine, nåstan som et hufvudhår, göras både utaf silfver och guld och det utaf priviligerade personer, som endast förstå at gifva dem de egenskaper af hårdhet, böjelighet och finhet, som de böra äga. Under det de införas genom huden, drillas de emellan fingrarne och undvika benagtige delar.

De *sjukdomar*, som almänt förekomma och åro landets egne, åro den förut nämnde Coliken, som här får namn af *Senki*, sura ögon och hårdnade körtlar. *Senki*-Coliken, som kommer af bruket utaf Sakki eller Risölet, angriper ganska många och åfven främlingar, som någon tid vistas i landet. Plågan är stark och olidelig och lämnar efter sig svulster på flere ställen, i synnerhet förorsakar den *Hydrocele*. Röda och *rinnande* ögon åro almänne hos bönder och

och det fattigare folket uti byarne, kommande dels af röken utaf kolen, hvarmed rumen eldas om vintren, dels af ſtanken, ſom deras aftrådes hus förorſaka. Hårde körtlar voro nog almänne öfver alt i landet, hvilke jag ock ofta märkte hafva förvandlat ſig til kråftan. I ſynnerhet fåtta ſig deſſe på halſen och tilväxa dageligen ifrån en årts til en knytnåfvas ſtorlek. Emedan hettan om dagarne ofta år ganſka ſtrång och en upkommande blåſt då låtteligen tiltäpper ſvetholen och hindrar utdunſtningen, ſå år folket ganſka mycket antaſtadt utaf förkylningar (*Rheumatismer*), åfven ſom under ſommar-månaderne, utaf ſamma orſak, *Diarrhœer* och *Dyſenterier* upkomma både ibland Europeerne och Japoneſerne. Det ſamma kan ock hända, då de oförſigtigt åta utaf Landets frugter, i ſynnerhet *Kaki fikonen*, ſom åro ſå ſmakelige och begårlige.

Koppor och *Måſling* hafva länge varit gängſe i Landet och agtas icke mer hår, ån annorſtådes. Jag ſåg icke ſårdeles många mycket ſkadade af dem; de känna icke koppors ympning. *Hydrocephalus* eller vattuſot i hufvudet ha-

Digitized by Google

de jag tilfälle at ſe på en 33 års man, ſom kom, at begåra mit råd, under reſan up til Hofvet. Han beråttade ſig hafva fåt den för 19 månader ſedan derutaf, at han under fåktande med en annan bekommit åtſkillige ſlag ôfver hufvudet af en Bambo-ſtåck, ſom likväl varit med linne ôfverdragen. Ifrån hjeſſan til bakdelen af hufvudet ſågs en ſvulnad, tjock ſom et finger och hufvudkålsbenen märktes ſå upſatte, at borteſta fontenellen kåndes mjuk. En ſort *Friſel*, ſom Européerne kalla *Rôda hunden*, år hår gångſe under de varmaſte ſommarmånader, uti Auguſti och September, ſynnerligen ibland Européerne. Den ſamma varar flere veckor och ſtundom månader. Utſlaget år uphöjt, knottrigt och rôdt, utan feber. Stundom förſvinner det til en del och ſtundom ſlår det mera ut, i ſynnerhet af middags- och aftonhettan. Ofta år den utan kläda; men då den infinner ſig, år den ſtarkaſt om aftonen och natten under mycken oro och ſômnlôshet. Stundom tilkommer en beſynnerlig kläda, den man måſt kånner under rôrelſer, då man ſåtter ſig på en ſtol, ſtôdjer ryggen mot en vågg, ligger uti ſången eller krôker armarne.

Man

Digitized by Google

Man känner då ſtickningar i huden lika ſom af tuſende fina nålar och hvilka ſtickningar uphöra, ſå ſnart man håller den rörde lemen ſtilla, åfven i den gifna ſtålningen. Anſigtet år frit för detta utſlag, ſom annars utbreder ſig öfver hela kroppen, ja ända til fingeråndarne. Man kan ock få detta flere gånger, under viſtandet i Indien.

Veneriſka ſjukan år utan tvifvel införd af Européerne, ſom åga den ådla meriten, at hafva utſpridt den til flere ſtållen af jordklotet. Veneriſke åkommor åro nu mycket almänne, dem de hittils icke annorlunda, ån med blodrenande Decocter vetat lindra. Salivations curen, ſom de af Hollåndſke Fältſkårer väl hört omtalas, förekom dem både ſvår at rått företaga och at genomgå. De antogo derföre både med tackſamhet och glådje den method, ſom jag aldraförſt hade den lyckan underviſa dem, nemligen at med *aqua mercurialis* bota de ſamma. Åtſkillige Tolkar nytjade denna method redan 1775 och 1776, ſamt botade dermed fulkomligen, under min handledning, åtſkillige både uti och utom Nagaſaki Stad. Och gör jag mig det ljufva hopp, at igenom den-

na

na låttare methoden hådanefter flere tuſende olyckelige ſkola befrias ifrån både halsfiſtlar och andre denna orena ſjukans hiſkelige Symptomer, ſom jag under reſan inåt Landet med gråmelſe oftaſt fick beſkåda.

Åkerbruket

år hos Japoneſen uti ſtörſta vårde, ſå at man hår, undantagne de oländigaſte berg, ſer jordytan öfver alt och de måſte bergen ſamt kullar, ånda up til topparne upbrukade. Man behöfver icke hårſtådes hvarken belöningar eller upmuntringar i et land, der jordbrukaren anſes för den nytigaſte medborgaren och der den icke tryckes af de mångfaldige tvång, ſom i andre länder hindrat och i alle tider hindra Landtbrukets upkomſt. Landtmannens afgift af grödan in natura år vål ganſka dryg; men han brukar för öfrigt ſin jord med mera frihet, ån en Såteriägare i Sverige. Han hindras icke tvånne dagar å rad hvarje gång, vid hållſkjuts, för at förtjåna en plåt och ſtundom

Digitized by Google

dom återkomma med förlorade håftar: han tages icke ifrån plogen och åkern, för at skjutsa en rymmare eller en fånge til närmaste slott: hans egendom och tid förspilles icke på vågars, broars, fattighus, Präſtebols och Magasiners bygnad: hans dagar medtagas icke på körslor om vintren efter gårdsel och stör samt omåtelige och skogödande gårdesgårdars hägnande om våren: han känner intet af alle de hinder och olägenheter, som åtfölja Ryttarens och Soldatens underhåll samt utrustning: och det, som ån mer ökar dess lycka och lämnar honom tilräckligt utrymme til sit jordbruk, år det, at han blott äger en enda husbonde, sit Läns Förste, utan at befallas af flere, som Löningstagare, Krono-tiondetagare, Fogde, Länsman med flere. Ingen tegskiftesdelning ligger honom i vågen, at rått använda til sin nytta, den jord, han äger och ingen flere tilhörig almänning hindrar, at hvar och en kan draga vinst af sin del. Alle åro skyldige bruka sin jord och om en Landtman ej årligen brukar en viss del af sin åker, mister han den, och en annan, som kan, får bruka honom. Han får altså använda al sin hog och al sin tid på odlingen af sin

Digitized by Google

ſin jord och bitrådes deri af ſin huſtru och barn. Ångar finnas icke uti hela Landet; utan al jord upbrukas antingen til åker eller til jordfrugters plantering. Sålunda förſpilles icke eller Landet med vidlyftiga ångar til boſkaps och ridhåſtars underhåll, ej eller med ſtora onyttiga tobaks-planteringar, eller med ſåd til andre mindre nödige behof, hvilket gör, at Landet år ganſka tått bebodt ſamt folkrikt och kan utan nöd föda ſine oräknelige infödingar.

På intet ſtälle i verlden ſamlas gödſel med mera ſorgfällighet, ån här, ſå at intet, ſom i detta affeende, kan användas, går förloradt. Boſkapen födes hema ihela året, at alt affal efter den blir vid gården och efter håſtar, ſom nytjas på reſor, ſer man almänt Gubbar och barn, med en ſnäcka (*Haliotis tuberculata*) fäſtad vid åndan af en käpp, på alla landsvägar uphämta ſpilning, ſom i en korg hembäres. Ja ſjelfva urin, ſom ſå ſällan kommer Européens åker til godo, ſamlas här med omſorg uti ſtora lerkrukor, de der icke allenaſt uti bondbyarne, utan vid ſjelfva landsvägens ſidor, här och der, finnas nedgrafne. Så noggrant alt gödande ämne här ſam-

Digitized by Google

ſamlas, ſå olika år ock Japoneſens gödningsſätt ifån andre Länders. Han utförer ej ſin gödſel, hvarken om vintren eller om ſommaren på ſine trädesgården, at der uttorkas af en brännande Sol, ſamt förſvagas igenom de flygtige ſalters och oljors bortdunſtning; utan han gör ſig den obehageliga mödan, at med vatn och urin tilhopablanda flere ſlags gödſel efter människor och boſkap, ſamt alt det affkråde, ſom faller i köket, til en fulkomlig vålling, den han i tvånne ſtora åmbar utbår til ſin åker och med en ſlef begjuter den växt, ſom nu hunnit til et qvarters högd och får hela nyttan deraf, ſamt muſten genaſt til roten. Igenom detta gödningsſätt och tillika Landtmannens oförtrutna renſande, befrias åkrarne ſå aldeles ifrån alt ogräs, at den ſkarpſyntaſte Botanicus knapt ſkal kunna finna en enda främmande ört ibland ſåden.

Den möda en Landtman gör ſig, at upodla åfven de brantare bergens ſidor, är ſnart ſagt otrolig. Ånſkönt ſtället ej vore ſtörre, ån en aln i fyrkant, lägger han likväl af ſtenar en mur vid ſlutningen, fyller innanföre med jord och gödſel, ſamt beſår denna lilla åkerſång

ſång med Ris eller jordfrugt. Tuſende dylika båddar pryda de måſte berg och gifva dem et utſeende, ſom hos åſkådaren väcker den ſtörſta förundran.

Förnåmſta ſådesſlaget är Riſet. Bohvete, Råg, Korn, och Hvete nytjas föga. Ibland jordfrukterne åro Batatas (*Convolvulus edulis*) ymnigaſt och välſmakeligaſt. Flere ſorter Bönor och Ärter planteras i ymnoghet, åfven ſom Lök, Rofvor och Kål, af hvars frö en olja pråsſas til lampor och hvars gula blomor på et utmärkt ſätt om våren pryda hela åkerfält.

Uti början af April börjar Landtmannen omgrafva det land, ſom årnas til *Ris-ſåde*. Det ſtår då nåſtan helt och hållit under vatn med ſine uphöjde kanter vid ſidorne. Grafningen ſker med en fots lång och en hand bred, något krokig bila, fäſtad vid et ſkaft. Risgrynen ſås altid förſt på et ſtycke land, helt tätt, lika ſom kålfrö uti lafva. Sedan når det upvuxit til et qvarters högd, upryckes det och planteras, lika ſom kålplantor, på Ris-åkrarne, några ſtånd tilhopa knippevis, et qvarter mellan hvarje knippa. Detta år altid qvinfol-

Digitized by Google

folkens göromål, som vada i vatnet, hvilket minst år et qvarter djupt. Uti November månad år det mogit och afskåres samt bindes uti knippor och hemföres. Endast genom axens slående emot en tunna eller något annat, falla kornen ifrån halmen, så at i det hänseendet ingen vidlyftig tröskning år af nöden; men för at få det yttre skalet frånskildt ifrån rena kårnan, år en ny tröskning eller stampning åter nödig, som fållan anstålles förr, än grynen behöfva nytjas. Således föres det til åtskillige orter och säljes der aldeles ostampadt. Stampningen i smått sker almännast på det sättet, at et träblåck göres iholigt, denna hola fylles med ris och stötes med en trästöt, til dess skalen losnat ifrån. Uti stort sker denna stampning icke allenast genom en machin, som består af flere stötar, hvilke drifvas med vatn-hjul; utan ock med en dylik machin, som af en karl trampas med foten: under denna stampningen rörer han med en käpp i skrufven, så at grynen kunna rinna ned. Risgrynen räknas här för de bäste uti hela Ostindien, ganska hvite, lemige och mera födande.

Bok-hvetet, (*Polygonum fagopyrum*)

nytjas almännaſt til mjöl malit och bakadt til ſmå kokade, ofta tillika fårgade kakor, ſom uti byarne och vid hvilоſtållen ſåljas för en ringa penning til de reſande och deras bårare.

Hvetet (*Triticum æſtivum* et *hybernum*) ſås uti November månad och afſkåres moget uti Junio. Det nytjas merendels til fint mjöl, hvaraf ſmå kakor göras, ſom åtas mjuka.

Kornet (*Hordeum*) blir olika tid utſådt, ſtundom uti November, ſtundom uti December och någon gång uti October månad. Uti Maji månads ſlut eller Junii början afſkåres, torkas och uttröſkas det ſamma. Åkrarne likna här ofta Kålgårdar med ſine ſångar, ſom ofta åro blott en fot brede och ſkilde åt med en djup fåra eller dike, åfven af en fots bred. På deſſe ſmale ſångar ſås kornet tvårt öfver uti rader, ſom lämna något rum ledigt emellan. Stundom blef jag dock varſe, at kornet var ſådt längs efter ſången, då raderne endaſt voro tvånne. Jag märkte ockſå, då kornet hade upnått vid paſs en half alns högd, dock innan det gått i ax, at Landtmannen likaſom updikade deſſe ſmale

ſmåle diken och ganſka varſamt lade jorden omkring roten, hvaraf kornet undfick både gödning och vatnades. Det beråttades mig, at efter viſs tids förlopp nedlägges jorden åter i diket och det, ſom förut varit ſådes-ſången uptages och förvandlas til dike. Uti kornet befans åfven på några ſtållen brand, en ſjukdom ibland ſåden uti Europa mera almån. Så ſnart kornet blifvit afſkurit, ſås ej ſållan annat korn eller ockſå Böner (*Phaſeoli*) emellan ſtubben, antingen bredevid det ſamma eller uti fåran, ſå at landet verkeligen beſås tvånne gånger om året, ehuru på olike ſtållen, utan ny körning och ansning. Kornet nytjas måſt til föda för håſtar och andre kreatur. Någon gång males deraf fint mjöl, ſom nytjas til ſmå mjuka kakor.

Kålfrö (*Braſſica orientalis*) odlas öfverflödigt uti alle Landſkap. I April månad ſes öfver hela landet åkrarne ſtå förgylde utaf deſs blomor. Roten nytjas icke; men frön, ſom mogna i Maji, gifva genom präſning en olja, hvilken öfver alt brukas uti lampor. Örten kallar Japoneſen *Na Tanne* och oljan *Natanne Abra* eller *Natanne no Abra*.

Digitized by Google

Både korn, hvete och kålfrö uttröskas ſtundom helt rått och ſlått på halmmattor, under bar himmel, ej ſällan utan för husdörren i byarne, med ſlagor, ſom hafva trenne klompar eller ſtockar. Ockſå ſlås af några kårfvarne med axen blott emot en tunna, bålja eller dylikt, at kornen affalla, ſom ſedan måſte renſas ifrån ſine agnar och annan orenlighet.

Utaf bönor, årter och linſer odlas flere ſorter både ſtörre (*Phaſeoli*) och mindre (*Dolichos*). Af *Daidſu* bönor (*Dolichos Soja*) nytjas mjölet til matredning och utpråsſade ſaften til Soja beredning, ſamt frön til ſoppa, kallad *Miſo*, hvilken år en dagelig rått för folket i almänhet. *Atſuki* (*Phaſeolus radiatus*) bönorne malas åfven til mjöl, hvaraf med ſåcker beredas ſmå kakor. Vanlige årter (*Piſum ſativum*) och Vålſka bönor (*Vicia faba*) ſåg jag på några ſtållen utſådde och brukelige. Likaſå odlas åtſkillige arter af gräs, för at nytja frön deraf til föda både för människor och kreatur, ſåſom *Awa* (*Panium verticillatum*), *Kibi* (*Holcus ſorghum*), *Ko Kibi* (*Panicum Corvi*), *Nan ban Kiwi* (*Cynoſurus Coracanus*) med flere. Rofvor (*Bras-*

(*Brasſica rapa*) ſås ymnigt och anvåndas mycket til föda, åfven ſom andre jordfrugter och lökſorter, ſåſom Säckerrötter (*Sium ſiſarum*), Morötter (*Daucus carota*), de der åro föga gulagtige, Råttikor (*Raphanus ſativus*), Batater (*Convolvulus edulis*) och obetydeligen Potater (*Solanum tuberoſum*). Deſsutom updragas Sallat, (*Lactuca ſativa*); Meloner (*Cucumis melo*) både med hvit och rödagtigt kött, at tjåna ſåſom deſert vid måltiden och för at låſka, kyla och ſlåcka torſten om ſömmaren; Pumpor, (*Cucumis pepo*) ſom nytjas uti ſoppor; Gurkor (*Cucumis ſativus*) både at åta färſke och til inlågning; Conomon (*Cucumis Conomon*) at inſyltas och tjåna til deſert at reta matluſten; *Fokke Fokkes* eller frukten utaf *Solanum melongena*, at låggas uti ſoppor; Calabaſer (*Cucurbita lagenaria*) odlas til flaſkor och dylike kåril.

Til krydder brukas och ſtundom odlas Ingefåra, (*Amomum mioga*), pepparbuſken (*Fagara piperita*), hvaraf tages både blader och frugter, at gifva ſoppor och ſaucer en ſtark ſpecerie-ſmak; Spanſka pepparen (*Capſicum*) Bamboroten och åtſkillige ſorter champignoner

Digitized by Google

(*Agaricii*), ſom hos detta folkſlag åro mycket begårlige, i bodarne almånt til ſalu torkade, ſamt både i ſoppor och ſaucer nåſtan dageligen brukade. Deſert på bordet utgöra åtſkillige vålſmakelige frukter, ſom odlas uti trågårdarne, ſåſom Pomerantſer, Citroner, Pompelmoſer och Apelſiner; Påron, Perſikor, Plomon, Kårsbår, Meſplar (*Meſpilus japonica*) rått ſmakelige, Fikon (*Dioſpyros Kaki*), Drufvor (*Vitis vinifera*), Granatåplen (*Punica granatum*), Spanſka Fikon (*Cactus ficus*), Caſtanier, Valnötter, med mångfaldige flere. Humlan (*Humulus*) ſåg jag på et och annat ſtålle vild växande, ej odlad eller brukad.

Emedan alt Land ligger öpet, utan at vara inſtångdt innom gårdesgårdar, ſom hår åro okände, få finnas många köks- och trågårds-växter odlade på öpne fålten, och trågårdar gifvas ſålunda inge andre, ån de, ſom finnas vid hvarje hus, åro obetydelige til ſtorleken ſamt mera inråttade för prydnad ſkul. Uti deſſe finner man både trån, ſom prunka med vackra och ſtora, ofta dubla blomor och andre få vål örter ſom lökväxter med ſynnerligen täcke blomſter, ſåſom *Azalea indica*, *Nandina domeſtica*,

ſtica. Prunus ceraſus, Gardenia florida, Aucuba japonica, Spireæ, Magnoliæ, Tagetes patula, Celoſia criſtata, Hovenia dulcis, Aſter chinenſis, Pæonia officinalis, Chryſanthemum indicum, Calendula officinalis, Impatiens balſamina, Mirabilis dichotoma och oräknelige flere.

Til *färgeſtoffer* ſåg jag odlade *Polygonum chinenſe, barbatum* och *aviculare;* alle desſe gåfvo en vacker blå färg, mycket lik med Indigo. Bladerne torkade ſtöttes och ſkapades til ſmå kakor, ſom ſåldes uti bodarne. Härmed ſades både linne, ſilke och bomul kunna färgas. Då de kokas vid nytjandet, tillägges aſka. Ju ſtarkare Decoctet gjordes, deſto mera mörkblå färg erhölts och tvärtom.

Både *Bomuls-* och *Silkes-afvelen* är här i Landet utaf ganſka mycken betydenhet och förſkaffar klädnad åt många millioner människor. Til den ändan odlas och planteras årligen Bomuls-buſken (*Goſſypium herbaceum*), ſom gifver en ganſka fin och hvit bomul, til tyger, ſtopningar och andre behofver. Silkesafvelen beror af Mulbärſtråns planterande och förökande, hvarigenom en

Digitized by Google

obeſkriflig mängd af Silkes-maſkar upupfödas och ſilke beredes til tyger, garn, vadd och många andre både behof och prydnader.

Fernistrådet, (*Rhus vernix*), Kamfertrådet (*Laurus camphora*), Tallen (*Pinus ſylveſtris*), Thébuſken (*Thea bohea*), Cedern (*Cupreſſus japonica*) och Bambo-rören (*Arundo bambos*) våxa icke allenaſt vilde uti hela landet, utan odlas på flere ſtållen, för den mårkeliga nytta, ſom invånarne draga af alle deſſe. Bambo-ſtammen tjånar dem til rånnor, håf-ſtånger, til flåtning af korgar och ſkåp, ſkrifpennar, ſolfjådrar med mera; Tallen til prydnad vid huſen och deſs trå til bygnad ſamt alle ſorter ſlöjder och åfven de finaſte lackerade arbeten; Cedern til fartyg, husgeråd och Snickarearbeten, lika med tallen. *Fernistrådet* åger en mjölkagtig ſaft uti ſig, ſom år den ypperſta af alla kådor til lackering. *Kamfertrådet* våxer vildt til ſtörſta myckenhet uti *Satſuma* Landſkap och på *Gotho* öar. Utaf detta tilredes den måſta Kamfer, ſom förbrukas uti Europa. Japoneſen ſönderſplitrar trådet och rötterne ganſka fint, kokar det med vatn uti jerngryta, täkt med en hatt af trå, ſom

Digitized by Google

ſom åger en hög kuller. Uti denne kuller fåſtes halm eller hö, ſå at den upſtigande Kamfer derpå kan fåſta ſig. Kamfer-kådan ſedan ſkild ifrån halmen år grynig, inpackas uti trå-baljor och förſäljes efter vigten til Holländſka Compagniet.

Då uti hela detta vidlyftiga Rike hvarken finnes någon talg eller kernas något ſmör, har deſs invånare varit omtänkte, at i deſs ſtälle bruka fårſka oljor både til ſin matlagning och til lampor uti huſen. *Rbus ſuccedanea* gifver wål af ſine frön genom präsning en olja, ſom ſnart ſtelnar likaſom talg och hvaraf ljus åfven tilredas; men deſſe nytjas på långt når icke ſå almänt, ſom lampor. Likaſå göras ſtundom ljus af ſtelnade oljan utaf *Laurus camphora* och *glauca*, af *Rbus vernix* och *Melia azedarach*. Til lampor åter, at uplyſa rumen om vintren, nytjas flere ſlag af oljor, ſåſom utaf *Dryandra cordata* och andre, i ſynnerhet och aldraalmännaſt af *Braſſica orientalis*. Deremot nytjas den finare oljan utaf *Seſamum* uti köket, til ſtekning af fiſkſorter och andre råtters beredning.

Digitized by Google

Såckerlönnen växer mig vetterligen icke uti Japan, ej eller hafva Såckerrören ännu blifvit til odling införde; men Japanſke Tolkarne viſade mig dock at de ägde en ſaft, hvaraf Såcker kan beredas. Detta ſades mig förfärdigas utaf ſaften af något trå på öarne omkring Japan. Det ſamma ſmakade ſöt, men var brunagtigt och til utſeende oanſenligt. Om Såcker ſålunda är en nödvändighets vara för et Land, torde det vara den enda, ſom Japoneſen behöfver taga utaf utländningens hand. At han för öfrigt äger, och det uti ſtörſta öfverflöd, alt annat, ſom erfordras både til föda, klädnad och beqvämligheter, lårer af det, ſom ofvanföre är ſagt, nogſamt kunna inhämtas. Och då man uti de måſte andre Länder, mer eller mindre ofta klagar öfver miſsväxt-år och ſvår hungersnöd, höres ſällan ſådant hända uti det folkrika Japan, der man lefver tarfveligt utan ſlöſande och der man förſigtigt blandar på marken en mängd af jord- och ſkal-frugter med ſine ſädesſlag. Likväl har man några exempel derpå, at äfven här hungersnöd träffat landet.

Emedan Japoneſen äger ſå mångfaldige

Digitized by Google

dige sådesarter, så mycken förändring af både rot- och skal-frugter, samt desutom hämtar ganska stort förråd af födande ämnen ifrån tilgränsande hafvets rika vitthus; så hvarken behöfver, ej eller äger han någon betydande ladugård. Fyrfotade djur ägas få, hvarigenom landet ej behöfver användas til vidlyftige ängar. De få *hästar*, som finnas i landet, nytjas utaf Förstarne, några til bördor och några til ridning för resande; och hela deras antal torde icke gå så högt, som uti en enda Stad uti Sverige. Man hörer här aldrig omtalas, hvarken stora Ryttare-hästar, eller ystra vagns-hästar, eller snälla slädtrafvare eller Europens förnäme Stallmästare. *Oxar* och *Kor* torde vara ännu färre; deraf nytjas hvarken kötttet, mjölken eller ost, smör och talg deraf tilredde; de brukas endast någon gång för kärror och at plöja sådan åker, som ligger nästan beständigt under vatn. *Svin* finnas ganska få vid Nagasaki och dessе okynnes kreatur, de skadeligaste för alt, hvad jordbruk heter, då de ej hållas inne, äro troligen införde af Chinesерne. *Får* och *Getter* gifvas icke uti hela landet: de sednare göra et odladt land för mycken skada och

Digitized by Google

och fårens ull kan hår umbåras emot bomul och ſilke. Under mit viſtande på Holländſka Factoriet hände ſig, at några Japoneſer ankommo til ön med åtſkillige får, ſom de ågt flere år uti ſit förvar och hvilke de emottagit utaf någon Chef för Holländſka handelen ſom reſt til Batavia och ſedan icke återkommit. *Hundar* föda de utaf vidſkepelſe, de ende låttingar i landet och *Kattor* åro merendels fruntimbrens favoriter. *Höns* och vanlige *Ankor* ågdes åfven tame i huſen, förmodeligen måſt för åggens ſkul, hvaraf de åro ſtore ålſkare och nytja dem vid flere tilfållen hårdkokte ſamt uti ſtycken ſönderſkurne.

Lan-

Digitized by Google

ſkulle blifva alt för vidlyftig, at utföra i al ſin vidd uti et Verk, ſom endaſt år åmnadt til Dagbok öfver reſan. Det år ſåledes endaſt korteligen jag tror mig böra nåmna något derom, för at gifva åtminſtone något begrep om detta Landets egne alſter uti de trenne Naturens riken. Hvad växterne beträffar, har jag utförligt beſkrifvit dem uti min år 1784 af trycket utkomna Flora Japonica, och tillika tilkännagifvit den nytta och bruk Japoneſen i hvarjehanda hänſeenden vet, at göra ſig utaf tråns, buſkars och örters åtſkillige ſlag och deras ſårſkilde delar. De djur, ſom kunnat vara antingen mycket ſällſynte eller för kännare uti Europa aldeles obekante, har jag til en del redan utredt och beſkrifvit uti Academiſke Afhandlingar och Diſputationer, ofta med bifogade figurer; och hoppas jag, om lifstid, hälſa och ledighet det vela medgifva, at på lika ſått göra almänt bekante de öfrige, ſom ännu kunna finnas uti mit förvar och dem flere oblide öden hittils ſkonat.

Af dåggande djur åro följande, ſom kommit med någon ſäkerhet til min kunſkap:

Canis

Digitized by Google

Canis *lupus:* Vargen, *okame* kallad, uti de norre Landſkapen.

vulpes, Råfven, et fôragtadt djur i hela Landet.

familiaris, Hunden, både tam, och ſom mig beråttades, åfven vild, kallad *jamma ing*, hvilken dock torde vara fôrblandad med jackhalſen eller någon annan ſort.

Felis *catus*, Katten fins uti alle hus, til fårgen mycket fôränderlig.

Mus *rattus*, Råttan hushållar hår, ſom i andre Länder.

Lepus *timidus*, Haren, den grå arten, fôrdes ej ſällan til vårt Factorie och til vårt bord.

Bos *taurus*: Bufflar med knyl på ryggen ſåg jag uti nejden af Miaco draga ſtora kårror; men Kor, dem Landtmannen någon gång ågde til tjänſt fôr ſit Landtbruk, voro mycket ſmå.

Equus *caballus*, Håſten år utaf medelmåttig ſtorlek.

Sus *ſcrofa*, Svinet år af den Chineſiſka arten.

Balæner ſåg jag på torgen och i bodarne uti Nagaſaki, ſônderhugne fôrſåljas til fôda. Desſe fångas vid kuſten med harpun och nytjas, utom

Digitized by Google

tom kôttet deraf, åfven fiſkbenen och Ambra, ſom ej ſållan ſåges finnas uti deſs inålfvor och ſom åfven en gång viſades mig helt fårſk och mjuk.

Flere dåggande djur nåmndes vål ſkola finnas i de norre och minſt bebodde trakter, ſåſom Hjortar, Björnar, Apor och flere, hvilke jag dock icke hade tilfålle, at ſe, hvarken lefvande eller deras hudar.

Af Fogelſkaran finnas både Hôns och Gåſs tame; men ganſka många hålla ſig vilde uti vatnen, mellan öarne, ofta uti otrolig myckenhet, fredade både ifrån ſkråm-ſkott och otidigt jagande. Och andre hålla ſig in uti landet och på fålten. Jag hade likvål intet tilfålle, at håraf göra någon förſamling, emedan jag hvarken ſjelf fick nytja ſkjutgevår, ej eller annars kunde förvårfva mig dem. Dem jag med någon mera viſshet kånde, voro endaſt nedanſkrefne, nemligen: Tuppen och Hônan, (*Phaſianus gallus*); *Corvus corax*, Korpen; *Anas anſer*, *galericulata* och *querquedula* ſom fördes til vårt kôk; *Ardea alba* och *major*, hvilke åtföljde åker-

åkermannen på fälten; *Tetrao coturnix*, Vaktelen; *Loxia pyrrhula*, Domherren och *Oryzivora*; *Columba ænas*, Husduf-van. Utaf Amphibia uppehålla ſig ganſka få hår i landet: dem jag ſåg, voro blott en *Teſtudo japonica* och *Lacerta japonica.* Tolkarne omtalade vål, at ormar ſkulle finnas, men jag hade aldrig tilfälle, at dertil ſe något tekn.

Fiſkarne upſökas med mera flit af Japoneſen, oagtadt deras vida utrymme i hafvets djup, ån något ſlag af andre djur. En ſtor del håraf förſamlade jag och förvarade uti ſpiritus vini hemſånde til Batavia, Holland och mit egit Fädernesland. Olyckor, ſom tilſtötte under hemſåndningen hafva berövat mig flere af desſe rare kråk, och några åro ånnu outredde. De nu mera kände ibland dem, åro följande: *Muræna nebuloſa*, *picta*, *annulata* och *faſciata*, ſamt *Ophichthus cinereus*, alla ganſka vackra och beſynnerliga ål-ſorter; *Gobius patella*; *Siluvus maculatus*, *lineatus*; *Callionymus japonicus*; *Sciæna cataphracta*; *Perca 6-lineata* och *picta*; *Salmo ſalar*; *Clupea thrixa*; *Fiſtularia tabacaria*; *Cyprinus aureus*; *Tetraodon hiſpidus* och *ocellatus*; *Oſtracion cornutus*, *Syngnathus hippocampus*; *Raja torpedo.* In-

Digitized by Google

Inſecter, ſom låttare kunde åtkommas, ſå väl under reſan til Hofvet, ſom på Factoriets ö, voro dels kände, dels aldeles obekante förut, nemligen: Anobium *ruficolle;* Coccinella *japonica*, *4-puſtulata;* Chryſomela *æſtuans*, *pallida;* Dermeſtes *violaceus;* Cicindela *japonica*, *catena;* Scarabæus *æruginoſus*, *Fama Muſi* kallad; Hiſter *unicolor;* Mordella *naſuta*, *aculeata;* Ptinus *fur;* Meloë *proſcarabæus;* Casſida *nobilis*, *veſicularis;* Silpha *æſtiva;* Bupreſtis *ruſtica*, *iguita*, *vittata*, *elegans;* Cerambyx *rubus;* Lampyris *japonica*, *compreſſa;* Staphylinus *erytbropterus*, *riparius;* Forficula *auricula;* Cimex *grandis*, *guttigerus*, *biſpidus*, *clavatus*, *trigonus*, *unipunctatus*, *fullo*, *ſordidus*, *chinenſis*, *brunneus*, *anchora*, *cornutus*, *niger*, *andreæ*, *colon*, *augur*, *ocellatus;* Blatta *orientalis*, *germanica*, *gigantea;* Mantis *religioſa*, *maculata*, *naſuta;* Gryllus *naſutus;* Acheta *gryllotalpa;* Papilio *argiolus*, *rapæ*, *Calbum*, *tbrax*, *becabe*, *proteus*, *aſcanius*, *phlæas*, *cardui*, *niphe;* Sphinx *atropos;* Bombyx *lubricipeda;* Noctua *ſerici*, *ebi*, *paranympha;* Phalæna *nymphæata*, *prunata*, *immutata*, *amataria;* Pyralis *ocellaris;* Tortrix *viridana;* Hemerobius *perla*, *grandis;* Agrion *puella*, *virgo;* Panorpa *japonica;* Apis *mellifica;* Veſpa

Digitized by Google

parietum; Muſca *carnaria*, *japonica*, *albifrons*, *cæſar*, *mellina*, *vibrans*, *domeſtica*, *fimetaria*, *cynipjea*, *pluvialis*; Stomoxys *calcitrans*; Tipula *phalænoides*, *ruficollis*, *femorata*; Culex *pipiens*; Oniſcus *oceanicus*, *aſellus*; Monoculus *polyphemus*; Pulex *irritans*; Pediculus *humanus*; Julus *terreſtris*; Lepisma *ſaccharina*; Cancer *diogenes*, *aſtacus* och *dorſipes*.

Snåckor ſamlades utaf Japanerne, i ſynnerhet uti de nordligare Landſkaper, uplades på kardad bomul, fåſtades med risgryns-kliſter dervid och ſåldes åt de Hollåndare, ſom reſte til Hofvet. Desſe Skal-djur voro alle ganſka prydelige, men altid ſmårre dertil utſökte. De, ſom nytjades til föda uti landet almännare och ſtundom fördes åfven til vårt bord, voro Oſtrea *pleuronectes* och *gigas*, en ganſka lång och tjock Oſtronſort, ſamt Venus *chione* och *meretrix*, ſom antingen kokades eller ſtufvades. Utaf Vermes, Snåckor och Coraller ſamlades af mig följande: Sepia *octopodia*, *ſepiola*; Aſterias *rubens*; Lepas *mitella*, *balanoides*; Mya *truncata foſſil*; Solen *vagina*, *legumen*, *bullatus*, *ſtrigilatus*; Tellina *ſolidula*, *delicatula*, *lactea*, *albida*; Donax *ſcripta*, *irus*; Cardium *ruſticum*; Ve-

Venus *virginea*, *decuſſata*, *læta*, *defloræta*, *tigerina*, *rotundata*; *cancellata*, *verrucoſa*, *pectinata*, *exoleta*, ſamt *chione*, ſom kallas *hamagai* och *meretrix*, ſom får namn af *Sigakf.* Mactra *violacea*, *glabrata*, *ſolida*, *lutaria*, *ſtultorum*; Arca *antiquata*, *undata*, *pella*, *barbata*, *noæ*; Spondylus *gæderopus*; Chama *antiquata*, *lazarus*; Mytilus *hirundo*, *barbatus*, *bilocularis*, *margaritiferus*; Oſtrea *lima*, *pellucens*, *plica*, *maxima*, *folium*, *fornicata*, *pleuronectes*, och *gigas*; Anomia *hyſteropborus*, *terebratula*, *plicatella*, *lacunoſa*, *cepa*; Pinna *nobilis*; Argonauta *argo*; Conus *ſpectrum*; Cypræa *inauritanica*, *ſerpentis*; Voluta *mercatoria*; Buccinum *galea*, *ſpiratum*, *nitidulum*, *lapillus*; Bulla *naucum*, *ampluſtre*, *ampulla*, *phyſis*, *ſpelta*; Murex *tritonis*, *aluco*, *ſaxatilis*, *antiquus*; Strombus *lubuanus*; Trochus *conulus*, *veſtiarius*, *pharaonis*; Turbo *bidens*, *ungulinus*; Nerita *canrena*; Haliotis *tuberculata*; Patella *ungarica*, *ſaccharina*, *unguis*, *nubecula*, *barbara*, *cærulea*; Serpula *arenaria*, *triquetra*, *ſpirorbis*; Madrepora *porpita* förſtenad; Iſis *entrocha*; Tubipora *muſicalis*, ſom kallas *iwa kik* och *teredo*; Umbilici *veneris* funnos vid ſtränderne upkaſtade, åfven ſom i bergen funnos *Belemniter.*

Digitized by Google

At de ådlare metallerne, *Guld* och *Silfver* funnits uti ymnig vålſignelſe uti Japanſka Riket, hafva både Portugiſerne erfarit, ſom utfört deraf fordom hela ſkepsladningar och Hollåndarne uti förre tider. *Guldet* finnes på flere ſtållen och torde detta Land tåfla med de rikaſte i verlden i detta hänſeende; men på det, at det icke ſkal blifva alt för öfverflödigt i landet, får icke mer, ån en viſs myckenhet årligen upgrafvas, utom det, at ingen ſlags metalgrufva får öpnas och arbetas utan Kejſarens uttryckeliga tilſtånd. Då ſådant tillåtes, tilfalla deraf två tredjedelar Kejſaren och Landets Förſte en tredjedel för ſine koſtnader. Guldet finnes något uti ſand, men det måſta drages utur kopparkjes, uplöſt af ſvafvel. Det finaſte Guld och den rikhaltigaſte Guldgrufva ſades mig finnas på Nipons ſtörſta ö, vid *Sado*. Dernäſt kommer den i godhet, ſom finnes uti *Surunga*. Utom deſs vet man med ſäkerhet, at uti *Satſuma* finnas flere rikhaltige Guldgrufvor, åfven ſom i *Tſikungo* och på ön *Amakuſa*. Det nytjas til mynt, förgyllningar och i våfnader; men utföres icke vidare.

Silf-

Digitized by Google

Silfver måſte hafva funnits fordom mycket ymnigare, ån nu för tiden, emedan en ſtor myckenhet då blifvit fördt utur Landet. Japoneſerne anſe det ſjelfve för rarare ån guld, ehuru guldet år dyrare. De emottogo ock nu utaf Hollåndſka Compagniet en anſenlig ſumma Hollåndſka Ducatoner. Det ſkal finnas uti *Bingo* Landſkap; och uti de norre trakter vid *Kattami* ſkola finnas rika Grufvor, utom det, at tvånne ôar, ſom fåt namn af Guld- och Silfverôarne, (*Ginſima*, *Kinſima*) ſkola åga myckenhet af bågge deſſe dyrbare metaller. Silfver nytjas til mynt och til beſlager.

Kopparen år ganſka almån uti hela landet, rikhaltig på Guld och riktar flere Landſkap. Denna har både fordom i ſtor myckenhet blifvit utförd och utföres ånnu både af Hollåndſke och Chineſiſke Kôpmån. Den finaſte och ſmidigaſte finnes uti *Suruga*, *Atſingo*, *Kyno Kuni*. Den ſidſte år af alle ſmidigaſt och den ifrån *Suruga* håller måſta Guldet. Många Koppargrufvor finnas uti Satſuma och flereſtådes. Håraf gjutes ſmåt ſkiljemynt, och gôras beſlager, Sowasarbeten, grytor, kitlar med mera.

Digitized by Google

Jern torde vara minſt almänt af alle metaller här i landet; likväl finnes det uti Landſkapet *Mimaſaka*, *Bitſju* och *Biſen*. Sådant hvarken införes eller utföres gjerna til ſalu. Häraf förfärdigas ſablar, vapn, ſaxar, knifvar och mångfaldige andre redſkaper, ſom i landet kunna behöfvas.

Bernſten förårades mig af mine vänner och kallades *Nambu*; den var mörkgul, ljusgul och åfven randig, ſamt fådes finnas i landet.

Svafvel finnes öfverflödigt i landet, i ſynnerhet på en ö, nära in til Satſuma. *Stenkol* ſades finnas uti de nordligare Landſkap. *Röd Agat* med hvita ådror fåg jag mer än en gång tjäna til knapp eller dylikt vid deras tobakspungar och medicaments-doſor, hvilken Agat de oftaſt ſlipat til en fjäril eller något annat djur.

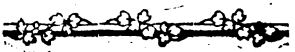

Han-

Digitized by Google

drifves antingen innom Riket emellan deſs åtſkillige ſtåder och hamnar, eller med utlånningar. Inlåndſka handelen år i ganſka blomſtrande tilſtånd och i alle hånſeenden fri, utan hinder af tullar och utan briſt på transport emellan Rikets många och ſårſkilde orter. Hamnarne ſynas upfylde af ſtörre och mindre fartyg, vågarne vimla af reſande folk och forſlade vahror, och handels-bodarne åro öfver alt upfylde med gods ifrån alle åndar af landet, i ſynnerhet uti de ſtörre Handels-ſtåder. Uti desſe ſtåder, och beſynnerligen uti Miaco, ſom ligger uti medelpuncten af Riket, hållas åfven flere ſtore marknader, til hvilke folk ifrån alle landsåndar ſtröma, för at ſålja och köpa. Utom Kubø år väl Köpmannen den ende i landet, ſom kan blifva rik och lägga ihop ſtundom anſenlige ſummor; men detta alt oagtadt kan han icke hår, ſom i andre Länder, antingen köpa ſig förnåme titlar eller bringa ſig up til et högre ſtånd; utan tvårt om år en Köpman altid föraktad och åger man altid hårftådes den förklenlige tanken om honom, at han på mindre årbart ſått och icke utan ſine medborgares ſkada ſamlat ihop ſine ſkatter. Vid råk-

Digitized by Google

ning nytjas altid Decimaler eller jämt tiotal. Til vigt brukas almänt en besman, vid hvilken år fogad en vigtskål, på hvilken varan lägges: på sjelfva besman hånger medelst et snöre en tyngd, som kan flyttas fram och tilbaka, för at utmärka varans vigt. Sådane små besmån bära Köpmännerne altid med sig, antingen ensame eller uti en dosa tillika med et räkne-bräde. *Théhandelen* idkas endast innom landet; hvad deraf kan utföras, år snart sagt intet. *Soja* handelen år mera betydelig; lika som Théet hårstådes anses sämre, ån det Chinesiska, så år tvårtom Sojan mycket bättre, ån den, som brygges uti China. Soja föres derföre uti sine tråbaljor icke allenast til Batavia, utan hon förssäljes ock derifrån til Europa och til alle orter af Ostindien. På visse orter uti Japan år ock Sojan ännu bättre; men för at bevara den aldrabäst och förekomma, at den icke under hettan skal öfvergå tli gåsning och förderfvas, plåga Hollåndarne på Factoriet inkoka den uti jernkitlar och sedan tappa den på bouteiller, som väl korkas och hartsas. Således år den både starkare och bättre bevarad, samt tjänlig uti alle saucer. *Silkes*-handelen

blom-

Digitized by Google

blomſtrar väl innom Riket, men för den ſmalhet, ſom tygerne här åga, kunna de icke utföras och af Européerne nytjas. *Porcellins*-handelen är ſtark inom landet, men det är ringa, ſom utföres, emedan Japanſke porcellinerne, ehuru gode til ämnet, äro tjocke, plompe och föga väl målade, ſamt gifva de Chineſiſke mycket efter uti vackerhet.

Handelen med Chineſerne är förmodeligen längre tid drifven, än med något annat folkſlag; den är ock den enda, ſom ännu drifves med något af de Indiſke folken. Utaf ålder handlade Chineſerne med rått ſilke, ſom de införde; förſt anlände de til Oſacca och ſedan til Nagaſaki hamn, der de ännu ankra, åga ſit Factori, ſine tempel och Präſter. Ända til år 1684 ankommo årligen 200 fartyg, hvarje med 50 man; men ſom det då uptäktes, at Jeſuiterne, ſom den tiden ſtodo väl hos Chineſiſke Kejſaren, igenom Köpmännerne inlurendrägade til Japan åtſkillige uti China trykte Catholſke böcker, få blefvo Chineſerne mera inſkränkte, deras handels-ſumma, ſom förut var fri, nedſat til 600,000 thayls och antalet af deras ſkjepp förminſkade til 70, beman-

Digitized by Google

nade endaſt med 30 man. Nu för tiden åro de inneſlutne på en liten ö vid Nagaſaki ſtad; de ſända ingen Ambaſſade til Kejſaren; åga inge Compradorer, utan handla ſjelfve ſine lifsmedel vid porten; de åga ock ingen Directeur för ſin handel. Men tolkar, vakt och upſyningsmän åro dem, ſå väl, ſom Hollåndarne förordnade. På 3:ne ſärſkilde årstider, nemligen vår, ſommar och höſt förſäljas deras Köpmannavaror. De förſälja här rått ſilke och tyger, Säcker, Therpentin, Myrrha, Agat, Calumbak, Baros Kamfer, Ninſi, Medicinſke böcker och flere andre medicamenter. De återtaga igen Staf-koppar, lackerade arbeten med mera. Store ålſkare af flåſk medföra de Svin ifrån China. Når deras fartyg blifvit laſtade och affegla, följa dem Japanſke fartyg långt ut i ſjön, för at förekomma lurendrågerier på kuſterne.

Portugiſerne, ſom förſt uptäkte Japanſka öarna, voro ock ibland Européerne de förſte, ſom drefvo handel derſtädes. Vinſten var i början otrolig, ſå at årligen mer, än 300 tunnor Guld utfördes. Sedan de igenom ſit högmodiga upförande hade gjort ſig förhata-

de

Digitized by Google

de och handelen derigenom råkat uti ytterſta förfall, ſå utfördes likväl ånnu år 1636, utaf ſilfver 2350 kiſtor, eller 2,350,000 thayls; år 1637 utfördes 2,142,365 thayls och år 1638, 1,259,023 thayls. Sedan Portugiſerne blifvit utdrefne utur landet, hafva få väl de, ſom Spaniorerne gjort åtſkillige förſök, at åter uprätta ſin handel; men alle förſök hafva icke allenaſt misslyckats, utan ganſka olyckeligen aflupit hos et folk, af få oryggelig föreſats, ſom det Japanſka. 1640 ſåndes ifrån Macao et ſkepp med tvånne Ambasſadeurer och 73 perſoners medfölje: alle deſſe blefvo uti Nagaſaki ſtraxt tagne fågne och deras ankomſt beråttades til Hofvet. Utom 12, ſom fingo återreſa, dömdes alle til döden och alle blefvo på en dag, ſamt uti et ögnablick halshugne, hvar af ſin bödel. Tillika förnyades då förbudet för denna Nation, at någonſin ankomma til Japan, uti hvilket förbud införDes det få förmåtna, ſom oerhörda hot, at om Konungen i Portugal ſjelf eller de Chriſtnas Gud dit ankommo, ſkulle de undergå ſamma öde. Et Spanſkt ſkepp, en ſtor tredåckare, väl bemannadt och beſtyckadt hade åfven den förmåtenheten at inſegla uti Nagaſaki

hamn

hamn och erfor et ånnu olyckeligare öde, ſom viſar, huru orubbelig Japoneſen år i ſin föreſats, huru enviſt han utför ſine lagars och öfverhetens beſlut och icke en gång af Européernes kanoner och Artillerie låter afſkräcka ſig. Detta ſkepp ankom ifrån Manilika öarne, det utlaſtade ſine varor uti Nagaſaki och inlaſtade en myckenhet af Silfver och andre varor. Emedlertid inberåttades deſs ankomſt til Hofvet, hvarifrån Prinſen af Arima fick befalning, at brånna folk, gods och ſkepp. Denne Förſte angrep ock, oagtadt det tappraſte motſtånd, ſkeppet. Så ſnart han med ſit folk beſteg ſkeppet, drogo ſig Spaniorerne ned under förſta dåcket. Förſten råddade ſig undan och dåcket ſprang uti luften. Spaniorerne angrepos lika tappert andra och tredje gången, til deſs alle dåcken blifvit ſprängde och ſkeppet ſönk til botn, utan at en enda kunde lefvande råddas. Mer ån 3000 Japoneſer ſtupade härvid och ſtriden varade uti ſex timar. Öfver 300 kiſtor Silfver hafva ſedan blifvit tid efter annan upſiſkade.

Holländſke handelen har undergåt många öden, och har altid tid efter annan

Digitized by Google

nan både blifvit minſkad och drifven med aftagande vinſt. Då Portugiſerne, igenom det anſeende, de i början vunnit, icke kunde hindra Hollåndarne, at åfven hårſtådes drifva handel, upråttade deſſe ſit Factorie på en ö vid *Firando* ſtad, hvarifrån de ſedan måſte afflytta. Utaf Kejſaren IJEJAS erhöllo Hollåndarne 1601 ſit förſta högtideliga tilſtånd, at här drifva handel öfver alt, hvilken blomſtrade ända til 1619, då de hade den oförſigtigheten, at begåra detta af den eftertrådande Kejſaren FIDETADA förnyadt. Vinſten har ifrån den tiden blifvit mycket förminſkad och friheten i många hänſeenden inſkränkt. 1638 fingo de befalning, at nedrifva ſit packhus på *Firando*, hvilket var af ſten både ſtarkt och prydeligt bygt, ſamt öfver dörren viſade A:o C., ſom mycket ſtötte detta miſstänkſama och af Portugiſerne ſå mycket förolämpade folket. Kort derpå fingo de befalning, at aldeles lämna *Firando*, begifva ſig til Nagaſaki och derefter endaſt at ankra uti denne hamn, ſom ligger ytterſt vid ändan af Riket. Hårſtådes kommo de under en noga tilſyn; ſtyret togs i början ifrån ſkeppen; krut, kulor, kanoner och vapen fördes i land och ſkeppet

pet losſades af Japoneſerne ſjelfve; men några af desſe omſtåndigheter åndrades ſedan efter hand.

Uti bôrjan infôrde Hollåndarne rått Silke, Sidentyger och Halfſiden, Sitſer, Katuner, Klåden, Sappantrå, Breſelja, Buffels-hudar, vax, Buffelshorn, Hay-ſkin, Carduan, Peppar, Såcker, Moderneglikor, Muſkot, Baros-kamfer, Qvickſilfver, Saffran, Bly, Saltpetter, Borax, Alun, Moſchus, Lacca, Benzoe, Storax, Cathechu, Amber, Coſtus arabicus, Corall, Spitsglas, Spegelglas, Lignum Colubrinum, Filar, Nålar, Glas, Glasôgon, Foglar och andre rariteter. Vinſten var anſenlig på Firando; då utfôrdes åtminſtone 6 millioner Gyllen och endaſt uti ſilfver ôfver 4 millioner. På Hollåndarnes egen begåran fôrvandlades ſedan handelen med ſilfver til koppar, emedan då fôr tiden mera vinſt fôll på kopparen; men ſilfver blef ock ifrån den ſtund fôrbudit til utfôrſel. Vårſta ſtôten lårer Hollåndſke handelen fåt vid år 1672, igenom det hat, ſom Rådsherren JNABA MINO, en gunſtling hos den frome Kejſar DAIJOJIN, upfattat emot Hollåndarne. Han utfôrde ſin håmd igenom en

Digitized by Google

en ſlägtinge, ſom blef förordnad til Gouverneur i Nagaſaki. Denne låt af alle varor, ſom det året ankommit med ſkeppen til Nagaſaki, hämta prof-ver, hvilke han upviſade för Köpmännerne, och af dem underråttade ſig ſå väl om priſerne ſom de ſtälde derpå, ſom den mängd deraf de åſtundade. Sedan böd han Holländarne för desſe varor mycket mindre och lämnade i deras behag, at utföra dem, i det fall, de icke funno ſig dervid. Derefter minſkades årligen priſen på varorne och Kobangs eller Japanſka myntet höjdes uti värde. Hårôfver blefvo väl klagomål förde och Holländſke handelen ſå vida fri, at varorne ſåldes efter öpne anbud, men hela ſumman til förſäljning nedſattes 1685 til 300,000 thayls. Nu för tiden ankomma endaſt tvänne ſkepp, och Compagniets vinſt är ringa. De varor, ſom nu almännaſt in- och utföras, äro förut af mig uti Tredje Delen omtalte.

Mynt-ſorterne, ſom gå uti handel och vandel har jag til en del redan förut beſkrifvit uti Tredje Delen, ſåſom nye *Kobangs*, *Itjibs*, *Nandiogin*, *Jtaganne* och *Kodama*, *Seni*, gamle *Kobangs*, gam-

Digitized by Google

gamle *Itjibs*, *Kosju Kin*, samt *Gomome Gin.* I almänhet åro de Japanske mynten enfaldigt, rått och slått slagne, större delen utan rand i kanten och utan den prydnad, som Svenske mynten åga, samt de måste utan bestämdt värde. För denne orsak skull vågas de nästan altid af Köpmännerne, hvilke ock då sätta sit märke derpå, til tekn, at myntet är fulhaltigt och oförfalskadt. *Obang* är det största mynt, utaf guld, som åges uti hela landet och bör snarare anses för en Medaille, än et mynt. Uti handel är det icke gångbart och finnes sällan hos någon Köpman eller enskild person. Det är en aflångt rundad och platt guldplåt, så tjock, nästan som et Koppar-runstycke, på ena sidan märkt med fine afbrutne tvärstrek och fyra stämplar innom de fyra sidornas kanter, hvarje stämpel med Dairis vapn: på andra sidan, som är slåt, skrifvas i Lands-Förstens namn, som är utgifvare deraf, åtskillige store svarte bokstäfver, som börjas något ofvan för midten, til nedre kanten. Denne påskrift försäkrar ägaren om dess rigtighet och derföre, så snart den är bortsliten, måste samme Förstes Secreterare förnya den, hvarföre en Itjib då måste betalas. En sådan

Digitized by Google

dan Guldpenning gåller tio gamla Kobangs. *Obani* ågas ſåledes och utgifvas måſt af Landets Förſtar och Rådsherrar, hvilke föråra en dylik åt någon, då andre tjänlige ſkånker icke åro til hands. Den gifves då ſåſom en åreſkånk, emedan de anſe för mindre värdigt, at gifva, ehuru til lika ſtort värde, andre och almånne Kobangs.

Ibland Silfvermynten åro *Kodama* de aldraförånderligaſte både til ſin figur, til ſin ſtorlek, och til ſin påſlagne ſtåmpel; de gifvas aflånge, runde, klotrunde, kulrige och platte. Stundom åga de flere, ſtundom färre bokſtåfver och ſtundom Daikokfs bild på ſig. *Daikokf* kallas Rikedoms-guden eller Köpmanna-Guden hår i landet. Den afbildas ſittande på tvånne Risgryns-baljor, med en hammare i högra handen och en ſåck vid vånſtra ſidan. Japoneſen tror honom åga den magten, til at öfver alt kunna uthåmta, der han ſlår med ſin hammare, alt hvad han behagar, ſåſom Ris, matvaror, kläder, penningar med mera.

Seni af koppar och jern uptrådas hundrade til antalet, eller ſom almånnaſt

Digitized by Google

ſker, nitio ſex på et tog; de förre kallas då *Metastjakf* och de ſednare *Kwurokkufjakf;* den ſednare knippan utgör i värde en *Mas*, fem *Kondrerins*. Uti en dylik knippa åro ſällan alle af en ſort, utan merendels två, tre eller flere ſorter. De ſtörre *Seni* trådas då up vid ena åndan förſt och ſedan de ſmårre; antalet af *Seni* blir ſå mycket mindre, ſom antalet af de ſtörre år til, hvilke gälla mera, ån de ſmå. Sådane *Seni*-knippor ligga ofta färdige uti bodarne både i Ståderne och på landet, til de reſandes tjänſt, ſom deraf ſkyndeſamt kunna tilväxla ſig ſmått mynt, utan at behöfva nöta tiden med råknande. Uti Nagaſaki Stad gå i handel åfven Chineſiſke runſtycken, hvilke ſkilja ſig med ſin gula färg. De likna i alt de Japanſke *Seni* utom metallens färg och bokſtåfverne.

Vi.

Digitized by Google

Viſtandet på Dezima före hemreſan.

Efter ankomſten ifrån Hofvet til Factoriet, tilbragte jag en ganſka het ſommar, och ſyſſelſatte mig då med, at öfverſe och i ordning ſtälla, hvad jag under reſan ſamlat, ſå väl utaf torkade och inlagde växter, ſom utaf lefvande ſällſynte trädſlag och buſkar, hvilke ifrån Batavia med de hemgående ſkeppen ſkulle förſändas til Amſterdam. Deſſe voro i ſynnerhet utaf Lönn-ſlägtet (*Aceres*) flere ganſka vackre arter, utaf *Lycium*, *Celaſtrus*, *Viburnum*, *Prunus*, *Cycas*, *Cypreſſus*, *Citrus*, med flere.

Jag gjorde ockſå denne tiden, åtſkillige utvandringar omkring Nagaſaki ſtad, och ſom denne var den blomſterrikaſte tiden af året, hade jag den hugnaden, at ſe mine dryge omkoſtnader härvid något bätre belönte, än förledne höſt och vinter.

I ſtället för hampa ſåg jag (*Urtica nivea*) hvita näſlan, hvilken äfven växte almänt vild, på några ſtällen odlad til togs och tygers beredning.

Ricinus ſan jag på flere ſtällen plan-

Digitized by Google

terad, hvars frö med Moxa och touſch tilhopa ſtötte läggas uti en doſa, hvaröfver en ſilkesduk utſpännes, ſom ſmörjas med olja, at det underliggande pulver fuktas deraf. När Japoneſerne någon gång ſkola påſåtta ſit ſigil, ſom ofta ganſka nätt utarbetas uti horn, tryckes ſigillet förſt uti denna doſa och ſedan på den ſkrift, ſom dermed ſkal teknas. Detta pulver tjänar ſåledes i ſtället för Boktryckare ſvärta, och derföre bör ſilkesduken med olja å nyo altid fuktas, ſå ſnart den torkar.

Mattor, hvarmed golfven almänt uti hela Riket betäckas, flåtas merendels in uti landet och blifva uti ſårſkilde Landſkap utaf olika godhet. De bättre förfärdigades utaf *Juncus effuſus*, hvilken ganſka tått och vackert tilhopa flåtas och uti hvilken ſedan fylles med rishalm til två eller tre fingers tjocklek. På det detta gråsſlag derföre måtte växa högre och blifva tjänligare, odlades det på några ſtällen, ſom voro låglåndte. At få mattorne mera hvitagtige, än gule, ſå utlades ej ſållan detta grås, för at blekas.

Lilium ſuperbum, en ibland de aldravack-

vackraſte blomor i verlden, ſan jag ofta på deras ſmårre fartyg uti hamnen, uphångd ſåſom et offer åt deras Sjö-Gud.

Uvaria japonica var en liten och långs efter jorden krypande buſke, ſom växte mycket almån omkring Nagaſaki hamn på flere ſtållen. Den var beſynnerlig för ſit myckna och klara ſlem, ſom den innehåller. När grenarne ſkalas ifrån yttre barken och ſåttas uti et glas vatn, utvitrar detta ſlem rundt omkring til mer, ån en lineas tjoklek, klart ſom en cryſtall. Detta ſlem nytjas både vid pappers beredning någon gång, i ſtållet för det, ſom tages af *Hibiſcus manihot* och åfven utaf Fruntimbren, för at dermed göra ſit hår glatt och glånſande.

Camellia ſaſanqua växte vid Nagaſaki nog ymnigt. Den år en liten buſke, til blad och bloma få lik Thé-trådet, at de med möda kunna ſkiljas åt, utom ſtorleken. Bladen lukta något angenåmt och nytjas derföre kokade af det täcka könet, at dermed tvåtta håret; åfven blandas de ſtundom til théblader, at göra deras lukt ånnu behageligare.

Digitized by Google

En ganska liten Apelsin-sort (*Citrus japonica*) ägdes ofta odlad uti kruka i husen. Busken blef föga öfver et qvarter hög och gaf sine frugter, som smakade sötagtige och angenäme, såsom Apelsiner, icke större, än et vanligt körsbär.

Tryffel, (*Lycoperdon tuber*) upgråfdes ur jorden på flere ställen, af et plomons storlek; färsk var den mjuk och brunagtig, men af saltning blef den svart. Ofta såg jag den samma insaltad åtas utaf Japanerne uti soppor, liksom murklor.

Soja-saucen, som öfver alt uti hela Riket och dageligen nytjas, snart sagt til alle råtter, och som äfven börjat brukas uti Europa, tilredes utaf Soja-böner (*Dolichos Soja*) och salt, tillika med korn eller hvete. Til den ändan odlas denne bön-sort på många ställen, fastän den växer vild i ymnighet. Föga någon skal-frugt nytjas ymnigare, än denne. Frön tjäna uti soppor, en eller flere gånger om dagen och alle tider på året, både hos förnäme, fattige och rike. *Soja* tilredes på följande sätt: Bönerne kokas, til dess de blifva något mjuke; sedan tillägges stött korn eller hvete

hvete uti lika myckenhet; desse blandas tilhopa, ställas på et varmt ställe et dygn täkte, för at gäsa; sedan tillägges, en lika myckenhet salt och dertil slås två och en half gång så mycket vatn. Således tilsammanblandadt uti et lerkåril bör det få stå väl täkt hela två, til tre månader, under hvilken tid det likväl i början några dagar å rad bör omröras flere gånger. Derefter silas och prässas denne saften och förvaras uti träkåril. Denna Soja förfärdigas utaf bätre godhet uti visse Landskap; men annars blir den också igenom ålder både klarare och bättre. Färgen på den samma år altid brun och dess förnämsta egenskap är den behageliga sälta, den innehåller.

Myrica nagi fans sällsynt vid Nagasaki; trädet deraf var ganska hvit och nytjades til kammar, af Fruntimbren, at bära uti håret.

Tallen (*Pinus sylvestris*) var väl den, som med sit träd, tjänade almännast til slöjde-verke uti Snickare-Verkstäderne; men det mjuka och vakra trädet af Japanske Cypressen (*Cupressus japonica*) nytjades också ganska mycket,

Digitized by Google

åfven ſom *Taxus macrophylla* och flere andre arter.

Arum eſculentum odlades på åkerfångar icke allenaſt för ſine åtbare, ehuru oberedde ſkarpe, rötter, utan ock för ſine ſtjelkar, ſom ſönderſkurne läggas uti ſoppor. Likaledes nytjades til föda rötterne af de vildt växande Sagittaria *Sagittata*, *Polygonum multiflorum* och *Dioſcorea japonica*, af hvilke de tvänne ſednare växter användes til foder för boſkap och ibland annat gräs oftaſt fördes til kreaturen på Hollåndſka Factoriet.

En af mine vänner ibland Tolkarne, vid namn KOSAK, hade haft för mig den godheten, at ihopſamla åtſkillige mynt, ſom ſades vara mycket gamle, och fordom varit gångſe i landet. Deſſe förårades mig ſåſom en ſtor raritet. Alleſamman voro *Seni* af röd koppar och like med andre til ſtorlek, tjocklek och ſit fyrkantiga hol uti midten, men teknade med ſårſkilde bokſtåfver.

En af dem ſades vara 1135 år gammal och urſprung til Landets mått-ſtock, ſkolandes denne penningens diameter hafva utgjort en Japanſk tum. Den har ingen bokſtaf på andra ſidan.

En

Digitized by Google

En annan utgafs för 758 år gammal, utan någon caracter på andra ſidan.

Den tredje, 748 år gammal, var åfven utan caracter på ena ſidan.

Den fjerde, utaf 718 års ålder, utan bokſtaf å den ena ſidan, likſom de förre.

Den femte, gammal 651 år, utan bokſtaf på den undra ſidan.

Den ſjette, af 596 års ålder, utan någon påſkrift på den ena ſidan.

Den ſjunde beråttades vara 566 år gammal; den har tvånne caracterer på den underſta ſidan. Alle desſas ålder år råknad endaſt til år 1776, då jag undfick dem hvarje med ſin ålder ſårſkild teknad och inlagd uti papper. Alle desſe, tillika med de förut beſkrefne Japanſke mynt, finnas förvarade ibland Hans Kongl. Maj:ts dyrbare myntſamlingar på Drotningholm.

En ſvartagtig *Cicada* kallades af Japoneſerne *Semi* och en *Bombylius* med hvit ſtjert fick namn utaf *Abu*.

1776 *d.* 31 *Julii* ankom ifrån Batavia Hollåndſka Compagniets Skep *Zeeduyn*

Digitized by Google

och den 2 Auguſti derpå följande Amiralſkeppet *Stavenisſe* tillika med Chefen, ſom detta år ſkulle ſtadna qvar, Herr DUURKOOP.

Den 26 *Auguſti* om aftonen begynte Japoneſerne at fira uti Nagaſaki och hela Riket, den ſå kallade Lampefeſten eller Lykte-högtiden, hvilken uti Nagaſaki hålles ganſka högtidelig.

Sept. den 13, emot aftonen ankom tidning, at *Owari* Lands Förſte, ſom är Syſkonbarn med KUBO, för fem dagar ſedan med döden afſidit. För denne omſtändighet blef nu befalt, at ingen på ön ſkulle ſpela på något inſtrument uti fem dagars tid, ſom här i landet är den vanlige tiden för den djupaſte ſorgen. Denne Herre var vid paſs 40 år gammal eller något deröfver. För någon tid tilbaka var han utſed, at blifva Kejſarens måg, men olyckan ville, at dagen före deſs ankomſt til Jedo, hade deſs tilämnade Brud med döden afgått.

Då kopparen til inſkepning upvåges, ſker det altid på en ſtor Hollåndſk ballance-våg. Uti hvarje kiſta inlägges en

Digitized by Google

en Pickel och på hvarje Pickel gifves en Katje ôfvervigt, utaf hvilken Administrateurerne på Onruſt vid Batavia, ſom emottaga kopparen, undfå en femtedel. Utaf de ôfrige fyra femtedelar undfår Skeps-Capitenen två tredjedelar och förſte Styrmannen en tredjedel, at de, ſom ſkola anſvara för vigten, icke blifva lidande. Likväl händer det alle år, under det koppar-kiſtorne båras af Japoneſerne til bryggan, at deſſe få ſtjåla, at vederbôrande årligen altid förlora. Sådan ſtöld ifrån Hollândſke Köpmännerne anſe de icke för ſynd. Denne ſtulne koppar ſåljes ſedan åt Chineſerne, hvilke betala mera för den, ån Hollândarne. Förledit år hade Capitenen kommit til korta femtiotvå Pickels.

Åtſkillige af beſåtningen på Hollândſke ſkeppen, ſom uti Batavia utſtått ſvåre febrar, återfingo här ſnart ſin hälſa och några, ſom ågde ſtora hårdheter uti lifvet och upſvåld mage (*Placenta febrilis*), en vanlig lämning efter de elake Bataviſke febrarne, blefvo här fulkomligen hulpne derifrån.

Detta år ſåldes Enhörnings-tänderne

ne (*unicornu*) til mycket lägre pris, än förledit år. Hvarje mas deraf betaltes nu endaſt med 4 mas, 8 konderyns, och 5 kaſjes, hvilket gör för hvarje Catti, vid paſs 78 Thayls.

October den 10, beſigtigade den til Nagaſaki nyligen ankomne Gouverneuren förſt Kejſerlige vakterne uti hamnen, ſedan beſöktes Hollåndſka Amiralſkeppet och åndteligen Dezima ö, åtföljd utaf den Gouverneuren, ſom nu ſkulle afgå.

Gouverneurerne uti Nagaſaki hafva, under mit viſtande derſtädes, varit följande, nemligen: år 1775 afgående NOTO *no Kami*, ankommande NAGATO *no Kami;* år 1776 den ſidſtnämnde afgående och, ſåſom ny tilkommande TANGO *no Kami.*

Det år otroligt, til hvad mångd Fiſkare, endaſt ifrån Nagaſaki hamn, begifva ſig ut, for at ſöka ſin föda på djupet och ſom utaf ſine uptände bloſs, ſynas hela milen och derutöfver ifrån Staden. De många eldſken, ſom på detta afſtånd nu ſågos, gåfvo under de mörke höſtqvållar, åſkådaren den aldravackraſte ſyn. Ibland

Digitized by Google

Ibland andre varor, ſom enſkilde perſoner utförde, blef åfven i år er parti jern utfördt utaf en af Capitenerne, förmodeligen i afſigt, at vinna något derpå utaf Chineſerne på Batavia.

Då jag förutſåg, at jag under ännu et års varelſe här i landet, ſkulle kunna föga eller intet vidare uträtta, til vetenſkapernes froma, mer än hvad jag detta år förmått; ſå var min oryggeliga föreſats, at återreſa til Batavia. Deremot ville den ankommande Chefen förſt öfvertala och åndteligen tvinga mig, at ännu et år qvarblifva, för ſin enſkildta nytta, i anſeende dertil, at han ägde mera förtroende til mine inſigter uti Medicine, än til dem, han trodde finnas hos den, ſom ſkulle blifva min eftertrådare. Jag var likväl lyckelig nog, at kunna ſlita mig lös och få återgå til de orter, der jag kunde åga mera frihet och utryme, at utan tvång ſamla och granſka Naturens undransvärde ſkatter.

Den 23 *November* lämnade jag ön Dezima och afſeglade til Amiralſkeppet Stavenisſe, hvilket låg för ankare vid Papenberg.

Den

Digitized by Google

Den 29 derpå följande kommo Committerade ifrån Factoriet om bord, för at öfverlåmna bref och andre Documenter til Regeringen i Batavia.

Den 30, om morgonen lyftade vi vårt förſte ankare, ehuru vi ånnu dröjde qvar et par dagar.

December den 3, lyftade vi klåckan 10 vårt andra ankare och ſeglen hisſades. Skeppet *Zeeduyn* ſeglade förut, losſade ſine Kanoner, åfven ſom vi våre, klåckan 11 midt för Papenberg och åter klåckan 12 vid de ytterſte bergen, kallade *Cavallos*, under inbördes tilönſkningar af en lyckelig reſa.

Ladningen på hvardera ſkeppet beſtod nu förnåmligaſt af 6750 Pickels ſtafkoppar och 364 baljor Kamfert, hvaraf hvarje balja innehåller vid paſ 120 til 130 ſkålpund.

Digitized by Google

Ankomſten til Batavia.

1777 *den 4 Januarii* anlände jag lyckeligen til Batavia och begaf mig åter til min hedervärde vän, Doctor HOFFMAN, ſom åfven nu tilböd mig ſit hus och ſit bord, under den tid, jag komme, at här förblifva.

Vid utloppet af den ſtora å, ſom nedflyter igenom Batavia, långt uti hamnen, var ſtrömen denne årstiden ganſka ſtark, ſå at man med mycken förſigtighet och ej utan fara måſte med ſlupar och fartyg arbeta ſig up til Staden.

Ibland andre vänner, dem jag nu här på orten ſaknade, var ockſå Doctor HOFFMANS Fru, hvilken under min bortovarelſe lämnat detta jordiſka; hvarvid jag erindrade mig, huru jag kort före min afreſa til Japan, uti detta ſamma hus, hade ſetat til bords med 13 perſoner, utaf hvilke min vård nu beråttade mig, at 11 hade utaf de vanlige härjande febrar aflidit innom trenne veckors tid och af hvilke 13 perſoner endaſt han och jag nu voro öfrige. Et ojåfagtigt bevis på denne ortens dödelighet och oſunda climat, hvaråſt många fugtige ångor fylla en uphettad luftkrets, göra kroppen trög och fallen för at lått fatta röta.

Ge-

Digitized by Google

General-Gouverneuren *van der* PARRA hade åfven förledit år lämnat detta jordiska och jag uti honom förlorat en verkelig gynnare. Han var utan tvifvel en förståndig man, och har åfven gjort Hollåndska Compagniet mycken tjänst, ehuru han icke underlåtit, at under den långa tid, han varit General Gouverneur, se sig sjelf til godo. Han lämnade uti arf mer, ån fyra millioner gyllen åt sin Son, som var ende arfvingen. Uti dess ställe förde nu *van* RIEMSDYK, högsta befålet uti hela Ostindien. Han var en gammal och utlefvad man, som utom sin egennytta icke tyktes någonsin ågt några synnerligen store egenskaper. Då jag, efter ankomsten til lands, första gången upvaktade Hans Ädelhet, som år denne högste Ämbetsmannens vanlige titel, blef jag genast rådfrågad om dess Frus sjukdom, som bestod uti kråftan i ena bröstet och var utan alt hopp obotelig.

Sedan jag vidare besökt min välgörare, en Vetenskapernes ypperste befordrare och människoslägtets vån, Herr RADERMACHER, blef min första syssla, at efterse de saker, som jag uti en stor kista och uti et rymligt packhus lämnat

nat hos min vård uti fôrvar. Men huru beſtôrt och tillika nedſlagen blef jag icke vid kiſtans ôpnande, då jag, oagtadt den var upſtåld på bouteiller och ſålunda uphôjd ifrån golfvet, fan ſtôrre delen af min på Java fôrut gjorde ôrtſamling och en ſtor del af qvarlåmnade bôcker, nåſtan til en tredjedel af kiſtans hôjd ifrån botnen, vara aldeles rutne och af den inneſtångde fuktiga luften fôrmultnade.

Denne tiden af året regnade det ånnu mycket, gemenligen alle dagar, hâldſt morgon och afton, utom ſtrôdde regnſkurar. Himmelen var oftaſt mulen, ſamt luften tjock och fuktig, ſå at jag ej môjeligen kunde torka någre af mine inſamlade ôrter, emedan alt uti ſlutne kamrar môglade och rutnade. Rågnmånaderne råknas ifrån December til Mars, då luften hårſtådes år kylig, då mindre ſjukdomar åro gångbare och då det gemenligen råknas fôr vinter. Sedan påfôljer den varmare årstiden, då hettan år brånnande och odrågelig, ſamt himmelen klar med ſtadigt uphålsvåder.

Chineſernes nyår bôrjades nu med fôrſta nymånaden uti Februario och fi-

Digitized by Google

rades af dem med mycken högtidelighet.

Hos Rådsherren RADERMACHER, ſom öfvermåtton både älſkade och gynnade mig, måſte jag en eller tvånne gånger åtminſtone uti hvarje vecka, vid deſs bord vara en gäſt och göra redo för mine Samlingar och uptåkter, ſå väl på Japan, ſom omkring Batavia, hvars omliggande trakter jag dageligen, åfven under ſtarkaſte hettan på eftermiddagarne, då andre njöto en ſtilla middagsſömn, flitigt beſökte och genomvandrade. Vid et dylikt tilfälle hände en omſtändighet, ſom mycket ſurprinerade både mig och honom ſjelf. Det hände ſig, at en dag, då Herr FEITH, ſom varit ſednaſt Chef uti Japan och hvilken jag förledit år hade åtföljt til Kejſerliga Hofvet, blifvit tilfrågad af Herr RADERMACHER om den Regerande Kejſaren uti Japan och om han ägde ſig deſs namn bekant. Denna fråga nödgades han då med nej beſvara, ehuru han tilbragt åtminſtone 14 års tid uti landet och fyra gånger, ſåſom Ambaſſadeur haft audience hos Kejſaren. Dagen derefter, då jag ägde det nöjet, at ſpiſa vid ſamme Rådsher-

res

Digitized by Google

res bord, trodde han ſig kunna gifva mig, ſom han i annat fôrut ſållan funnit ſvarslôs, en fråga, den jag icke ſkulle veta, at beſvara. Jag blef altſå tilſpord om den nu på Japanſka Thronen varande Kejſarens namn och ålder. Och då jag vid detta tilfälle kunde gôra redo icke allenaſt derfôre, utan åfven berâttade, at jag fôrſkaffat mig ſåker kunſkap om den andelige Kejſarens, Kronprinſens och de i detta århundrade afledne både andelige och verldſlige Monarkers namn; fôrundrade ſig ſå vål Rådsherren ſjelf, ſom hela Sâlſkapet hôgeligen derôfver, at jag kunnat utſpana en hemlighet, ſom hâllits fôr en omôjelighet och den en Ambaſſadeur på flere års tid icke kunnat eller gittat uptâcka. Denne fôrtekning på Japanſke Regenter, ſom jag ôfverlâmnade til Herr RADERMACHER, blef ſedan infôrd i de Handlingar, ſom et lârdt Sâlſkap på Batavia, någre år derefter utgifvit. Det fôrtroende och den vânſkap, ſom både Tolkar och Lâkare uti Japan âgde fôr mig, bidrogo i ſynnerhet til de underrâttelſer, jag i denna hiſtoriſka del kunde erhålla.

KÆMPFER hade uti ſin Hiſtoria upgif-

gifvit en utförlig förtekning på de både andelige och verldslige Kejsare uti Japan, som efter hvarandre regerat intil det år, då han afreste derifrån. Fortsåtningen deraf intil närvarande tid låg mig mycket om hjertat, ehuru svår den dock var, at kunna såkert erhålla. Under mit vistande uti Hufvudstaden Jedo var jag dock så lyckelig, at igenom öfverste Tolken och den Kejserlige Lif-Medicus bekomma denna, förut omnämnda långd, så väl på andelige, som verldslige Regenter och de nu Regerandes namn. Med desse mine Japanske vånner har jag sedan, uti flere års tid efter min hemkomst, underhållit en nyttig brefvåxling och åfven har jag sedan ågt et önskeligt tilfälle, igenom min vördade Gynnares, Herr Professoren BURMANS uti Amsterdam benågna bitråde, at kunna recommendera och til Indien samt det aflägsna Japan befordra en af mine vånner och älskade Lårjungar, Herr Doctor STÜTZER.

Oagtadt Climatet år uti Staden i synnerhet osundt, förde Europeerne nästan aldeles ingen ordentelig lefnad. Under middags-måltiderne uphettas blodet utaf öl och vin samt efter måltiden, utaf to-

Digitized by Google

tobaksrökande, öl och vin. Klåckan half tre går man til sångs at hvila tils klåckan 5. Aftonen förnötes i sällskap med öl, vin, kortspel och den högst oumbärliga tobakspipan. Klåckan half tio om aftonen förfogar man sig åter til bords, at åta samt dricka öl och vin. Efter slutad aftonmåltid uptändes åter den blott under måltiden bortlagda, nu igen återtagna ljufva tobaks-pipan, at brinna til klåckan 11, under påspädning af öl och vin, tils man, yr utaf hetta, öl och vin, samt halfdrucken utaf tobaksrök, trött och sömnig, omsider går til sångs, at njuta en orolig sömn och hvila.

Sedan jag omkring Batavia hade samlat, hvad denne tid var til finnande af hvarjehanda naturens alster, önskade jag få bese det inre af denna härliga ö. Til den ändan gick jag om bord på skeppet *Vreedelust* och med det samma afseglade längs efter Javas norra sida til Samarang.

Vi afseglade ifrån Stadens redd den 23 *Martii* och *den* 31 derpå följande passerade förbi Cheribon, et af de mäst betydande handelsstållen, der Ostindi-

Digitized by Google

ſka Compagniet håller en Gouverneur, hvars årliga inkomſter ſkattades til 70,000 Riksdaler.

Berget vid Cheribons ſtad hade flere gånger varit brinnande. För tvånne år ſedan hade det blifvit ſkakadt och en utkaſtning af aſka ſket, hvaraf flere tuſende Caffé-planteringar i negden blifvit förderfvade.

Den 2 April ſeglade vi förbi Berget *Tagal*, ſom ofta uti toppen är brinnande. Nu ſågs endaſt en rök, af en människas tjoklek derifrån upſtiga.

Under denna reſan, ſom varade nog länge, i anſeende til ombyte af vindar, ſom nu ſkedde, ſåg jag flere gånger, åtſkillige ormar komma flytande ifrån landet på vatnet; ibland dem var en af mer, än en alns längd, ſom ſprang helt högt up utur vatnet. Då vindarne ombyta, har man ofta lugnt och hettan är plågſam. Nu var ock den tiden på året, då våſtanvindarne började uphöra och öſtra paſſad-vinden åter ſkulle ankomma. Capitenen beråttade härvid, at han med flere befarne Sjömån tykte ſig med ſäkerhet förmärkt, at öſtanvin-

Digitized by Google

vindarne börjat komma ſednare och at pasſad-vindarne i almånhet varit ſvagare, alt ſedan den ſtora jordbåfningen, ſom omkulſtörtade Liſabon och var ſå almån öfver hela jordklotet.

Oagtadt Java i myckenhet frambringar ſockerrör och ſocker icke år någon ſårdeles dyr vara hår å orten, hade vi likvål på denna reſan blifvit ranſonerade med ganſka elakt och i ſtället för hvit, med brunt puderſocker. Når jag hårom, å de ſjukas vågnar, gjorde föreſtålning hos Capitenen, beråttade han mig, at ſådant icke voro mycket ovanligt, at ſkeppen i ſtället för hvit puderſocker, hvilket Regeringen anſlår, förſes med brunt och ſåmre; ſamt at ſkilnaden uti priſet desſe ſorter emellan ſamlas uti en gemenſam kaſſa, ſom kommer Adminiſtratorerne utaf Packhuſen til godo.

Den 9 *April* anlände jag til *Samarang*, en medelmåttigt ſtor, vacker och vål beſåſt Stad, ſamt hufvudſåtet för hela Javas kuſt, hvarunder alle andre Handels-Contoirer, utom Cheribon, lyda. Den erôfrades af Hollåndarne 1708.

Digitized by Google

Jag fick ſtraxt mit herberge hos den hårvarande Hoſpitals-Medicus, en i Chirurgien och Medicinen väl erfaren Läkare, ſom viſade mig mycken tjänſt och vänſkap. Knapt var jag dock väl i land kommen, innan jag ſjuknade och måſte intaga ſången af en annandags-fråſa, ſom jag ådragit mig på ſkeppet derigenom, at jag om nätterne hade lämnat under ſömnen fönſtret på min hytta öpet, och hvarigenom utdunſtningen af nattens kyla blifvit hämmad. Änſkönt febern var ganſka häftig, förmådde jag likväl at förmedelſt *China extract*, efter förutgången rening och några utſtåndne fråſs-paroxysmer, lyckeligen aldeles häfva den. Emedlertid afſeglade Skeppet vidare til *Juana*, et Handels-Contoir, något längre bort på kuſten, för at der intaga en ladning af tråverke och bjälkar.

Samarang ligger vid en Å, icke mycket långt ifrån ſjelfva hafsſtranden. Den ägde vid paſs 150 man Soldater, ehuru det ſades, at til Contoiret ſkulle höra väl et tuſende man. Gouverneurens inkomſt årligen troddes ſtiga til 80, ja 100,000 Riksdaler, hvarföre detta indrägtiga åmbete anförtroddes åt General-

Digitized by Google

ral-Gouverneurens slägtingar och gunstlingar, som dock sällan fingo behålla denna syssla längre, än tre år, då de blefvo befordrade oftast til Rådsherrar och måste lämna den til en annan.

Sedan jag blifvit som knappast återstäld til hälsan igen ifrån min svåra frässa, gjorde jag med Gouverneurens tillstånd och i sällskap med Hospitals-Doctorn Herr BOENNEKEN en resa inåt landet, några och sextio mil, ända til bergstrakten. Gouverneuren gynnade mig härvid med fritt pass til alle befälhafvare på Compagniets befäste poster och anmodade mig, at under denna resan äfven låna min upmärksamhet til alle sådane växter, som antingen förut blifvit, såsom läkemedel nytjade, eller kunde tjäna uti sådanas ställe, til nytta och bruk uti Hospitalerne; til hvilken ända Herr BOENNEKEN anbefaltes, at medfölja, för at lära sig rätteligen känna de samma.

Den 23 *April* anträdde vi resan til häst, til Compagniets post, kallad *Unarang*, hvaräst hålles en Sergeant med ungefärligen 20 man.

Digitized by Google

Den 24 fortſattes reſan til *Salatiga*, der åter en beſåſt ſkans finnes med en Commendant, ſom år Fåndrik ſamt några och tjugu man.

Den 26 redo vi til *Kopping*, en Javanſk by, belågen högt up vid berget. Hårſtådes var climatet både kalt och ſundt, ſamt icke deſto mindre fruktbart. Ibland andre märkvårdigheter, ſom jag tog i akt under denna reſan, var åfven den beſynnerliga omſtåndigheten, at Indiſke Fikontråden (*Ficus indica*) ſom växa i ſkogarne anſenligen höge, åfven ſlokade ſå ned ſine grenar, at de råkte til jorden, fattade der rötter och upſkuto nye telningar, ſom efter hand förvandlades til ſtore tråd. Et enda dylikt Fikontråd gjorde ſåledes med ſine rotade grenar en myckenhet af lika ſom kamrar och utbredde ſig ganſka vida.

Kamadu kallades et ſlags blader, hvilke brånna likaſom brån-nåſlor, men mycket ſtarkare, ja ſå, at huden inflammeras. De åga på hvarje åder ſpitſige taggar, genomſkinlige och fylde med en våtſka, ſom förorſakade denna brand. Den befans vara en förut okånd art af nåſla,

Digitized by Google

nåſla, ſom jag då kallade *Urtica ſtimulans.* En ovan, ſom ruſade til, at med bara händer afbryta grenarne af detta lilla träd eller buſke, fick dyrt betala ſin oförſigtighet och okunnighet. Javanerne kände den almänt ganſka väl och Holländſke invånarne kallade den *Buffelsblad.* Hos Javanſke Förſtar år vid högtideligheter det altid brukeligt, at låta för nöje ſkull, en Tiger fäkta med en Buffel, innom en upråttad afplankning, vid hvilken en ſtor mängd af åſkådare kunna ſitta fäkre för al fara. Om Buffelen vid et ſådant tilfälle år trög at angripa ſin fiende, ſå piſkas han med desſe blader, hvaraf hetta och brand upkommer i huden, ſå at han omſidor blir aldeles vild och raſande. Då man blifvit bränd af detta nåſle-träd, får man icke tvåtta ſig med vatn, emedan ſvedan deraf blifver långt värre; utan bäſta medlet deremot år, at påſtryka, antingen någon olja, eller mjukt kokade risgryn.

Den 27 vände vi åter om igen och förfogade oſs til *Salatiga.*

Den 28 afreſte vi härifrån, beledſagade utaf Fändriken, til en Javanſk by

Digitized by Google

by, kallad *Tundang*, der vi beſlöto, at tilbringa natten. Byen var tåmeligen ſtor ooh huſen bygde ſmå, utaf Bamborör, like löfhyddor, ej tåtare, ån at luften i detta heta climat kunde ſpela igenom. Vi drogo icke in hos någon af Javanerne, utan låto upbygga enſkildt för oſs en hydda. Detta förråttades ſtraxt utaf åtſkillige Javaner och det gick ſå otroligen fort, at innan vi hunnit ſtiga utaf våre håſtar, afſadla dem och afpacka våre ſaker, var icke allenaſt vårt hela hus fårdigt, utan det var åfven meubleradt med en lafve at ligga på, 3:ne ſtolar och et bord, hvilke alle nu förfårdigades nye. Jag ſtod helt förvånad öfver denne nybygnad och inträdde med ſtörſta förundran under deſs ſkugga. Några Javaner höggo tjockare och ſmalare Bambo-ſtockar, andre gjorde med tvånne hugg på hvarje ſida deraf et hol och andre inträdde uti ſådane hol ſmalare Bambokåppar. Sedan flåtades löfqviſtar emellan, och huſet blef igenom många händer innom få minuter fårdigt, åfven ſom bord och ſtolar på lika ſått, ehuru icke deſſe voro jåmne eller ſlåte, och ſålunda icke pasſade ſig för förnåme låttingar, utan endaſt för utmattade reſande. Eme-

Digitized by Google

Emedan vi tidigt före aftonen ankommit, gick jag ut och beſökte ſkogarne ſamt nejden deromkring, för at inſamla några örter. *Dioſcoreæ* voro både vilde och odlade, ſamt ſlingrade ſig med ſina rankor, ofta up til topparne af tråden.

Och emedan vi icke ägde någon tilgång til ljus, upgjordes utanföre dörröpningen en eldbraſa, omkring hvilken jag med mine inſamlade örter och de andre Herrarne med ſine fulſtoppade tobakspipor ſatte ſig. Det drójde ſedan ej länge, förr ån en hel tropp med Javaner utaf byens invånare ankommo och ſlogo up ſit talrika läger framföre oſs. Ibland deſſe voro åtſkillige Muſikanter ſamt en ſtor hop danſare och danſerſkor, ſom voro af mine reſekamerater hit beſtålde, för at roa mig och gifva mig tilfälle, at ſe Javanernes lekar. Spel på pipor, ſtrångar och trummor begyntes och danſen bórjades ſamt fortſattes med åtſkillige rórelſer och åtbórder, merendels utaf tvånne danſande tillika. Hvar och en, ſom danſade, måſte betala något litet för hvarje dans, åt den, ſom han danſade med, eller åt Muſicanterne. Således måſte vi åfven förſe

förſe våre medhafde Slafvar med något ſmått mynt, för at kunna deltaga uti nöjet.

Jag nekar icke, at ju denna roligheт var ganſka artig; men den oro, ſom myggor förorſakade oſs på detta låglåndta ſtälle, förbittrade alle andre nöjen och lade et oöfvervinnerligt hinder i vågen för vår nattero. Hvarken ullſtrumpor eller ſtöflar förmådde afhålla myggorne ifrån våre fötter: och ånſkönt röken få väl af elden, ſom af tobakspipan någorlunda friade våre anſigten, voro dock för mig, ſom aldrig varit ålſkare af någon ſlags rök, desſe förvaringsmedel aldeles odrågelige. Omſidor efter midnatten gick jag til ſångs på min gråsbåd och under en flöja ſamt upſpände näsdukar ſå fördöljde mig, at de förföljande myggorne föga annorlunda, ån med ſin pipande Muſik, kunde oroa mig.

Efter aldeles ingen njuten ſömn på detta ſtälle, fortſatte vi morgonen derpå, vår reſa til *Samarang* och ankommo dit den 1 Maji.

Jag aflade hos Gouverneuren, en vånlig, artig och ålſkansvård man, mit beſök

beſök och berättelſe om hvad jag under reſan kunnat ſamla och uptäcka. De växter, ſom kunde användas til nytta för de ſjuke, uti och utom Hoſpitalerne, voro följande, nemligen:

Fumaria officinalis, af Javanerne kallad *Rumpung*, fans uti de bergaktige trakterne vid Kopping uti föga myckenhet.

Rubus moluccanus och tvånne andre arter funnos emellan Salatiga och Kopping, vid ſidorne af backarne och i ſynnerhet vid bäckarne, i öfverflöd.

Artemiſia, malört, af Javanerne kallad *Domolo* och af Malejerne *Seroni*, växte emellan Salatiga och Kopping, på backarne och ſlätterne, i ſtörſta öfverflöd.

Sonchus oleraceus, af Javanerne kallad *Dimboring* ſågs vid Kopping; likaſå

Lactuca, Sallad, Javanernes *Belot*, dock föga, mellan Salatiga och Kopping.

Scolopendrium hade inqvarteradt ſig på trån emellan Unarang och Salatiga.

Cap-

Digitized by Google

Capſicum, Spanſk Peppar, ſom Javanerne gifva namn af *Lombo*, fans vild emellan Salatiga och Kopping.

Oxalis acetoſella, Javanernes *Samangi Kunong*, förekom öfver alt almån.

Chenopodium, på Maleiſka *Paijam china*, växte vid Kopping.

Sanicula, på Javanſka *Spran*, ſtod vid båckarne emellan Salatiga och Kopping.

Ranunculus och en *Perſicaria*, den Malejerne kallade *Dukut Parang* växte med den föregående.

Schœnanthus, på Maleiſka *Sire*, fågs mellan Unarang och Kopping.

Fragaria veſca, Smultron, Javanernes *Manikan*, förekom i detta varma land vid Kopping och de dervid liggande båckar.

Clematis ſlingrade ſig omkring buſkarne emellan Salatiga och Kopping.

Agrimonia, på Maleiſka *Upan Upan Karpo* växte med den föregående.

Salicornia fruticoſa, Javanernes *Tjimbine*, växte vid Samarangs ſtränder.

Vi-

Digitized by Google

Vitex kallades af Javanerne *Simina*, ſamt *Lagundo* och var mycket almån på flere ſtållen.

Ceſtus arabicus, den jag förut funnit almån uti diken omkring Batavia; fans åfven ganſka almån hår, ifrån Samarang ånda til Salatiga, våxande ibland buſkarne och det höga gråſet.

Leonurus cardiaca, kallad på Maleiſka *Klenglengang*, våxte vid Kopping.

Urticæ, nåflor, våxte hår och der, tåmeligen almånne.

Hibiſcus abelmoſchus prunkade med ſine blad och vackra blomor emellan Samarang och Salatiga.

Adiantum fans vid kanterne och åfven in uti ſkogarne, ſamt vid båckarne.

Datura ſtramonium, *Rotecubung* kallad, emellan Samarang och Unarang.

Smilax uti ſkogarne vid Unarang.

Solanum nigrum, Galnebår, vid Kopping.

Verbeſina acmella, Malejernes *Sironi*, var almån öfver alt.

Digitized by Google

Amomum zingiber, Ingefåra, den Javanerne kalla *Tjai* och Malejerne *Bangle*, förekom måſt odlad utaf Chineſerne; men *Amomum zerumbet*, ſom både Javaner och Malejer åfven ſtundom kalla *Bangle*, likväl almännaſt får namn af Lampujang, växte til öfverflöd, håldſt på ſandige och magre ſtållen, emellan Salatiga och Samarang.

Curcuma, gurkmeja, af ſomlige *Kunir*, af andre åter *Kunjet* nämnd, ſan jag endaſt vid Samarang.

Kæmpferia eller *Sempu*, ſtod vid Salatiga uti vatnagtige och låge dälder.

Amomum compactum, kardemomor, af Javanerne kallad *Mojei* och deſs frukt *Kappologo* växte odlad vid Salatiga.

Piper longum, långpeppar, Javanernes *Tjabe* och *Dandang Muſu* växte rikeligen uti ſkogarne vid Salatiga åfven ſom annorſtädes, ofta på ſjelfva ſten-gårdesgårdarne.

Piper nigrum, ſterk-peppar, *Maritjo* kallad, växte uti öfverflöd vid Salatiga uti ſkogarne.

Pi-

Digitized by Google

Piper cubeba, kryd-peppar, som fick namn af *Komukus*, öfverflödade uti skogarne vid Tuntang och är den art, som öfversåndes til Europa.

Melilotbus, nåmnd af både Javaner och Malejer för *Treba*, hade jag förut märkt vid Batavia; nu fans den vid Salatiga.

Cannabis sativa, växte också på et ställe vid Salatiga; den var hög, blef en buske och kallades af Javanerne *Ginje*.

Cyperus rotundus växte almån öfver alt.

Saccharum officinarum, Såcker-rör, kallades *Tebu* och odlades öfver alt, samt växte vild vid Salatiga.

Mirabilis jalappa förekom mått odlad, men fans också vild vid Salatiga samt kallades på Maleiska språket *Kambang Pokul Ampat*, hvilket aldeles svarar emot Hollåndarnes *vier uhrs bloem*.

Cynoglossum, Malejernes *Upan Upan Sapi*, fans mellan Salatiga och Kopping.

Cicuta? ofvan före Salatiga uti bergsklofvarne och vid bäckarne.

Digitized by Google

Plantago major ſtod vid bäckar och annorſtädes rikeligen.

Ricinus communis och *Jatropha curcas*, hvilken kallades på Maleiſka *Jarrak*, voro bägge ganſka almänne både här och annorſtädes på ön Java.

Utaf *Arum* voro åtſkillige arter almänne vid vatnpusſar och uti alle diken.

Caryota urens, kallad *Saguer*-träd, växte emellan Sålatiga och Kopping, ſamt ſades vara det rätta trädet, hvaraf Sago-gryn ſkola göras.

Ocymum baſilicum var almån här å orten, likaſom *Ocymum ſanctum* vid Batavia och på andre ſtällen.

Tamarindus indica, et ganſka högt, ſtort och vackert träd, var ganſka almänt öfver alt.

Caſſia fiſtula och *javanica*, *Dranguli* kallade, hvars länge trinde frugter aldeles likna käppar, växte almänt uti ſkogarne vid Tundang.

Acorus calamus växte vild vid Samarang och på många andre ſtällen, ſlingrande ſig omkring träden och med fine

Digitized by Google

ſine taggar formenande vandraren en fri framgång.

Crinum latifolium, ſom kan nytjas i ſtället för *Scilla* växte hår, vid Batavia och annorſtädes.

Sida aſiatica kallade Européerne Malva arborea, och växte vid Batavia, Samarang och annorſtädes almån.

Af *Gnaphalium* funnos tvånne ſorter vid Kopping, dem Javanerne kallade *Sombong Madur*.

Sambucus canadenſis, Javanernes *Soobo*, växte uti bergens klyfter vid bäckarne omkring Kopping.

Poterium ſanguiſorba? växte mellan Unarang och Samarang.

Ophiorhiza mungos eller *Lignum colubrium*, af Javanerne få vål, ſom af Malejerne kallad *Kajo ular* och *Bidara laut* var hår och der tåmeligen almån.

Jasminum, ſamlades vid Salatiga.

Coriandrum ſativum, nåmnd af Javanerne för *Katumjar* ſan jag på någre få ſtållen, der något annat odlades,

Digitized by Google

ſå at den tycktes med frön blifvit hitbragt ifrån Europa.

Piper betle och *Areca catechu*, tvånne för Indianerne oumgängelige växter, funnos öfver alt.

En Tyſk Fältſkår, ſom förut varit uti Compagniets tjänſt och var mycket ålſkad utaf Gouverneuren uti Samarang, hade haft den olyckan, at få hvita ſtarren på bägge ögonen, ſå at han nu var aldeles blind. Då Gouverneuren utaf Hospitals-Medicus, ſom var min vård, förnummit, at jag tiltrode mig, kunna återſkaffa denne Fältſkår ſin ſyn igen, erböd han mig et hundrade Ducatoner, i fall jag derutinnan lyckades; och emedan alle mine chirurgiſke inſtrumenter hade åtföljt Skeppet til Juana, lät han ſtraxt genom en affånd courier hämta dem. Men denne man, ſom var något öfver ſin medelålder, måtte ſjelf ågt ganſka litet förtroende til ſin egen vetenſkap Chirurgien, emedan han var lika få envis, ſom han var blind, och ville aldeles icke låta förmå eller öfvertala ſig, til at undergå någon operation. Jag efterfrågade derföre, om icke några andre blinde

Digitized by Google

de funnos, hvilke jag kunde tilskynda någon hjelp och tillika underviſa min beſkedelige vård uti en operation, ſom är en ibland de vackraſte uti hela Chirurgien. Han anſkaffade genaſt en åldrig Europeiſk man och en 70 års gammal Chineſiſk gumma, bägge blinde på båda ögonen, den förre aldeles ſtenblind och den ſednare kunnande något litet vägleda ſig. Bägge blefvo af mig lyckeligen opererade och återfingo fulkomligen ſin ſyn. Jag öfvertalades också, före min afreſa härifrån, at til min vård öfverlämna icke allenaſt deſſe ögon-inſtrumenter, utan flere andre inſtrumenter, hvars bruk på ſkeppen man ſällan har af nöden.

Blomorne, ſå väl enkla, ſom dubla utaf *Nyctantes Sambac* uptrådas ofta på en tråd och nytjas äfven här til kranſar på hufvudet utaf de Europeiſka Fruntimbren. Stundom vid Baler få Cavaillererne en dylik krans med en *Tjampaca* bloma midt uti, at hångas om halſen. Lukten häraf är ganſka angenäm, äfven ſom deras ſnöhvita färg är mycket behagelig.

Kaffé-planteringen idkades på ganſka

Digitized by Google

ſka många ſtållen och desſe plantager åro obeſkrifveligen vackre. Kaffé-trådet bår på tredje året de förſte bönor. Et hundrade tråd gifva gemenligen 3 à 4 Pickels bönor, hvarje Pickel af 120 ſkålpund, det ena året mer, det andra något mindre. Uti förſta början ſades Holländſka Compagniet hafva betalt til Javanerne 25 Riksdaler för hvarje Pickel Kaffé; nu betalas icke mer, ån ſex Riksdaler, af hvilke *Tommegom* eller Landsfogden behåller 2 Riksdaler, ſå at den arbetande och planterande Javanen ej får mer, ån fyra derutaf. *Erythrina corallodendrum*, ſom kallades *Dadap*, var hårſtådes altid planterad emellan Kaffé-buſkarne, ſom ſtodo gleſt, för at gifva Kafféſkogen en lagom tjock ſkugga emot den brånnande Solen.

Det var öfver måtton angenåmt, at ſe en ſådan plantering, nemligen en ſkog af trån uti råtta rader, beſtående til en del af höga och gleſa trån och til en del af buſkar, ſom ſtodo tåkte både med en myckenhet Kaffébönor och med en hop hvita blomor på ſine utbredde och något nedſlokande grenar.

Den 3 *Maji* firade Javanerne ſit Nyår.

Digitized by Google

år, då *Patti*, eller Provinſens Höfvitsman, ſom här reſiderade, gaf en ſtor måltid, hvartill alle Compagniets tjänare uti Samarang voro budne.

Den 14 *Maji* reſte jag med et Hollåndſkt ſkepp ifrån Samarang til Japara, der jag blef obeſkrifveligen väl emottagen och gynnad utaf Herr *van der* Beek, ſom var Reſident på detta angenåma ſtälle, en Herre, ſom både ſjelf ägde lärdom och i denna del af öſtra verlden befordrade både vetenſkaper och deras idkare. Deſs ſynnerliga godhet emot mig ſkal jag aldrig förglöma; men ödet ville icke härſtädes tillåta mig, at länge qvarblifva, emedan ſkeppet på Juana hade redan intagit ſin ladning och jag måſte ſnart ſkynda mig härifrån, för at åtfölja det ſamma til Batavia.

Den 20 *Maji*, fortſatte jag min reſa til håſt öfver land til Juana, åtföljd af en Javan, den Herr *van der* Beek hade medgifvit mig til vägviſare. Och ſom reſan var för lång, at på en dag uti hettan förrätta, undfick jag recommendations-bref tillika, til en Förſte, den jag under vägen ſkulle beſöka och

Digitized by Google

ſom var gift med Kejſarens Syſter. Hos denne Prins fick jag hvila öfver natten, ſedan jag om aftonen haft den lyckan, at med honom enſam få ſpiſa vid deſs bord och på rådbråkad Maleiſka ſpråka om hvarjehanda ſaker. Natten var dock ganſka mycket afbruten både utaf uglor och andre djur, ſom ſkreko hela natten. Dagen derpå emot aftonen ankom jag til Juana och gick genaſt med en Slup om bord, emedan ſkeppet redan hade begifvit ſig hela milen ut ifrån redden.

Stränderne längs efter Javas norra ſida åro ganſka låga och hamnarne grunde, merendels moddrige; Skeppen måſte derföre ligga långt ute på redderne och om de ſtarkt laſtas, blifva de på flere ſtällen faſtſittande uti moddret. Sådant hände nu vid Juana, oagtadt ſkeppet redan lagt långt ut, för at kunna emottaga reſten af ladningen; och oagtadt vi pasſade på vid högt vatn, at hisſa våre ſegel, nödgades vi åndock på ſtora båtar aflaſta en hop plankor, för at låtta ſkeppet. Och når det änteligen blåſte up en god vind, ſeglade vi likväl hela två milen ſå uti moddret, at vatnet efter ſkeppet af den blå leran

bleſ

blef grumladt och blåagtigt. Alle ſjöfarande intyga ockſå, at vatnet mer och mer hårſtådes minſkas ſamt ſtränderne tilökas och hamnarne upgrundas. Detta ſkal vara ſkjedt i ſå betydande mohn, ſedan Oſtindiſka Compagniet förſt hitſände ſine ſkepp, at der nu åro kårr, hvaråſt ſkeppen den tiden lågo, och dit de nu på långt når icke kunna komma. Denna norra ſidan af Java år ockſå fruktbaraſt, deremot den ſödra år mycket bergagtig, har djupare vatn och år mera ofruktbar.

Emellan Juana och Japara ſticker en udde ut i ſjön, ſom vi nu förbiſeglade. En klippa hårſtådes fick namn af *Djefvulsklippan*, emedan der ſkola ofta uppehålla ſig ſjörövare, åfven ſom vid *Intermaja* och *Boompjes* öarne, hvilke angripa och borttaga ſtörre och mindre fartyg, ſom icke åro väl bevåpnade eller ſegla under betäkning af något ſkepp. Deſſe Röfvare åro icke Javaner, utan ankomma ifrån ön Borneos kuſter och deſs underliggande öar, och kunna ſåledes icke utrotas.

Reſan gick ganſka lyckeligen för ſig och vi ankommo til Batavia igen den 1 Junii.

Så

Så ſnart jag var tilbakakommen til Batavia, blef jag kallad, at ſom Medicus göra tjänſt på det ſjukſkepp, ſom ligger på redden utan för ſtaden. Ånſkönt alle ſjuke vid ſkeppens ankomſt på redden altid ſtraxt blifva förde til Hoſpitalet i Staden, åfven ſom de, hvilke ſedan kunna ſjukna; ſå hålles likväl beſtändigt et ſå kalladt ſjuk-ſkepp, merendels et gammalt och annars obrukeligt ſkepp, til at emottaga dem, ſom ſjukna om nattetid, då Staden är tillſluten och ingen kan inkomma. Denna tjänſt eller ſnarare natt-vakt går för vårf emellan alle de Skeps-Fältſkårer, ſom åro uti Batavia; men ſällan förrätta de den ſjelfve, utan i ſit ſtälle lega dertil någon gammal Fältſkår. För en Ducaton blef jag altſå denne gången derifrån befriad.

Jag hade nu den lyckan få göra bekantſkap med en hederlig Landsman, Herr WIMMERCRANTZ, Capiten Ingenieur uti Hollåndſka Compagniets tjänſt och uti den ſamma åfven ſå nyttig, ſom almänt ålſkad och högaktad. Han bodde uti förſtaden och emottog mig icke allenaſt med mycken vånſkap, utan viſade mig åfven ſedan under mit viſtan-

viſtande hårſtådes verkelige tjänſter och mycken ynneſt, med hvilken han altid omfattat flere af ſine ålſkade Landsmån.

Den 19 *Junii*, under det jag ånnu måſte vånta på något ſkepp, ſom ſkulle ſegla til Ceilon, hvilken ô jag ônſkade få beſöka; gjorde jag med General-Gouverneurens tilſtånd och i ſålſkap med Herr Baron *von* WURMB, ſamt beledſagad af en betjånt, den Commisſarius ôfver Inlånningarne hade medſånt, enj reſa ināt landet, ånda til varma badet och de ſå kallade Blå-bergen. Til denna reſan hade Herr Capitenen WIMMERCRANTS haft den godheten, at låmna mig ſin egen håſt, hvilken jag fick nytja både til fram- och återreſan.

Fôrſte dagen reſte vi til *Tanjong*, et ſtålle, ſom nu tilhôrde Rådsherren CRAN, liggande vid paſs 18 pålars vâg ifrån huſvudſtaden. Landet år hår afmått med ſtålpar, likſom i Europa, men likvål af olika afſtånd.

Den 20, reſte vi om morgonen til *Tjipinong* vid paſs 25 pålar, hvaråſt vi ſpiſade middag och ſedan vidare fôrbi *Tji-*

Digitized by Google

Tjimangis och *Tjiluar* til *Buytenzorg*, 50 pålars våg ifrån Batavia. Detta ställe är inrättadt til nöje för den regerande General-Gouverneuren, och har blifvit utsedt samt bebygdt dertil af General-Gouverneuren IMHOFF. Stenhus-bygnaden är ganska vacker, bestående af tvänne flyglar och et litet Citadell med vackre trägårdar emellan. Dess aflägsenhet från hufvudstaden gör dock, at General-Gouverneuren sällan kan vistas här.

Den 22 reste vi til *Tjiseroa* och derifrån vidare öfver höge berg til *Tjipannas*. Bägge desse orter, äfven som *Pondogede* och *Arkidomas* tilhöra General-Gouverneuren eller råttare Holländska Compagniet. Hårstädes hvilade vi öfver natten, och besågo det varma badet, som på Maleiska kallas *Tjipannas* och gifvit den omkringliggande trakten samma namn.

Varma Badet upkommer nästan midt emellan de tvänne store Bergs-raderne, uti en dåld. Vatnet befans icke vara kokhett, utan fingret kan fördraga hettan, då det stickes deri. Det upvällade på flere ställen. Öfver den ådran, som

Digitized by Google

ſom fôrer vatnet til Brunshuſet, var en hydda bygd. Sjelfva holan var fôga djup och ſprånget icke mycket ſtarkt; jorden omkring var roſt-fârgad och vid ſidorne af vatnet hade ſatt ſig en hôg-grôn tun ſkârpa, ſom aldeles liknade kopparerg. Huſet, ſom âr bygdt fôr badets nytjande, beſtâr af tvânne delar: den ena kammaren âr mycket ſtor, igenom hvilken vatnet ledes til den andra: hâr voro tvânne luckor på golfvet, fôr at renſa vatnet ifrân ſin orenlighet. Den andra kammaren hade en ſtor fyrkantig hola, beſlagen med brâder, och fôrſed med trappa. Til detta rum lôpa tvânne tappar af metall, utur hvilke man kan efter godtycko framſlâppa kalt eller varmt vatn, til den hôgd, man behagar, under badningen. Ofvan på vatnet ſamlade ſig en ſkorpa, nâſtan ſâ tjock, ſom et runſtycke, och var ſaltagtig. Det berâttades mig, at om vatnet nytjades til dricknning, ſkulle det laxera och at det derfôre ſâllan brukades invârtes, utan mâſt utvârtes. Fôr någon tid ſedan hade mânge ſjuke, âfven utur Hospitalerne, bliſvit hitſânde ifrân Batavia, at nytja badet och til den ândan et Hospital inrâttadt hârſtâdes, hvilket nu mera ſtod obru-

obrukeligt. En Europeiſk bonde bodde nu hårſtådes och hade upſigten öfver badet och några trågårdar.

Climatet var ganſka ſundt och förfriſkande; ja luften var, i ſynnerhet mornar och qvållar icke allenaſt kylig, utan rått kall, ſå at jag, ſom icke medtagit någon öfverråck, af aftonkölden darrade och frös uti et land, ſom låg nåſtan under ſjelfva Æquatorn.

Kål, rotfrugter, grönſaker och fruktträn ifrån Europa odlades här och växte ganſka frodigt, åfven ſom vid *Arkidomas*, *Tjiſeroa* och *Pondogedé*, ifrån hvilke alle platſer, förfriſkningar upſändas trenne gånger hvarje vecka til Batavia, för General-Gouverneurens bord. Apelſinerne mognade och voro mycket ſmakeligare, ån de, ſom växte närmare intil Batavia.

Javanerne beråttade och ville intala Européerne til at tro en ſå löjelig hiſtoria, at på *Tjipannas* bergen ſkulle finnas en ſort Apor (*orang utan*) ſom ägde krufigt hår och fötterne vände bakåt. Ingen Europé hade någonſin hår ſet ſådane.

Ja-

Digitized by Google

Javanerne och de Chineſer, ſom bodde ibland dem, hade ſine tak täkte med klyfde Bambo-ſtycken, ſom ymſom voro lagde på hvarandre, näſtan likaſom tegelpannor.

En *Ardea* ſåg jag på detta ſtälle, ſom liknade *Antigone*: *roſtrum* var *albo-flaveſcens*; *gula nuda*, *flava*; *caput calvum*, *albidum*; *pedes cæruleſcentes*; *remiges cinereo-nigri*; *dorſum et cauda nigra*; *abdomen albidum*.

Turturdufvorne (*Columba riſoria*), ſom på Goda hopps udden altid åro blå, voro hårſtådes blekare och merendels hvita.

Kadondon var et träd, ſom nytjades til lefvande gårdesgårdar.

Andewalu kallades en ranka med tredelte blader, ſom utgafs för at vara et godt motgift.

Korang garing och *Tampal utan* voro tvänne växter, med hvilke Javanerne fårgade blått.

Digitized by Google

Boa kirai nämndes en frukt, ſom var mycket ſammandragande och ſtråf.

Tingling mintik ſades vara et godt och hjertſtyrkande medel.

Den 24 återtågade vi tilbaka öfver bergen til *Pondogedé*. Öfverſt på bergen, ſom voro öfver alt bevåxte med ſkog och buſkar, gingo vi ifrån våre håſtar och vågen, för at upſtiga ånnu högre til toppen och för at der beſe den ganſka bekanta och mycket omtalade vatnholan vid *Mehemedon*. Jag träffade här nåſtan norra Europas climat och ibland andre våxter, åfven åtſkillige både Mosſar (*muſci*) och Lafarter (*Lichenes*), ſom annars åro ſå ſållſynte och nåſtan oſynlige uti Indiens varmaſte luftſtrek.

Vi förblefvo öfver natten uti *Pondogedé* och dagen derefter reſte vi til *Arkidomas*, at beſe et ſtålle, ſom var ganſka märkvärdigt för åtſkillige ſmå uti ſten uthugne bilder, hvilke voro ſtålde i ſkogen, 3 à 4 tilhopa på åtſkillige ſtållen. Javanerne vårdade deſſe mycket noga och både Javaner och Chineſer offrade åt dem. Under vågen ſågos vilde Påfoglar, ſom tame vårdas ſåſom ſål-

Digitized by Google

ſålſame uti Europa, flyga af och an uti ſkogarne, ſamt ſtundom ſåtta ſig på grenarne, för at prunka med ſine långe, nedhångande och prågtige ſtjertar. Jag ſköt deraf en, ſom ſtektes til aftonen, men var ganſka torr och oſmakelig. Hela dagen hade en Commendant från et litet Citadel gjort oſs ſållſkap och medtagit tvånne Soldater, ſom för at bortſkråma Tigrarne, beſtåndigt blåſte på tvånne ſmå Waldhorn. Tigrarne ſades hår vara ganſka farlige, at de ofta borttogo vandrande Javaner och at de aldeles icke kunde tåla ljudet utaf ſtarke blås-inſtrumenter. Vi ankommo emot aftonen til *Buytenzorg*, hvilket ſtålle Javanerne kalla *Bogor*; men innan vi dit framkommo, redo vi til et ſtålle vid *Paditulis*, för at beſe en mycket gammal ſten, på hvilken voro bokſtåfver uthugne, dem ingen hittils kunnat låſa eller uttyda. Stenen år af en mans högd och vid paſs en aln bred. Skriften tykte jag vara ſtåld ifrån vånſter til höger och beſtod utaf åtta och en half rad.

Den 26 gjorde vi åter en liten reſa ifrån vågen, til Berget *Tjerroton*, ſom år uti flere hånſeenden märkeligt. Det

Digitized by Google

ligger enſtaka nåſtan midt uti landet. Vår koſa ſtyrdes hitåt förnämligaſt i den affigt, at beſe des beſynnerliga holor, uti hvilka Svalor, (*Hirundo eſculenta*) bygga ſine bon, ſom åro gelèeagtige, och nytjas til föda. Vi upſtego til fots innom en liten ſtund, til bergets högd och funno, at desſa holor voro egenteligen vid ſödra ſidan af berget och ofvan til aldeles tåkta. De tycktes icke hafva kunnat tilkomma igenom rämnande, emedan upåt icke fans någon ſpricka; utan förekommo de mig vara tilkomna utaf luften igenom vittrande, emedan de altid gingo på djupet och ägde vatn uti botn. Jag ingick uti en och annan af dem och nedſteg åfven et godt ſtycke uti dem på Bambo-ſtegar, utan at finna annat än fara, mörker och likſom fördelningar uti flere kamrar. Javanerne ville icke tillåta oſs, at härifrån borttaga några nåſten, men ägde likväl för oſs den höfligheten, at icke allenaſt ſkänka oſs några, ſom voro oſkadde, utan förårade oſs åfven, på vår begäran, tvänne Svalor af den art, ſom bygde hårſtädes och voro ſmå, ſamt aldeles ſvarte.

Min

Digitized by Google

Min reſe-kamerat och jag blefvo hos Lånets Javanſke Höfdinge til middagen ganſka koſtſamt undfägnade. Han ſjelf, tillika med deſs Svåger och vi tvånne reſande utgjorde hela Sålſkapet. Vår vård talade någorlunda och förſtod den Maleiſka vi talade. För hvarje af oſs var maten ſårſkildt uplagd på ſmå porcellins talrickar. Utaf hvarje rått var ſåledes icke ſtor myckenhet, men råtternes antal för hvar och en gick ända til niotio, ſå at vi knappaſt förmådde ſmaka hvar och en deraf.

Den 28 redo vi til en Landtgård, ſom tilhörde Herr DUURKOOP. Den var öfvermåttan vacker och hade et märkvärdigt torn, hvilket gaf tydeligen nio ſtafvelſers echo tilbaka. Ifrån detta vackra ſtälle ankommo vi omſider til baka til Batavia.

Under denna reſan hade jag ſett, at Chineſerne uti ſtor myckenhet ſatt ſig ned, åfven inne uti landet; men at de likväl icke bodde tilhopa med Javanerne. Detta ſades vara förbudit derföre, at oenighet och tviſter ſkulle undvikas, hvartil Chineſerne ſades vara mycket

Digitized by Google

benägne, ſå framt de icke åndrade Religion och låto omſkåra ſig. Icke deſto mindre voro ganſka många Chineſer gifte med Javanernes döttrar, ånſkönt Chineſernes döttrar icke fingo gifta ſig med någon Javan. Chineſen må ock icke hår, ſåſom uti China inneſtånga huſtrun eller vanſkapa fötterne.

Jag beſökte ſedan flitigt Hospitalet, der de ſjuke väl handterades, men det oagtadt uti ſtor mängd afledo. De dödas antal beråttades nåſtan årligen hafva ökats och i ſednare tider i ſynnerhet deraf, at canalerne, ſom förde vatnet igenom Staden, icke vederbörligen höllos rena. Icke ſållan märkte jag ſanningen håraf, då både grönſaker och ofta döde kreatur, utaf Chineſerne vråktes uti ålfven, och nedflöto til redden. Sedan de förnåmſte Herrar börjat utom Staden anlägga Luſthus och trågårdar, ſamt bo utom ſtaden, hade denne oſed fått taga öfverhand. Utaf Liſtorne underråttade jag mig åfven om det antal Européer, ſom uti Hospitalet aflidit. Denna liſta vil jag meddela ifrån år 1714, ända til år 1776.

År

Digitized by Google

År	Döde.	År	Döde.	År	Döde.
1714	459.	1735	1568.	1756	1487.
1715	469.	1736	1574.	1757	1441.
1716	453.	1737	1993.	1758	1638.
1717	494.	1738	1776.	1759	1373.
1718	591.	1739	998.	1760	1317.
1719	660.	1740	1124.	1761	1000.
1720	750.	1741	1075.	1762	1390.
1721	614.	1742	1082.	1763	1750.
1722	730.	1743	1283.	1764	1757.
1723	657.	1744	1595.	1765	1754.
1724	769.	1745	1604.	1766	2039.
1725	925.	1746	1565.	1767	2404.
1726	904.	1747	1881.	1768	1831.
1727	676.	1748	1261.	1769	1740.
1728	656.	1749	1478.	1770	2706.
1729	626.	1750	2035.	1771	2316.
1730	671.	1751	1969.	1772	2305.
1731	780.	1752	1601.	1773	1187.
1732	781.	1753	1618.	1774	1957.
1733	1116.	1754	1517.	1775	2788.
1734	1375.	1755	2109.	1776	2877.

Häraf kan ſes, at antalet af de döde ökats näſtan ifrån år til år; men denna ökning har i ſynnerhet varit anſenlig efter trenne märkelige förändringar. Ifrån 1714 til 1733 har antalet på döde varit minſt. År 1733 begynte man utom ſtaden at uptaga en graf eller

Digitized by Google

vattuledning til Batavia, hvarvid ganska många både Javaner och andre omkommo; ifrån den tiden har ock altid de dödas antal ökat sig. År 1761 började man, at inlogera uti Hospitalet utom staden flere sjuke, än de 200 tilfrisknande, som der förut endast skötte och ifrån den tiden har antalet på döde ännu mera ökats. 1775 blef på redden anlagt et Sjukskepp, då få väl det året, som det påföljande antalet af döde varit aldrastörst.

På et skepp, som nu årnades til Ceilon, blef jag på min begäran, antagen til förste Fältskär, sedan Herr RADERMACHER få väl, som min vård Doctor HOFFMAN gjort flere retande försök, at medelst någon fördelagtig emploi här på orten qvarhålla mig. Oagtadt jag rätt väl kunde fördraga hettan och för öfrigt befan mig väl uti detta heta luftstrek, var det dock besvärligt och tungt, at här förrätta sine syssor, och kärleken til Fäderneslandet gjorde mig döf för alla andra föreställningar, äfven i en tid, då jag på intet sätt kunde innom min fosterbygd förutse någon lycka för mig.

In-

Digitized by Google

Innan ſkeppet hant laſtas til den föreſtående reſan til våſtra kuſterne af Indien, gjorde jag ånnu åtſkillige utvandringar omkring Batavia ſtad.

Jaccatra år et någorlunda vackert ſtälle, något utom Batavia; den var fordom hufvudſtad för denna delen af Ön och eröfrades af Hollåndarne år 1619. Här hålles nu et litet antal Soldater, at förſvara Citadellet och vara Batavia til likaſom en förmur.

Portugiſerne ankommo vål til Java, långt före andre Européer och redan 1510, men hunno aldrig få några ſåkre bopålar hårſtädes fåſtade. Efter dem ankommo ſedan Engelsmånnerne och kort derefter Hollåndarne 1596.

Ön Java år lång och mycket ſmal, uti långden i det närmaſte 140 mil från öſter til våſter, och uti bredden 30 Tyſka mil, ifrån ſöder til norr.

Trenne Religioner åro på Java almånna, nemligen den Hedniſka ibland en del Javaner och Chineſer, den Mahometaniſka ibland en ſtor del af Javanerne och den Chriſtna ibland Européerne

Digitized by Google

erne ſamt en del Javaner, Malejer och andre Indianer.

Det Java til handel egenteligen frambringar, beſtår förnämligaſt uti Ris eller Risgryn, ſom åro förträffelige och föras til flere orter i Indien til affalu; *Cardimomer* af den ſort, ſom har rundade fröhölſor (*Cardamomum compactum;*) *Socker* ſom til odling blifvit infördt i landet, växer i ymnighet och ſåſom puder-ſocker föres icke allenaſt til alle Indiſke Handels-ſtållen, utan ock til Europa; *Salt*, ſom föres til åtſkillige Indiſke platſer och år i ſynnerhet ganſka dyrt på Molucciſka öarna; *Peppar*, ſom föres måſt til Europa; *Indigo*, *Kattun* och något *Bomullsgarn*; *Fogelnåſten*, ſom merendels förſåljas och det med ganſka god vinſt, uti Canton af China.

Loxia oryzivora fans mycket på Java och gjorde ofta anſenlig ſkada på Risfålten.

Til ſkiljemynt voro gångbare tvånne ſorter ſmåt kopparmynt. Den ena ſorten var et runſtycke, ſom Hollåndſka Compagniet låter ſlå af vanlig Svenſk koppar uti Europa, hvarifrån de ſedan hitföras. Håraf åro tvånne ſorter, aldeles lika, utom ſtorleken, ſom deri ſkiljer ſig, at det ena år dubbelt mindre. Det ſtör-

Digitized by Google

ſtörre af desſe kommer närmaſt i ſtorleken til de Svenſke runſtycken. Å ena ſidan år Compagniets vanliga vapn ſamt årtalet och å den andra år den provinſens vapn, uti hvilken detta mynt blifvit ſlagit. Vårdet af hvardera utaf desſe år dubbelt emot det, ſom de ſkulle åga j Europa, ſå at Compagniet vinner derpå vid paſs et hundrade procent. Den andra ſorten år et Javanſkt mynt teknadt på ena ſidan med Javanſke bokſtåfver och på den andra med en krans, innom hvilken ſtår *Duyt Javas* och Chriſtna årtalet, då den blifvit ſlagen.

Likaledes ſåg jag åtſkillige Hollåndſke Ducater uti Chineſernes och Javanernes händer; men på desſe hade man intryckt å öfra ſidan, med en liten rund ſtåmpel, några Javanſke bokſtåfver, ſom gjorde den ibland detta folk begårlig och gångbar.

Chineſerne nytja toflor med baklåder och tjocka ſolor, innom hvilke åro flere rader af hatt-tof, at de aldeles icke ſläppa vatn igenom och förorſaka våta fötter, men desſe åro, åfven ſom deras lika, beſkaffade ſtöflar, oviga och tunga.

Reſan

Digitized by Google

Reſan til Ceilon.

1777 *den* 5 *Julii* förfogade jag mig, under den Alsmägtige Gudens beſkyd, om bord på Skeppet *Mars*, för at med det ſamma affegla til Ceilon, förſed med flere recommendations-bref til Gouverneuren och andre Ämbetsmän derſtädes.

Den 7 lyftades ankaret och vi gingo under ſegel, med en ſtilla och gynnande vind, ſamt lämnade til rygga et af de härligaſte land på jordklotet.

Den 11 derpå följande kaſtade vi åter vårt ankare vid *Anjer*, för at här tilbringa några få dagar och hämta några fat vatn til vår föreſtående reſa. Svenſka Oſtindiſka Skeppet *Stockholms Slott*, ſom årnade ſig til China, låg redan förut här på redden, at förſe ſig med vatn och jag ägde den glädjen, at härſtädes träfa och omfamna flere ålſkade vänner och Landsmän, ſåſom Capiten PETTERSEN, Superchargeurerne ALNOOR och BLADH med flere. Det vatn, ſom här hämtades, utur den nedrinnande bäcken, var väl ſött och någorlunda godt, men ganſka grumligt: och igenom det, at landſtigningen härſtädes var ganſka ſvår och at faten uti vatnet rullades til lands, ökades detta grummel ännu mera. Vatnet bidrog

ock

Digitized by Google

öck ganſka mycket, at under reſan öka och underhålla de upkommande Diarrhéer ibland beſåtningen; ja et enda glas kunde knappaſt drickas enſamt, förutan tilblandning af Thé eller Caffé, utan at det förorſakade den nysnämnde olägenheten.

Den ſtörre arten *Piſang* (*Muſa troglodytarum*) ſåg jag här åga tåmeligen tydelige frön, platte och nåſtan ſå ſtore ſom Lin-frön.

Spanſke *Rör* ſåldes i myckenhet utaf de uti byen boende Javaner och Svenſkarne tilhandlade ſig åtſkillige utaf den båtre ſorten, hvarvid jag, med det lilla jag förſtod af Maleiſka Språket, hade det nöjet, at tjåna mine Landsmån ſåſom Tolk.

Fortſåtningen af vår Reſa gick ſedan lyckeligen för ſig, med foglige vindar, ſå at vi den 9 Auguſti paſſerade Solen och den 28 derpå följande fingo Mallabariſke landet i ögnaſigte vid *Cochim* ſamt ſeglade ſedan längs efter kuſten af det ſamma förbi *Porca*, *Coilan* och *Cap Komorin*. Skeppet var icke deſto mindre ganſka ſtarkt och öfver höfvan laſtadt, ſå at det ſäkerligen icke

Digitized by Google

ke befunnit ſig wål, om någon håftig ſtorm upkommit. Orſaken härtil, ſå wål ſom til många andre oredor, olägenheter och olyckor, war den öfverdrifna ſnålhet, ſom råder hos Compagniets betjåning. Capitenen och alle Officerare åga råttighet at handla med viſſa waror och til den åndan låmnas dem viſſa låſters rymd uti Skeppet; under denna råttighet införa de och belaſta Skeppet med mångdubbelt mera för at göra ſin vinſt anſenlig. Det är i ſynnerhet Capitenen och Öfver-Styrmannen, ſom envåldigt miſsbruka denna frihet. De handels-waror, ſom i ſynnerhet nu af private medfördes, beſtodo uti en myckenhet Risgryn, Puderſocker och Arrak.

Den 29 ſågo wi ön Ceilon och inſeglade följande dagarne til deſs redd; men föga fattades, at wi här lidit Skepsbrott igenom Skepparens oduglighet och förſagdhet. Under det wi lodade beſtåndigt, märktes, at wi drifvit för mycket inåt de grundare ſandbankar, ſom ligga utanföre den Canal, ſom åtſkiljer ön ifrån faſta landet och ſkeppet war på wågen, at faſtna, då Under-Styrmannen, en raſk och tiltagſen Sjöman, ſeende Capitenens ſynbara för-

ſkräck-

ſkräckelſe och fålda mod, fattade uti lu-ren och commenderade til vändning, ſom innom några minuter förſatte det djupt gående ſkeppet uti djupare vatn och oſs alle lyckeligen utom al farlighet, ſå at vi derefter ſnart kunde ankra och tacka vår Gud, ſom ſå underbarligen frälſat oſs ifrån en ögonſkenlig fara.

Dagen derefter ankom ifrån Europa Zeländſka Skeppet *Wilhelm V*, och efter några dagars förlopp Skeppet *Loo* ifrån Amſterdam.

Jag affände mine bref til Columbo och hade kort derpå den åran upvakta Gouverneuren FALCK, en ganſka lärd och förſtändig man, ſamt den oegennyttigaſte jag känt af alle Compagniets ämbetsmän. Han var föd på Ceilon, och hade ſtuderat uti Utrecht. General-Gouverneuren van der PARRA hade i ſynnerhet befordrat deſs lycka, hvartil han i alle hänſeenden gjort ſig värdig och förtjänt.

Utom många andre, ſom här på orten bevärdigade mig med ſin vänſkap, åtnjöt jag äfven mycken ynneſt hos Herr van SLUYSKEN, ſom kallades almänt *Capiten Canel*, och var hufvudman för

för dem, som skalade och lefvererade Canelen. Vid dess bord var jag en eller tvånne gånger i veckan en vanlig gäst och träffade der altid et muntert och upbyggeligt sällskap. Jag gjorde här bekantskap med tvånne hederlige Landsmän, nemligen Herr Baron ALBEDYL, som var Officerare och Herr von KEULEN eller KJELLIN, hvilken satt sig ned, som Borgare och dref en riktande samt vidsträkt handel på Coromandelske kusten. Jag ökade vidare mine bekantskaper med en gammal hedersman, Herr Capitenen HÖPNER, som ifrån Sverige först rest såsom ung Matros på et Handels-Fartyg, och då under attaken af en Turkisk Sjörófvare igenom en kula förlorat sin ena tumme samt sedan tjänt sig up uti Hollåndska Compagniets tjänst, i synnerhet för sine insigter uti Artillerie-vetenskapen och Fyrverkeriet. Denne hedersgubbe ansåg mig icke allenast, som en vän och älskad Landsman i sit hus och ibland sin familie, utan tilbód mig åfven sit bord och en kammare under mit vistande här å orten, hvilket tilbud jag likväl icke ville antaga, utan häldre bo uti det vanliga herberget, för at friare få göra mine resor och samlingar utaf denna öns Naturalier. *Co-*

Digitized by Google

Columbo, ſom år hufvudſtaden för Hollåndſke handelen på denna ö, år ſtor och vacker, öfver alt omgifven med vallar och gamſka ſtarkt befäſt.

Gouverneurens *Pallats* år mycket vackert, ehuru det endaſt åger en vånings högd. Galleriet år lika långt med ſjelfva huſet och utgör et behageligt och kyligt rum, hvarifrån år ingång til åtſkillige kamrar åt andra ſidan.

Luften år väl få het hårſtådes, ſom uti Batavia; men emedan ſjelfva kuſten icke år få låglånd, utan landet mera högt och vindar tillika almännare, få finner man hettan mycket drågeligare och climatet ſundare.

Badningar uti kalt vatn, hälſt uti öpna ſjön vid ſådane ſtränder, ſom åro friade ifrån Crocodiler, åro almänt brukelige, få väl ibland Européerne, ſom i ſynnerhet ibland Indianerne. När man eftermiddagarne ſpatſerar utom ſtaden, får man ſe hundradetals både ſvarte och hvite, både unge och gamle, både frie och ſlafvar, både af det ena och det andra kônet, plaſka uti vatnet, och dymedelſt gifva krop-

Digitized by Google

pen kyla och fibrerne en ſtyrka, ſom ſolens brännande ſtrålar förſvaga.

Åtföljd af en Ceilones, den Gouverneuren behagat förſkaffa mig, gjorde jag dageligen utvandringar omkring Columbo och förſamlade flitigt i min anletes ſvett, utur omliggande trakter, hvad landet frambringar, under det mine andre Skepskamerater i herberget utbrede ſine handelsvaror och ſkötte ſin handel på et för ſig mera lönande ſätt. Den mig anviſte följeſlagaren var en af Landets kunnige Läkare, meddelade mig altid på växterne de Ceilonſke och Mallabariſke namnen, ſamt ſättet, huru desſe nytjades emot hvarjehanda ſjukdomar. Deſs medicinſka kunſkap var ganſka ringa, förvänd och oftaſt orimelig, ſå at jag i den delen ej gjorde mig mycket til nytta.

Barringtonia med ſin ſtora och ſköna bloma växte altid utmed bäckar och vid vatn och lät ganſka ſnart ſine många hannar utur bloman bortfalla.

Åfven ſå växte här nog almän *Dolichos pruriens* med ſine ludne ärtſkidor, hvars hår fäſta ſig vid händerne, förorſaka

ſaka mycken ſveda, ſom hjelpes med olja eller Risgryns decoct, och berömas emot maſkar.

Compagniet åger uti Staden et eget Tryckeri, ifrån hvars präſs åtſkillige ſkrifter utkommit. Utaf Böcker, ſom hår blifvit trykte, förſkaffade jag mig för Upſala Bibliothek åtſkillige, ſåſom:

Kort Begryp der Chriſtelyke Religie, in de Tamulſche Spraak, door SIGISBERTUS ABRAHAMSZ BRONSVELD. Colombo 1754, 8:o. Det år: Kort Begrep om Chriſtna Läran, på Tamulſka Språket.

Tamulſch Kinder-Catbechismus, door SIGISB. ABRAH. BRONSVELD. Colombo 1776, 8:o Det år Tamulſch Barna-Cateches.

Evangelium Jeſu Chriſti van Matthæus, in de Mallabaarſe Tale. Colombo 1741, 4:o. Eller: Matthæi Evangelium på Mallabariſke Språket.

Evangelium Jeſu Chriſti van Matthæus, Marcus, Lucas ende Johannes; ende de Handelingen der Apoſtelen, in de Tamulſche Taale; eller: De fyra Evangeliſterne

Digitized by Google

och Apoſtla-gjerningarne, öfverſatte på Tamuliſka Språket; trykt i Colombo 1748, 4:o.

De fyra Evangeliſterne på Singaleſiſka Språket, uti 4:to, erhöll jag utan Titelblad.

Sestien Predikatien in de Tamulſche Taal, eller: Sexton Predikningar på Tamuliſka Språket af PHILIPPUS DE VRIEST, Colombo 1747, 4:o.

Grammatica of Singaleeſche Taal-kunſt; En Grammatica öfver Ceyloneſiſka Språket, af JOHANNES RUËLL, trykt i Amſterdam 1708, 4:o.

Manis (*Myr-åtaren*) finnes mycket på Ceilon, i ſynnerhet vid *Negumbo*. Holländarne kalla den *Negumbos Djefvul* och Cingaleſerne *Caballe*. Deſs kött gifves åt ſjuke, at åtas, ſom et medicament. Invånarne veta, at med en knif bora et hol igenom deſs fjäll och kunna då efter behag regera honom, emedan ſpitſen af knifven, ſom hålles uti holet, förorſakar honom plåga.

Frugten af *Solanum melongena* nytjades

des både af Européerne och Indianerne almänt. Den troddes drifva urin och lôſa ſten i blåſan.

Tjeremelle-frugten var mogen uti Octôber och November, ſamt nytjades ganſka mycket inſyltad.

Marmelle mognade åfven uti Octôber; det inre kôtagtiga af frukten fôrtårdes både med och utan tillagdt ſocker. Frukten år ganſka ſlemig och kallas derfôre Slem-åplen (*Slym-apels.*)

Bolange åtes mogen med litet ſocker och omogen med ſalt. Den år ſtor, ſom en Apelſin.

Panningai år frukten af et Palmtråd, ſom i ſynnerhet vid Jafna våxer uti ſtor myckenhet. Den år aflång, månlik, til fårgen gul nåſtan ſom en *Piſang*, men flere gånger ſtôrre. Den har 2, 3 eller flere helt hårde nôtter inuti ſig. Bered ſmakar den ſôtagtig fôr den, ſom år van dervid, men fôr en ovan år den ej fårdeles angenåm. Vid ôpnandet ſtinker den. Då nôtterne hâraf ſås och hjertbladen upſkutit, afſkåres den nedtil och åtes antingen

Digitized by Google

kokad med ſalt och risgryn, eller allena, eller ſtötes den til mjöl, hvilket kan nytjas, ſom annat mjöl. Detta utſkott kalla Ceiloneſerne *Kellingo*. Ifrån Maji månad ända til årets ſlut, kunna deſſe frugter åtas och utgöra då Mallabarernes förnämſta ſpis. *Kellingo* kan åfven til framtida bruk uptorkas. Mjölet deraf tjänar i ſynnerhet i ſoppa med fiſk.

Octob. d. 28 och följande dagar var jag anmodad, at jämte flere Medici, underſöka en hop Canel, ſom Konungen af *Candi* hade lefvererat. Den ſamma befans til hälften vara upblandad och odugelig, oſmakelig och falſk. Den bäſte, ſom häraf kunde utväljas, förſändes til Batavia.

Åfvenſå underſöktes fem knippor Canel, af en nyligen förut planterad ſort, hvilke år 1775, på prof, blifvit til Europa öfverſände, men vid ankomſten befunnos icke åga den ſmak, ſom borde, ehuru den förut, vid inſkepningen på Ceilon befunnits pröfvad fin och god. Lukten deraf befans nu både fin och angenäm, men ſmaken var ganſka ringa och ſnart ſagt ingen. Det är ſåledes

ledes väl ingen tvifvel, at ju denſamma, under reſan, förlorat ſin ſmak, hvartil orſaken förmodeligen lårer vara den, at oljan i den ſamma varit för mycket flygtig och ej nog concentrerad uti de unge grenar, hvilkas rot icke varit mer ån tre år gammal. Treårige grenar åro väl ſådane, ſom tjåna til ſkalning, men roten och ſtammen böra dock vara flerårige. Vid ſjelfva inpackningen och transporten hade åfven et fel blifvit begångit, ſom torde mycket, om ej helt och hållit, bidragit til deſs ſmaks förlorande; ty deſſa knippor hade blifvit embalerade uti en enda ſåck och lagde uti kajutan. Således var Canelen hvarken lagd uti tvånne ſåckar eller ibland peppar, på det vanliga ſåttet. 1776 ſåndes ockſå utaf ſamma ſort Canel 47 knippor til Europa.

Canelen år den förnåmſta handelsvara, ſom Oſtindiſka Compagniet afhåmtar ifrån denna ö och barken af denna krydda blifver hårſtådes finare och dyrbarare, ån på någon annan ort i verlden. Al ågta Canel tages utaf *Laurus Cinnamomum*, et träd, af medelmåttig högd och ſtorlek. Den ſkiljes med bredare och trubbigare blader ifrån *Laurus*

Digitized by Google

Casfia, ſom gifver en grôfre art Canel och tyckes vara endaſt en varietet af den fôrra. Det år ſå mycket troligare, at den grôfre och finare Canelen, eller *Laurus Cinnamomum* och *Casfia* åro endaſt varieteter, hårrôrande af Climatet och i ſynnerhet jordmonen, ſom ſjelfva Ceilon icke almånt ôfver hela ön och på alla deſs trakter gifver lika god Canel. Sydvåſtra hôrnet af ön år endaſt det, ſom frambringar det finare ſlaget af denna behageliga och fôrtråffeligen hjertſtyrkande krydda, och de orter, hvarifrån den måſt håmtas, åro vid *Negumbo*, *Columbo*, *Caltere*, *Barbary*, *Gale* och *Mature*, alle liggande långs efter och nåra intil Sjôkuſten. Den Canel, ſom de långre in belågne orter gifva, år altid mera grof, tjock, ſkarp och bitande på tungan.

Jag beſôkte utom Staden Gouverneurens Luſtplats, ſom kallades *Paſs* och ågde et vackert hus tillika med en ſtor trågård, hvaråſt Canel fôr någre år tilbaka blifvit planterad. Caneltråden våxa ymnigt uti ſkogarne och hafva blifvit fortplantade utan konſtens åtgård. Européerne hafva trott och Cingaleſerne åfven påſtått, at god Canel altid

altid borde växa vild, lämnad åt ſig ſjelf, och at den planterad hvarken ſkulle trifvas eller blifva ägta. Tråden fortplantas vilde igenom Foglar, ſom åta mogne bår, hvilkas kårnor uti magen ej ſmälta, och ſedan utplantera dem hår och der i ſkogarne. Denne fördom rådde til ſlutet af Sextio-talet, då Gouverneuren JMAN WILHELM FALCK började i ſmått, uti denne trågård vid *Paſs* förſöka, at med konſt updraga Caneltrån. Båren blefvo då ſådde, ſom väl och ſnart upväxte, men hade det ödet, at plantorne efter någon tid bortvisnade och utdödde. När orſaken hårtil noga efterſpanades, befans, at Ceilonefer, ſom drogo ſin vinſt af Canel-ſkalningen uti ſkogarne och ogjerna ſågo deſs plantering, ſom med tiden ſkulle göra ſamlandet deraf vigare och beqvåmligare, nattetid hemligen hade begjutit dem med varmt vatn. Sedan detta bedrågeri blifvit uptåkt, lät Gouverneuren åter plantera, uti början af Sjuttio-talet flere bår och på flere ſtållen, både i ſmått och ſtort, hvilke upvuxit, trifvas väl och redan kaſtat af ſig flere Canel-ſkörder. Flere tuſende Caneltråd ſågos altſå nu endaſt uti denne trågård trifvas och arta ſig väl.

Digitized by Google

Derutinnan ſåg jag ockſå et Arektråd, ſom var ganſka högt och ovanligen ſmalt, ſamt uptil, ſom år mycket ſynnerligt, fördelt i tvånne grenar, hvardera förſed med ſin bladkrona.

Här beſågs åfven en *Borasſus* eller *Sjö-Cocos*, hitförd ifrån Maldiviſka öarna, ſom blifvit ſatt i jorden, upvuxit och var nu på tredje året i ſin växt, ågande endaſt trenne blader. Nöten hade legat åtta månader i jorden, innan den upſkutit förſta bladet. Bladet var *multipartito-pinnatifidum; pinnis bipartitis.*

Marendan kallades af Cingaleſerne ſanddunorne längs efter Sjökuſten. Den Canel, ſom växte uti desſe ſandige fälten, anſågs för den bäſte och läckraſte. När tråden hårſtådes afhuggas och man ſedan deröfver ſveder, ſkjuta rötterne åter up uti länge, råte telningar, ſom gifva en oförliknelig Canelbark. Och utaf ſådane telningar har man de ſå kallade Canel-käppar, hvilke ſe ut, ſom hasſelkäppar, men hvaraf barken luktar Canel, ſå ofta den rifves. Sådane käppar erhöll jag flere gånger til ſkänks, ehuru det icke ſkal vara ſärdeles tillåtit, at utföra dem. Ca-

Digitized by Google

Canel-bladet har ſtark lukt af Neglikor; roten åter, ſom igenom ſublimation gjer Kamfer, luktar aldeles, ſom Saſſafras. Canel i almånhet kalla Cingaleſerne Kurundu och ſades den nu mycket vara förminſkad uti ſkogarne emot förre tider, ja ſå, at Canel-ſkalarne på flere års tid icke kunnat låmna den myckenhet, ſom vederbordt.

Kuſterne rundt omkring hela ön Ceilon åro vid paſs ſex eller flere mils bred inåt landet, Hollåndſka Oſtindiſka Compagniet aldeles tilhörige och ſtå under deſs Gouverneur, faſtån landet bebos af Cingaleſer, ſom efter ſlutade krig blifvit Compagniets underſåtare. Det inre, medlerſta och bergagtiga af ön tilhörer Konungen eller Kejſaren i Candi, hvilken år nu mera ſå inneſluten på alla ſidor, at han ej kan utlurendråga eller til frånmande Nationer förſålja någon Canel.

Iacberi kallades tvånne ſorter af *Crotalaria*, ſom växte hår nog ymnigt, nemligen *laburnifolia* och *retuſa*, bågge med gula blomor. Ingendera af deſſe, ej eller *Meniſpermum cocculus* kan vara den ſå kallade *Radix Colomba* eller Colum-

Digitized by Google

Colombo 1777.

lomboroten, hvilken för några år sedan blifvit förd til Europa och recommenderad som et godt läkemedel. Den har fått sit namn af Colombo stad, hvarifrån den med skeppen försändes til Europa; men vetterligen finnes icke denna rot hvarken bredevid Columbo eller på hela Ceilon, utan hitföres ifrån Mallabariske kusten. *Crotalaria retusa* är en annuel växt. hvars rot altså icke kan äga någon medicinsk kraft. *Menispermum Cocculus* är en almån ranka uti skogarne, hvars rot jag åtskillige gånger låt upgrafva och fan den åga ingen likhet med Columbo-roten, hvarken til kraft, smak, storlek eller utvertes utseende, varandes helt tun med uphöjde ränder och mycket lång.

Sacsander och *Iremus* voro tvänne mycket namnkunnige växter hos ortens Läkare. Den förra år skild ifrån den sednare, i flere hänseenden. Den förra år en *Aristolochia indica*, hvars rot lagd uti bränvin år bitter, magstyrkande och våderdelande. Den sednare finnes til öfverflöd så väl uti sand-dunerne vid Columbo, som vid Mature och på andre ställen. Dess utseende visar nogsamt, at den hörer til *Contortæ*, och år efter

efter al gisning en *Periplocæ ſpecies*, hvars rot år giftig och renſande.

Binnuge kalla Ceiloneſerne en art af *Ipecacuanha*, emedan deſs rot år et ganſka godt kråkmedel, ehuru den år ſkild ifrån den Americanſka. Denna berättades mig blifvit med fördel brukad uti Hospitalerne på Columbo, Gale, Matura och Jafna. Doſis deraf bör vara något ſtörre, ån af den vanliga. Håraf viſades mig tvånne ſorter; den ena var hvit, ſom kallades *Elle Binnuge* och en röd, kallad *Rathbinnuge*. Den röda utgafs för den båſta. Den hvita har fina trådlika rötter och den röda år något tjockare. Bågge åro *Periplocæ* arter, bågge krypande uti ſand-dunerne eller ſlingrande ſig up på buſkarne, ſom våxa uti den löſa ſand-grunden.

Portugiſerne hafva här, ſå väl, ſom annorſtädes under ſit viſtande införd både Chriſtna Låran och ſit Språk, af hvilke ånnu öfver alt finnas många lånningar. Portugiſiſkan, ehuru upblandad, talas mycket almånt ånnu både ibland Mallabarer och andre på hela denna våſtra ſidan af Indien och år det nåſtan lika angelågit för en reſande på desſe orter,

Digitized by Google

orter, at lära sig denna Portugisiska dialecten, som at lära Maleiskan uti östra delen af Indien. Holländarne hafva efter sin hitkomst sökt, at bibehålla Christna lärans ljus och til den ändan åro af Compagniet bibehålne både Kyrkor och Skolar för infödingar och slafvar, samt Präster til deras undervisning och Gudstjänsten förordnade.

Hedningarne på ön, i likhet med andre Österländske Folkslag, dyrka annars mycket Afguden *Budha* eller *Budso*, hvars bild man får se icke allenast uti Kyrkorne, utan också ofta hemma uti husen. De titulera honom *Deani Budu bandrue*, det är: *Herre Gud Budu*. Uti Kyrkorne framlåggas åt honom hvarjehanda offer, som tjäna Prästerne til inkomster och med dess offer utmärka de ofta sine behof och sine åliggande. När en eller flere i et hus sjuknat, utsmidas tunna silfver-plåtar och deraf bildas i smått en eller flere människo-bilder, som framlåggas på *Budhas* altare. Då någon har sjuka ögon, bildas af silfver et par ögon och så vidare; men då de i almänhet anropa dess hjelp om något, så bildas antingen bladet af *Ficus religiosa* eller frukten af *Ana-*

Digitized by Google

Anacardium, dem de tro vara denne sin Gudom behagelige. När Prästerne samlat en myckenhet sådane offer, sinåltas de åter up eller efter vigten förssåljas til Guldsmederne. Åtskillige sådane offer-stycken hade jag tilfälle tilhandla mig, åfven som en liten af rent silfver förfärdigad Husgud *Budba*, som haft det oblida öde, at af dess ägare hos en Europé varda pantsat. Det händer stundom, at en trängande nöd tvingar dem härtil, men så snart de sedan förmå det åstadkomma, inlösa de rigtigt sådane panter. Afguden är altid sittande med fötterne i kors på Indiska sättet, med en hand ofvan på hufvudet, bägge händerne framtil ihopknäpte, och med långa öron, som räcka ned til axlarne. Uti Kyrkorne såg jag denne bild vara dels af sten, dels af trä och utaf åtskillig storlek.

Morer, som hit ankomma ifrån fasta landets kuster, äro nog talrike uti Columbo och drifva ansenlig handel. De äro merendels reslige til växten, svartare än öboarne och väl klädde. Klädningen liknar nästan en Fruntimers Rob, är oftast utaf hvit bomulslärft, ganska vid och om lifvet hoprynkad, samt

ſamt midt öfver lifvet bunden med en gjördel af hvit bomulstyg, hvilken tilknytes på högra ſidan. På hufvudet båra de en Turband. Öronen utſiras almänt hos dem med länge örhängen af Guld, på flerehanda ſätt tilverkade; ſomlige åro flåte, andre virade, andre åga röda, blå eller gröna ådla ſtenar infattade; ſomlige åro ganſka ſtore utaf hela fingrets längd, andre åro ſmårre. Stundom drages et enda ſådant i örat, ſtundom flere, ända til fem och ſex, ſå at af desſas tyngd holet uti örat och örſnibben förlångas ganſka långt, ja ſå, at örat räcker ända ned til axelen. Många hafva uti desſe ör-ringar infattad en liten rund och knottrig frugt, hvilken ſåges växa på et heligt berg uti landet *Kaſcbi*. Frugten kallas *Uteratie* och är almännaſt ſtor, ſom en liten ärt, någon gång, ſom en bösſe-kula. Några tiltro ſig uptäcka uti denne frugtens hol och rynkor likaſom ſju anſigten, då den ſkal vara högt i värde och af de hederligare och förmögnare Morer betalas med hela tuhundrade Riksdaler. Så ſnart barnen blifva 3 år gamle, gifves dem en ſådan liten öronring til prydnad. Det åro egenteligen de rikare, ſom båra många uti ſine öron, ſå at man af öron-

Digitized by Google

öron-ringarnes beskaffenhet, storlek och mängd kan sluta til dess större förmögenhet och rikedom.

De förnämare ibland Ceiloneserne, såsom Ambassadeurer och Män vid Hofvet i Candi, bära långa Guldkedjor om halsen, som hånga ned på bröstet och magen. Sådane ägde de Ambassadeurer, som nu ankommo til Columbo och dylike gifvas äfven åt Holländske Ambassadeuren samt dess Secreterare, af Konungen, då de ankomma til Candi. Desse kedjor bestå icke utaf lånkar, utan utaf kulor, som inuti åro iholige, öfver alt genombrutne och flätade af Guldtråd, like filograms-arbeten. Sådane kulor uptrådas sedan, antingen på et silkessnöre eller guldtråd til den längd, som åstundas. En sådan kedja, som är ganska lått, väl arbetad och prydelig, kommer, i anseende til dess ringa vigt, föga mer, at kosta, än 20, 30 til 40 Pagoder, hvarje Pagod räknad til en Ducat.

November den 4 afreste jag ifrån Columbo til *Mature*, i sällskap med Herr Frobus, som måste å Compagniets vägnar förrätta resan dit, at låta embalera

Digitized by Google

Canel på *Barbari*, *Gale* och *Mature*, under det Herr SLUYSKEN gjorde en reſa til *Negumbo*, för at der draga förſorg om Canels embalerande och öfverſåndande til Europa med de hemgående ſkeppen.

Reſan ſkedde uti en Palanquin, ſom är mera öpen och i några hänſeenden olik en japanſk Norimon, ehuru den i det måſta kommer dermed öfverens. Den åger en Bambo-ſtång öfver taket och bäres af flere Morer, ſom under vågen ymſa om. Man kan både ſitta och ligga uti en ſådan dragſtol. Den har på ändarne och ſidorne gardiner emot ſolens hetta. Merendels reſer man med ſex eller tolf bärare.

Vår våg gick ifrån Columbo til *Panture* fem mil; til *Kaltere* 3 mil, til *Barbary* 2 och en half mil, til *Weltotte* en, til *Amlagotte* fem, til *Hekkede* tre och til *Gale* tre mil; vidare til *Belligama* fem mil och til *Mature* tre och en half mil. Vågen var anlagd längs efter ſtränderne ſamt ofta beſvärlig och ſandig.

Öfver alt ſer man längs efter denna ſidans ſtränder, Cocos-ſkogar, ſom ſträcka

ka ſig ånda ifrån *Negumbo* til och förbi *Mature*, med trån uti oräknelig myckenhet och til otrolig nytta för infödingarne, ſom nytja deſs frugter. Deſſe Cocos-ſkogar gå dock icke mycket djupt inåt landet, utan hålla ſig vid ſtränderne och ålſka ſandgrund ſamt ſjölnft, ja ſå, at jag ofta ſåg Cocos-trån våxa ſå nåra ſtranden, at de lutade ſig öfver hafvets ſalta bölja, ſom fuktade deſs fot och uti ſå naken ſand, at icke et endaſte gråsſtrå der kunde våxa.

Cocos-blader märkte jag flereſtädes vara bundne omkring tråden och tjåna ſåledes i ſtället för ſtege, på hvilken inlånningarne kunde upklifva för at afhåmta frugterne. På några trån var en, på andre åter tvånne ſådane ſtegar ombundne. Sidogrenarne af hvarje blad, ſom voro tilhopabundne, utgjorde 10 til 12 trapſteg. Åfven ſåg jag på några ſtållen et tog bundit emellan tvånne Cocos-trån, hvarpå Ceiloneſerne kunde gå öfver ifrån et tråd til et annat.

Oxar brukades för kårror och voro ganſka ſmå ſamt magre. Somlige af dem voro föga ſtörre, ån en tvånne månaders kalf i Europa.

Öfver åarne voro inga bryggor, utan måſte vi öfverfara dem med båtar, ſom voro ſmå och fördenſkul bundos trenne tilhopa ſamt täcktes med bråder, ſå at de utgjorde en flott-brygga. Åarne voro anſenligen brede, mycket djupe och ägde ofta en ſtark ſtröm.

Jarrak-trån (*Jatropha Curcas*) voro på flere ſtållen planterade til lefvande gårdesgårdar.

Under vågen voro på Compagniets koſtnad åtſkillige hus upbygde, til at hvila och gäſta uti, och ſtundom voro deſſe både ſtore och vackre. Inuti täcktes deſſe under taket med linne och ſtolar ſamt bord voro åfven dermed öfverdragne vid vår ankomſt. Utom deſs hade man utſiradt rumen med åtſkillige prydelige blomſter, ſåſom *Glorioſa*, *Areca*, *Lycopodium cernuum*, *Ixora* med flere. Utanföre ſjelfva huſet voro ockſå upreſte åtſkillige pelare uti tvånne rader, beklädde med unga Cocos-blader, prydde med blomor och täkte med linne. Då vi ankommit utan för huſet, ladeſ et ſtycke linne på marken, och på det ſamma nedſattes dragſtolen. Sedan utbreddes linne för oſs, at vandra

på

Digitized by Google

på ånda fram til huſet. Denna åra beviſas vanligen Européerne, då de reſa uti Compagniets årender och angelägenheter.

Den 5 anlände vi til *Caltere*, hvaråſt en Fåſtning blifvit anlagd och der en Lieutnant år Commendant.

Eftermiddagen afreſte vi til *Barbary*, dit Canelen ifrån hela den omkringliggande trakten lefvereras och deråſt flere Packhus af ſten blifvit upbygde, ſå väl til deſs uplåggande, ſom til förfärdigande af *Cair* eller en ſort våfnad utaf Cocos-trådar. Utanföre uti hamnen kunna ſkeppen ankra och ligga ſåkre denne tiden, för at emottaga och inlaſta Canelen.

Den 6 embalerades 319 Baler Canel, ibland hvilke voro några utaf planterad Canel.

Den 7 fortſattes vidare reſan och *den* 8 om aftonen ankommo vi til Gale, en vacker Stad, ſom ligger på et utſkjutande hörn af en klippa och år väl beſåſt.

Digitized by Google

Vatnet år til drickning icke ſårdeles hälſoſamt hår; det upblåſer ſtarkt magen och förorſakar efter al gisning den ſå kallade Mallabariſka ſjukan uti teſticlarne och fötterne, ſom innom Staden år mycket almån, men utom den ſamma ſällſynt.

Den 9 embalerades hår Canel och eftermiddagen afreſte vi åter til *Mature*, dit vi ankommo om morgonen derpå följande. Hårſtädes embalerades ſamma dag 326 Balar Canel uti ylle-ſäckar, öfver hvilke ſedan ſydes en Kohud.

Innan Canelen embalerades, måſte den altid förut af dertil förordnade Chirurgi, ſå väl den, ſom år på ſtället, der embaleringen ſker, ſom de, hvilke finnas på ſkeppen. Jag hade oftaſt tilfälle, at i år öfvervara deſſe förråtningar och måſte tillika med de öfrige ſedan vara anſvarig för Canelens godhet. Utaf hvarje knippa uttagas några ſtånger, ſom genom tugning och ſmak underſökas. Denne förråtning år ganſka beſvärlig, emedan canelen borttager af tungan och läpparne alt ſlem, ſom beklåder dem och förorſakar ſedan en ſveda, ſom år odrägelig och hindrar enom, at

Digitized by Google

at fortfara. Man måſte ſålunda med mycken varſamhet förrätta den och tillika emellanåt åta en ſmörgås, ſom något lindrar ſvedan. Sållan uthårdar man 2:ne eller 3:ne dagar å rad.

Den fina Canelen känner man af följande egenſkaper, nemligen: 1:o at den är tun och något böjelig; vanligen bör den vara tjock, ſom Regal-papper eller något tjockare. 2:o Är den ljus och gulagtig til färgen, föga ſtötande på brunt. 3:o Smakar den ſötagtig och är tillika ej ſtarkare, än at den utan ſveda kan tålas, och utan någon efterſmak.

Ju mera Canelen afviker ifrån deſſe kännemärken, deſto grofvare och odugeligare anſes den vara, ſåſom: 1:o om den är hård och tjock, ſom en Svenſk ſtyfvers ſlant. 2:o Om den är mycket mörk eller brun. 3:o Om den är ſtarkt ſtickande och brännande på tungan med en ſmak, ſom ſtöter på kryd-neglikor, ſå at man ej utan ſveda kan tåla den och ſå at ſlemet på tungan förtäres, då man flere gånger pröfvar den. 4:o Om den har någon efterſmak, ſåſom at vara ſträf, beſk eller ſlemig.

Digitized by Google

Sådane åro ſorterne af Canel, då de utur förrådshuſen väljas och ſorteras til utförſel; men ſkalarne, ſom uti ſkogarne efterſöka Canel-tråden och afſkala barken, omtala flere och andre ſorter Canel, hvilkas blad til ſit yttre utſeende åga någon likhet med hvarandre och alle ej nytjas til ſkalning, utan utaf kännare utväljas och utmönſtras. Desſe Canel-ſkalare kallas på Cingaleſiſka Språket *Schjalias*.

De ſorter Canel, ſom Schjalias altſå räkna, åro följande tio, nemligen:

1:o *Raſſe Curundu* eller *Penni Curundu*, det vil ſäga Honing-Canel, ſom är den bäſte och angenämaſte ſamt har ſtore, brede och tjocke blader.

2:o *Nai Curundu* eller Orm-Canel (*Slange-Canel*), hvilken kommer närmaſt intil den förre, ehuru ej aldeles uti ſamma grad, uti läckerhet och åger äfven ſtore blader.

3:o *Capuru Curundu* eller Kamfer-Canel; denne ſort finnes endaſt uti Konungens Länder och af roten deſtilleras Kamfer.

4:o

4:o *Cabatte Curundu*, det år ſammandragande eller ſtråf Canel: den har något ſmårre blader, ån de förre ſorter. Desſe fyra ſorter, ſom alleſamman åro af et och ſamma ſpecies af *Laurus cinnamomum*, åro icke annat, ån nåra hvarannan liknande varieteter, hvilke ſkiljas af *Schjalias* blott igenom ſmaken, och åro de endaſte, ſom för god Canel böra och kunna ſkalas.

Följande ſorter ſkalas deremot aldeles icke.

5:o *Sævel Curundu*, det år ſlemig-Canel, hvars bark tuggad har en ſlemig efterſmak, likaſom en Mucilago. Barken håraf år vek, trådig eller vreſig och ej ſå tåt eller faſt, ſom hos de andre; den år ock ſeg, ſamt låter låtteligen böja ſig, utan at den ſtraxt ſpringer. Denne år ockſå en variation af *Laurus Cinnamomum*.

6:o *Dawul Curundu*, det år platt eller Plank-Canel, ſå kallad, emedan barken under torkningen icke rullar ihop ſig, utan förblifver platt. Denne ſort år utaf *Laurus caſſia*.

Digitized by Google

7:o *Nica Curundu*, ſom vil ſåga, Canel med blader, hvilke likna *Nicacol* eller *Vitex negundo*, nemligen at de åro lancet-like eller långe och ſmale. Denne tyckes vara en varietet af *Laurus camphora.*

Utom desſe ſju ſorter råknas ånnu trenne, ſom mårkeligen ſkilja ſig ifrån den åkta Canelen. Man kan ockſå ſtraxt ſe, at de ingalunda med rått kunna råknas under Canel-tråden. Håraf har jag endaſt ſet en ſort, nemligen *Törne-Canelen;* de öfrige ſorter åro ganſka ſällſynte och finnas endaſt uti Kejſarens Länder.

8:o *Caturu Curundu*, det år Törne-Canel, (*Dorn-Canel*); den år af en hel annan ſlägt, ån *Laurus* och barken åger icke den minſta ſmak af Canel. Bladen likna icke *Laurus* och grenarne hafva (*ſpinæ*) taggar på ſig.

9:o *Mal Curundu* eller Blom-Canelen; och

10:o *Tompat Curundu*, det år Trebladś-Canel, emedan bladerne ſågas emot ſpitſen dela ſig uti trenne flikar.

Cane-

Digitized by Google

Canelen ſkalas uti ſkogarne på tvånne ſårſkilde tider af året. Den ena kallas *Stora Skörden*, ſom varar ifrån April til Auguſtus; och den andra *Lilla Skörden*, ſom varar ifrån November til Januarii månad.

Uti ſkogarne af Compagniets egne Länder år det, ſom Schjalias ſöka och ſkala Canel-barken, ehuru det ſtundom händer, at de ſtjåla ſig in uti Kejſarens ſkogar och gå ſtundom ända til Candi på en half mil nåra, at hämta den; men blifva de, i det ſednare fallet uptäkte och til fånga tagne, ſå afſkåres dem öron och näſa.

Hvarje Land-ſträcka eller By uti Compagniets Länder år ſkyldig, at årligen ſkala och lefverera en viſs myckenhet Canel, hvaremot Ceiloneſerne derſtädes åga fritt et viſſt ſtycke Land, at nytja och bebo, utom andre förmoner. Öfver et viſſt antal Schjalias åro andre Förmän ſatte, ſom hafva upſigt öfver dem och Canelen, ſamt åga rättighet, at ſmärre brott afſtraffa. Öfver alleſamman åter år ſatt en Europé, ſom kallas deras Hufvudman (*Hoofd der Mahabadde* eller ofta i almänt tal *Capten Ca-*

Digitized by Google

Canel), hvilken emottager ſamt blifver Compagniet anſvarig för al Canel. Denne åger ockſå råttighet, at i ſvåre brottmål döma och afſtraffa.

Canel-ſkalningen tilgår på följande ſått: 1:o Utſökas, efter bladen och andre kännemärken, gode Canel-tråd; de grenar, ſom åro tre år gamle, afſkåras med en vanlig krokig Trågårdsmåſtareknif. 2:o På de afſkurne qviſtar afſkrapas barkens ytterſta ſnas (*epidermis*) med en annan knif, ſom på ena kanten år kulrig och på den andra krokig med en hvaſs ſpits i åndan och å bägge deſſe kanter ſkarp. 3:o Efter barkens afſkrapning upriſtas qviſtarne längs efter med knifvens ſpits och barken losſas ſmåningom ifrån med knifvens kulriga ägg, til deſs den aldeles kan afdragas. 4:o Tilhopa ſamlas den afſkalade barken, flere ſmårre pipor ſtickas in uti de ſtörre, utbredas til torkning, då barken af ſig ſjelf vidare ihoprullas, bindes vidare uti knippor och åndteligen bortföres. Alla deſſa ſyſſlor förråttas icke af en enda man, utan fördelas detta arbete emellan flere. Schjalias lefverera ſedan Canelen uti Compagniets til den åndan på flere ſtållen anlagde packhus, dit

Digitized by Google

dit den antingen båres, eller der åar finnas, föres med båtar. Hvarje knippa år då ombunden med tre ſmala rottingar och våger ungefärligen 30 Skålp. I Packhuſen uplåggas desſa knippor i högar, för hvarje by ſärſkilde och täckas med baſt-mattor.

När ſkeppen ſedan åro färdige, at intaga Canelen, embaleras den efter förut ſked prófning. Hvarje knippa göres då af vid paſs två alnars längd och afvåges til 85 Skålp. netto, ehuru den ſedan märkes och beräknas endaſt för 80 Skålp., ſå at 5 Skålp. räknas til intorkningen under reſan. Med tåg väl och hårdt ombunden inſys ſedermera en ſådan knippa uti tvänne ſäckar, den ene utom den andre, hvilke märkas til vigten och ſtället, der den blifvit embalerad. Säckarne böra ej vara af ſegelduk eller linne, utan ylle eller ſådane, ſom i Indien kallas *Gunjeſakken*, hvilke icke ſkada Canelen under transporten.

Ifrån Packhuſen afföras Canel-ſäckarne til ſkeppen, och ſedan de der, jämte andra varor, blifvit inlaſtade, öſes lös ſvartpeppar deröfver, för at upfylla alla mellangömor och hol. Pep-

pa-

Digitized by Google

paren, ſom år torr och het, drager under reſan åt ſig Canelens fuktighet och har befunnits dymedelſt bibehålla icke allenaſt Canelen vid deſs godhet, utan åfven förhöja deſs ſtyrka.

Canel-plantager hafva vid ſlutet på 60 och i början på 70:talet af innevarande århundrade, igenom Gouverneuren FALCKS viſe, förſigtige och oförtrutne anſtalter, blifvit anlagde på flere ſtällen, deråſt flere tuſende trån blifvit updragne uti ſandgrund, ſom år för Canelen den aldratjänligaſte jordmon. Vid *Situwaka*, ſom ligger vid gränſen emellan Kejſarens i Candi och Compagniets Land, år en ganſka ſtor Canel-trågård anlagd, hvaraf redan trenne gånger Canel blifvit ſkalad och hvaraf åfven detta år ſåndes til Europa. Vid *Paſs*, icke mycket långt ifrån Columbo, en Gouverneurens Luſtplats och åfven utanföre Columbo ſtad och fäſtning får man ſe ſådane planteringar. Vid *Kalture* och *Mature* fick jag ockſå nu taga i ögnaſigte dylike anſenligen ſtore Canel-plantager, ſom för två och tre år ſedan blifvit anlagde. När alle deſſe och flere dylike komma uti fulkomligt ſtånd, blir det för Holländſka Oſtindiſka Compag-

pagniet otroligen beqvåmligare, at få hämta ſin Canel utur en trägård, der träden ſtå rymligt och uti rader, än för Schjalias, at vidt och bredt krypa omkring i trånga ſkogar, til at utſöka och hämta den. Canelen har utom deſs uti ſkogarne minſkats emot förre tider, dels för det, at ſtycken af Land, ſom gåfvo båſta Canelen, til andre bruk blifvit uptagne, dels derföre, at Canel-träden uti vilde ſkogarne varit lämnade utan alvård.

November den 13 begåfvo vi oſs på återreſan ifrån *Mature*, och ankommo til *Gale* den 14 om morgonen.

Den 16 afgingo vi vidare ifrån Gale och anlände til Columbo den 19 derpå följande.

Sedan Canelen uti Columbo blifvit embalerad, börjas med oljans deſtillerande. Canel-olja, den dyrbaraſte och förnämſte af alle oljor, deſtilleras endaſt uti Compagniets Apothek uti Columbo af de ſtycken Canel, ſom under inpackningen affalla och afbrytas. Detta grus lägges uti ſtore kar, hvarpå öfes ſå mycket vatn, at alt är väl betäkt. Det lämn-

Digitized by Google

lämnas fålunda uti flere kar, som efterhand dageligen tillagas, hela 6 til 8 dygn, at macereras. Et fådant kar håller gemenligen 100 skålpund Canel-grus. Alt detta öfes sedan efter hand uti destillers-pannan af koppar och vid en sakta eld afdrifves. Vatnet, *Aqua Cinnamomi* kalladt, går då helt hvit, nåstan mjölkfärgadt öfver, tillika med oljan, som i den undersatta öpna glaskulan flyter ofvanpå. Et kar afdestilleras hvarje dygn. Under hela destillations-tiden åro tvånne Commisarier eller Ledamöter af Justitie-Rådet förordnade, at ymsom vara närvarande, ehuru det icke sker; utan komma de merendels dit hvarje gång oljan skal skiljas ifrån vatnet. Oljan öfes då uti en flaska, som Commisarierne försegla och bevara i en kista, som åfven af dem förseglas. Således kan Apothekaren ej åtkomma, at stjäla något, så framt han ej utur Recipienten förser sig, innan Commisarierne ankomma. Huru mycken olja fås af 100 skålp. Canel-grus, gjorde jag mig mycken möda, at utforska, men altid förgåfves, emedan sådant är emot Apothekarens intresse, at göra det kunnigt. Det är dock säkert, at Canelen icke gifver mycken olja, i proportion emot

Digitized by Google

emot andre ſpecerier, och at derföre icke användes dertil nyttig Canel, utan endaſt grus, ſom ej til Europa kan förſändas. Canel-oljan ſåldes här på ſtället til 9 och tre fjerdedels Hollåndſke Riksdaler et unts. Den år då blekgul til färgen och ſålunda icke mörkbrun, ſom den vanligen blir af den tjocka Canelen. De öfrige delar af Canel-trådet, utom barken, tjåna ej til Canel eller olja. Trådet år löſt och någorlunda vackert; til plankor ſågadt användes det ſtundom til kiſtor och dylikt, men deſs lukt friar det ej för at angripas af maſkar.

Ian Lopes kallades Boerhavia *diffuſa*, hvilken icke bör bortblandas med *radix Lopes*, ſom kommer ifrån Mallabariſke kuſten hit och hvaraf detta år ſändes med de hemgående ſkeppen til Europa för förſta gången för Compagniets räkning vid paſs 300 ſkålpund.

Moringa-rot med Långpeppar (*Piper longum*) ſtött och pålagd, brukades här ſåſom en (*veſicatorium*) Senaps-deg til blåſors updragning.

Calaminder kallades en ſort trå, ſom

var ganska vackert och hvaraf jag hos Hollåndarne såg åtskillige täcke meubler i husen, såsom Bureauer, Stolar, Bord, Soffor, Dofor, Skrin med mera. Bonade voro desse glatte, som en spegel. Trådet år så hårdt, at ågg-jern ej vela stå för det, utan det måste raspas och nåstan slipas. Sållan håller det också någon limning. Det år mycket fint, och tillika skört. Uti Cingalesiske språket skal Calaminder betyda et svartflammigt tråd. Dess innersta tråagtiga del år ganska vacker med hvita eller hvitgula och svarta eller bruna ådror, strimmor och vågor. Uti roten sades desse vågor vara tåtare och mörkare; derföre ju närmare roten et stycke var tagit, desto dyrbarare ansågs det, emedan längre up i trådets stam vågorne blefvo glesare och blekare. Yttre delen af trådet til en tredjedel eller hålften sades icke tjåna, utan bortkastas. Myror sades icke skada det samma. Trådet fick jag sjelf icke se, men det beskrefs mig vara ganska stort och så tjockt understundom, at 3 til 4 man icke kunde omfamna det. Utaf de qvistar, som jag låt utskickade Ceiloneser hämta mig ifrån de inre skogar, såg jag, at det var en *Diospyrus ebenum* eller samma tråd, hvaraf svart Ebenholts hämtas. Ta-

Digitized by Google

Tame ormar fördes omkring utaf Mallabarer eller så kallade ormtjusare, för at för god betalning danſa och göra allehanda konſter. Ägaren ſmekte dem och tog dem ofta uti händerne ſamt nödgade dem underſtundom at bita. Då ägaren blåſte på en liten pipa, uplyftade ormarne ſine hufvuden och efter en viſs tact vredo det hit och dit. Sådane ormtjuſare ſtryka här Land och ſtäder omkring, likſom Tyſkar underſtundom i Europa, för vinſten ſkull, med björnar och markattor.

Ormſtenar, ſom ganſka mycket blifvit berömde emot ormbet, efterfrågade jag noga hos Mallabarerne, för at utforſka deſs beredning. Sådane tilfördes mig ofta och höllos länge nog dyre, ſå at de, ſom jag uti början uphandlade, voro väl betalte; omſidor, ſedan jag ej årnade köpa flere och andre afnämare voro ſällſynte, bekom jag deraf för mycket godt köp, ſå at jag ſedan, ankommen till Goda Hoppets udde, kunde lämna mine vänner deraf för en Riksdaler ſtycket. Stenen är genom konſt tilverkad, ſtor och näſtan af ſamma ſkapnad, ſom en böna, ehuru deſs ſtorlek och ſkapnad ſällan befin-

Digitized by Google

nes lika. Gemenligen är den rundagtig eller något litet aflång med trubbige kanter, på ena ſidan i det närmaſte platt och på den andra något kulrig. Den förfärdigas utaf aſkan af någon rot, ſom brännes och af en viſs ſort jord, ſom ſades finnas vid *Diu*. Deſſe blandas tilhopa, brännas å nyo och bringas til en deg, ſom ſedan ſkapas til en ormſten och torkas. Alle hafva icke lika färg: de, ſom blifvit måſt brände, äro mer ljusgrå och de, ſom äro minſt brände, äro mera mörkgrå; oftaſt äro de fläckige af ſvart och grått. Stenen äger uti ſig ſine hål, ſom dock ej fållan ſes med blotta ögonen och är den tillika ſå bräcklig, at den faller ſönder, om den ſläppes på et ſtengolf. När man blifvit biten af en orm, lägges en dylik ſten på det ſårade ſtället, faſtbindes och hålles der qvarliggande, til deſs alle porerne äro fulle af det utdragne giftet. Den ſåges då ſkola affalla af ſig ſjelf, likaſom en mättad blodigel; och om den då lägges uti ſöt mjölk, tros giftet der utdragas, hvarefter ſtenen åter kan läggas å nyo på ſåret, om man förmenar något gift vara qvar. Man tilſkrifver ock härſtädes denne ſten mycken kraft emot elake Febrar, åfven Rötfebrar,

om

om något ſint ſkrapadt deraf med vin intages. Man berättade mig, at falſke ormſtenar gifvas efterapade, ſom ej åga någon kraft, och at man derföre borde noga underſöka dem, ſom voro oförfalſkade och ſom kändes dermed, at de faſtnade emot gomen ſamt emot pannan, då man vore varm och åfven at de lagde uti vatn, upkaſtade efter en kort ſtunds förlopp, åtſkillige ſmå vatnblådror.

Cocos-nötter ifrån Maldiviſke öarne eller de ſå kallade *Zee-Calappers* ſades årligen hitföras af några ſåndebud derifrån och ibland andre ſaker förråras åt Gouverneuren. Kårnan uti denne frukt, ſom mycket liknar den vanlige Cocosnöt-kårnan, anſågs här för et ganſka godt motgift. Man intager då deraf et halft eller helt quintin. Den förſäkras åfven bota Rödſoten, Fallandeſoten och Slag. Af Maldiverne kallas den *Tavarcare* och tyckes höra til *Borasſi* ſlägte.

Utaf de vanlige Cocos-nötterne, ſom dageligen tjänte Indianerne til föda, präſſades på flere ſtällen en ganſka ſtor myckenhet olja. Cocos-nöten bråkades då, ſå hel, ſom den kommer ifrån

Digitized by Google

trådet, ſönder emellan tvånne Cylindrar. Oljan, ſå länge den är färſk, är ganſka mild ſamt nytjas til matredning, uti lampor och til andre behof både af Européer och Indianer. Utaf det trådiga ſnaſet, ſom omgifver nöten, förfärdigades almänt tog til fartyg och andre behof och äfven, ſom mig förekom aldeles oväntadt, tjocke kabeltog, til bruk och nytjande på de Holländſke Skeppen, då de ligga uti hamnarne vid denna ö.

Indianerne, ſom äga uti ſine Länder ſå många giftige djur, ſafter och frukter, äro äfven rikeligen förſedde med ſå kallade motgifter. För ſådane anſågos *Lignum Colubrinum*, *Ophiorhiza*, *Mungos* och äfven utaf Morerne *Rhinoceros* horn.

Uti härvarande (*Moſkeer*) Kyrkor, upföra ſig Morerne ganſka ſedigt och andägtigt. Med ytterſta vördnad förrätta de ſine böner och under det ſåg jag dem aldrig en gång vrida hufvudet, mycket mindre tala med hvarandre. Uti deſſe ſtycker kunde de tjäna de Chriſtne til efterſyn, hvilke ſtundom viſa ſig föga anſtändige uti Guds hus och

ofta

ofta bedja med så liten andagt, at en *Mor* skulle inbilla sig, det deras Gudstjänst endast vore et tidsfördrif.

Emedan uti Columbo drifves en vidsträckt handel med hela kusten af fasta landet och en myckenhet Morer åfven uppehålla sig härstädes för handelen skull, ägde jag et ypperligt tilfälle, at här förskaffa mig åtskillige sälsynte och gångbare Indiske mynt.

Ibland de Ceilonske mynten var et besynnerligt til sin skapnad och sades åfven vara gångbart på Mallabar och Coromandel. Kejsaren uti *Candi* berättades mig slå det samma, utaf åtskillig storlek och värde och kallades det almänt *Laryn*. Det består af en utsmid silfver-cylinder, som uti midten hopböjes och ändarne sedan krökas liksom en hake, på hvars öfre ända antingen några bokståfver, stjernor eller inhugningar teknas. En af dem jag mig tilväxlade, kostade 12 Holländske styfver och en annan mindre, 9 styfver, bägge utaf sint silfver.

På några ställen af Ceilon upgräfdes utur sjelfva jorden et kopparmynt, min-

Digitized by Google

dre ån et runſtycke, men något tjockare, med en bild på och Mallabariſke bokſtåfver. Detta troddes vara et Mallabariſkt mynt, ſom fordom här varit gångſe.

Ibland de fattigare voro mycket gångbare Hollåndſka Compagniets ſtörre och mindre runſtycken, af den ſort, ſom åger Compagniets vapn å ena ſidan.

Uti handel och vandel emellan Européerne och Indianerne voro annars almännaſt brukelige *Roupier* uti guld och ſilfver, ſamt Pagoder. Roupierne voro här åtſkillige ſorter, ſlagne af flere Förſtar och både hele, halfve ſamt ännu mindre ſtycken deraf. *Pagoder*, ſom i öſtra Indien fållan ſes, voro här ganſka almänne. De åro näſtan det endaſte mynt, ſom åger någon bild på ſig och guldet uti dem är något blandadt med koppar. De innehålla i det närmaſte en Ducat och gålla 2 R:d. 1 Skill. Hollåndſk. På ena ſidan åro de kulrige och på den andra något plattare, like til utſeende en bröſtkaka. Den ena ſidan har en bild på ſig och den andra åger på dem, ſom mäſt gå på Hollåndſke Contoiren, endaſt uphöjde puncter, då de ſom gå i han-

Digitized by Google

i handel på Engelſke Contoiren, åga en ſtjerna. Man bör noga agta ſig, at ej blifva bedragen med deſſe Pagoder, emedan de ganſka mycket förfalſkas och de falſke, ſom åro ſtarkt förgylde, ſvårligen annorlunda, ån med klangen, ſkiljas ifrån de uprigtige.

En *Pagod* med en Elefants-bild på ena ſidan var ganſka ſällſynt, at öfverkomma; den ſades vara gammal och var ſtörre, ån de vanlige ſamt beſtod af fint guld.

Maſſulipatnams pagoder, ſom hitföras ifrån Coromandel, der de åro gångbare, hafva 3:ne bilder på ſig, beſtå af fint guld och åro både hele och delte til åttondedelar.

Mangalorſe-pagoder voro tvånne ſlag, den ena gammal med bokſtåfver å bakſidan och den andra gångbar med en måne å bakſidan, ſamt å andra ſidan förſedde med tvånne bilder, af fint guld, både hele och halfve.

Det ſkiljemynt, ſom annars nytjades här, och ſom åfven var gångbart på kuſterne af Coromandel och Mallabar,

Digitized by Google

beſtod antingen uti helt ſmå guld och ſilfvermynt, ſom kallades *Fanum*, eller uti ſtörre och mindre kopparmynt, ſom blifvit ſlagne på de af Européerne upråttade Handels-Contoiren.

Fanum voro alle ſmå och tunne, af guld blandadt med koppar och utaf ſilfver, ſlagne på åtſkillige ſtållen och af åtſkillige Förſtar på faſta landet. De voro teknade med åtſkillige linier och puncter å ymſe ſidor. Vårdet var på dem olika efter deras olika halt och ſtorlek.

Ibland kopparmynt voro åtſkillige ſorter, ſlagne dels af Hollåndarne, dels Engelsmån, dels af Fransmån och Danſkar, utaf olika ſtorlek, tjoklek, tekning och vårde. Någre af desſe voro åfven ſlagne i ſilfver på Madraſs, Pondichery och Tranquebar. At beſkrifva alle desſe utförligen, ſkulle blifva för vidlyftigt, hvarföre ſådant håldre ſparas til någon enſkild beſkrifning om de Indiſke mynten.

Tvånne ſtycken blymynt, något ſtörre, ån de Javanſke, fördes åfven hit ifrån Mallabar, det ena med et rundt och

och det andra med et fyrkantigt hol i midten; åfven ſom

Tvånne kopparmynt, *Dudu* eller *Baiſa* kallade, med en Elefants-bild å ena ſidan, det ena ſtörre, det andra något mindre, voro ifrån Mallabar.

Ceilonſka Markattan (*Simia Silenus?*) kallades *Rollewai* och ågdes af flere tam uti huſen. Hon låter ganſka lått tåmja ſig. Då hon får ſe någon bekant, kommer hon ſtraxt hoppande til den ſamme, omfamnar, grinar och med et ſynnerligt gnållande låte betygar ſin fågnad. Hon år mycket vånlig och mild af naturen och biter ej gjerna, få framt hon icke alt för mycket retas. Om någon kyſſer och ſmeker et barn, få vil hon göra det ſamma; ſlår man et barn i deſs åſyn, få ſtiger hon på ſine bakfötter, grinar och gnåller på et ynkeligt vis, och om hon kommo lös, ſkulle hon angripa den ſlående. Hon hoppar ſnarare, ån löper, emedan hånnes bakfötter åro långre. Hon åter hvarjehanda frukter, ſåſom Cocos-nötter, åplen, påron, kål, jordpåron, bröd och dylikt mera. Om ſin långa ſtjert, ſom år långre, ån kroppen, år hon ganſka

Digitized by Google

ſka ömtålig. Storleken år nåſtan lika med *Lemur Catta*, eller något ſtörre. Kroppen år hel och hållen gråagtig, ehuru fårgen faller ſtundom mer uti mörkt, ſtundom mer uti hvit, i ſynnerhet, då den blir gammal. Anſigtet år ſvartagtigt, nakot och föga hårigt. Skågget på hakan och kinderne år hvit och tilkakabójdt; på hakan och öfre låppen år det kort, men på kinderne mer, ån en tum långt och upſtående emot öronen, ſom något täckas deraf framtil. Händer och fötter åro ſvartagtige, nakne; naglarne långe och trubbige; tumen frånſkild och kort. Såtet har hårde knylar, ſom åro nakne. Stjerten år trind, ſmalare emot åndan, hårig, långre ån hela kroppen, utan at djuret kan fatta och hålla ſig faſt uti trådens grenar dermed. Öron-ſnibbarne åro rundade, nåſtan nakne och ſvarte. Då hon ſåtter ſig, håller hon altid hånderne i kors öfver hvarandre. Jag ågde den på Skeppet vid min afreſa, men hon kunde icke bibehållas vid lif, utan dog, då vi kommo til de kallare luftſtrek utanföre Goda Hoppets udde, emedan hon år ganſka ömtålig och kan icke fördraga den minſta kyla.

De-

Digitized by Google

December den 7 gjorde jag åter en reſa ifrån Columbo til Mature, anmodad af Gouverneuren, at ſom Medicus beſöka Grefve RANTZOWS Fru, ſom drogs med en ſvår och långvarig ſjukdom. Grefve RANTZOW var hufvudman på detta Compagniets Contoir och viſade mig mycken ynneſt under de få veckors tid, ſom jag här tilbragte. Jag reſte både natt och dag uti Palanquin, buren utaf tolf raſke Morer, ſom uthärdade hela denna reſan, utan at hvila, ſå at jag innom trenne dygn hant framkomma.

Jag gjorde omkring denne orten dagelige utvandringar och ſom öns ädle ſtenar, i ſynnerhet uti denne trakten finnas och upgrafvas, gjorde jag mig noga underråttad ſå väl, om deras åtſkillige arter, ſom ſåttet, huru de upſökas och anvåndas. Åtſkillige af desſe föras til Europa aldeles rå, men de måſte ſlipas och ſtundom infattas hårſtädes, ſamt ſedan förſäljas uti ſjelfva Indien. De fattigare Morers arbete var det gemenligen, at ſlipa dem, ſom ſkedde på en blyſkifva och för mycket billigt pris. Jag tilhandlade mig utaf Morerne de beſintelige ſorterne, icke allenaſt

naſt ſlipade, utan åfven rå, för at förvaras ibland andre Samlingar af Mineralier. I början måſte jag betala dem anſenligen dyrt, i ſynnerhet ſom jag då gjorde urval, men ſedan fan jag, at igenom ſlumpning kunde de erhållas mycket lindrigare.

De Mineralier och ädla ſtenar, ſom jag hade tilfälle, at öfverkomma och ſamla, voro följande, nemligen:

Järn-malm finnes inſpäckad i jord och lera, ſtundom nog djupt ned i jorden. Denne ſmältes i Degel vid eld för blåſter af tvänne blåsbålgar. Slaggen fråniſkiljes med tånger, ſom ſärſkildt dertil åro gjorde och den ſmälte masſan gjutes uti en af lera gjord form, renas ſedan vidare och ſmides til ſmårre behofver.

Mica i ſtora lamellerade ſtycken, kallas af Cingaleſerne *Mirinan*. Fjällen härof nytjas til prydnad på Talpats eller rägn-ſkårmar, gjorde af ſtora Talpatblader (Licuala).

Blyerts, af Ceiloneſerne kalladt *Kalu Miniran*, finnes med Mica tilſammans

på

på ſamma ſtållen, vid foten af bergen, i lera och röd jord, oftaſt djupt nedliggande. Blyerts fins ock ſtundom enſam i torr grund. Är plumbago.

Stålſten eller cryſtallſſerad ſvafvelkjes, ſom håller litet koppar, nytjas til at ſlipa knappar af.

Ädla ſtenar kallas på Ceilon gemenſligen alle ſådane, ſom äro genomſkinlige och åga den hårdhet, at de antaga genom ſlipning en fin politure. Deſſe kallas af Morerne från Mallabar och Mogol, ſamt af Ceiloneſerne och de där i landet varande Hollåndare med följande Hollåndſke, Mallabariſke och Cingaleſiſke namn:

Rubin, Robyn, Mallab. *Elinges Chogeppu* och Ceil. *Lankaratte;* är en rigtig Rubin.

Amethyſt, Mallab. och Cingall. *Scuandi;* är en purpurfärgad Berg-cryſtall.

Robal, Mallab. *Rauwa*, Cingal. *Rawa;* äro ſmå mörkröde och genomſkinlige Granater.

Hyacinther, ſom utgifvas för Rubiner.

Röd Turmalin, Mallab. *Pani-turemali*, och

och Cing. *Penni-turemali;* är en i rödt fallande qvarts.

Blå Saphir, Mallab. *Nilem* och Cing. *Nile;* är en rigtig blåaktig Saphir, ofta med blå fläckar.

Blå Turmalin, Mallab. och Cing. *Nile turemali*, är qvarts, ſom drager litet i blått.

Grön Saphir, Mallab. och Cing. kallad *Patje Padian*, är en rigtig Saphir.

Grön Turmalin, eller Matureſe Diamant, Mallab. och Cingal. *Patje Turemali*, kallas både Chryſolither, ſom hafva fyrſidig priſma och åfven ſtundom Chryſopras.

Topas, Mallab. *Pureſjeragen* och Cing. *Puſperagan*, är en rigtig Topas.

Canelſten, Cing. och Mallab. *Komedegam*, är en vacker brandgul eller gulbrun Granat.

Gul Turmalin eller Matureſe Diamant, Mallab. och Cing. *Kaneke Turemali*, är en grönguł Topas.

Hvit Turmalin, eller Matureſe Diamant, Mallab. och Cing. *Sudu Turemali.* Är en hvitgul Topas.

Hvit

Digitized by Google

Hvit Cryſtall, Mallab. *Wille Palingu*, Cing. *Sudu Palingu.* Är en klar och färglös Berg-cryſtall.

Hvit Saphir eller *Vatn-Saphir*, Mallab. *Wille Padjan*, Cingall. *Sudu Padjan.* Äro afnötte ſtycken af den klaraſte hvita Berg-cryſtall.

Taripo, mjölk-färgad qvarts.

Gul Cryſtall, Mallab. *Manjel Palingu*; Cing. *Kaha Palingu*, är en ljuſare rök-topas.

Brun Cryſtall, Mallab. Cingall. *Tillia Palingu*, är en rökig Berg-cryſtall eller mörk rök-topas.

Svart Cryſtall, Mallab. *Karte Palingu*, Cing. *Kallu Palingu.* Dels i cryſtaller, dels i bitar, är den electriſka Ceilonſka Turmalinen.

Kattôga, Mallab. och Cing. *Wairodi*, är en pſeud-opal.

Rubin är mer eller mindre mogen, det är, efter Indianernes taleſätt, mer eller mindre högt färgad. Amethyſten är violet, men Rubinen är röd och merendels blod-röd. Ju högrödare deſs färg är, ju ſtörre ſten, och ju klarare

Digitized by Google

utan något fel, deſto ſtörre år deſs värde. De finnas likväl ſällan här af någon betydande ſtorlek. Merendels finnas de ſmå, oftaſt ſom ſtore ſandkorn, ſom korngryn o. ſ. v. Ju högre fårgen år, deſto mera klare och genomſkinlige åro de. De omogne åro ej ſå klare och ſtundom finnas de med fläckar eller ſtrimor uti, ſom åro mer ſaturerade. Några af deſſe ſednare falla nåſtan i violet. De måſte åro i vatnet rullade, runde och platte; några har jag funnit cryſtalliſerade med 8 ſidor, hvaraf fyra varit breda och fyra helt ſmala, ſamt med tvånne ſpitſar af fyra ſidor. Morerne ſåga deſſe komma närmaſt i hårdhet til Diamanten, och ſlipa dem til infatning i ringar.

Ametbyſten år i ſjelfva verket ej annat, ån en violet-fårgad Berg-cryſtall, ſom ganſka mycket ſkiljer i de grader, i hvilka den år fårgad. Man finner deribland ſådane, ſom åro nåſtan hvite, med ſå liten tinctur af violetta fårgen, at om de funnos allena, man håldre ſkulle anſe dem för en Berg-cryſtall, i ſynnerhet en, ſom ej år deſs båttre kännare. Andre finner man vara emot den ena åndan tingerade, andre endaſt i mid-

Digitized by Google

midten, andre flåcktals och det i mer eller mindre hög grad. Stundom åro ſomlige ſå ſaturerade, at de liggande på et bord ſe nåſtan ſvarte ut och åga, emot ljuſet hålne, en ganſka vacker violet fårg. Ofta ſes ſå väl flåckar, ſom ſtrimor flåktals vara blekare och flåktals mer ſaturerade. De falla uti åtſkillig ſtorlek, ſällan ſå ſtore, ſom en valnöt och merendels helt ſmå. Ju ſtörre de åro, deſs mindre och blekare åro de fårgade och af deſto mindre anſeende och värde. De ſmå åga gemenligen högre fårg, men åro dock ej mycket af värde, efter de gifva endaſt ſmå ſtenar til ſlipning. De dyraſte åro de, ſom åro högt tingerade, utan ſprickor och af någorlunda ſtorlek. Ju mer fårgen i dem år ſaturerad, deſto mer kallas de mogne och tvårtom omogne, deſs mer de åro bleke. Det år utom al tvifvel, at deſſe varit flytande och at de före cryſtalliſation blifvit tingerade af en violet fårg, ſom blandat ſig med deſs fluidum; antingen til en del, eller öfver alt. Somlige finnas runda de och under rulning i vatn helt fint polerade; ſomlige finnas af en irreguler figur, brutne på alla ſidor, ofta med djupa och ſtora intrykningar; ſomlige

Digitized by Google

åga ſine ſex ſidor och ena ſexkantiga ſpitſen. Ingen har jag funnit hel fulkomlig och oſkad. Det år rart, at finna någon, ſom har bågge åndarne, ehuru de åfven då altid något lidit af utvårtes våld. Somlige åga helt långa violetta ſtrimor med hvita ſtrimor imellan ſig. Af de ſtörſte ſlipas gemenligen knappar för våſtar, ſom af hvit linne i öſtra Indien mycket brukas och af de mindre förfårdigas liffſtyks-knappar och arm-knappar.

Robal år en mörkröd ſten, mörkare ån Rubinen och af mindre hårdhet. Synes liggande måſt opac, då den år mycket ſaturerad. Finnes måſt i ſmå, rundade och afnötte ſtycken. Slipas til ringars infatning och utgifves oſta til ſalu för Rubin.

Hyacinther åro ſmå gulbruna eller rödaktige priſmer, ſom oſta utgifvas til ſalu, likſom Robalen, för Rubiner.

Röd Turmalin ſer liggande mörk och opac ut, men hållen emot dagsljuſet, ſynes den blekröd. De ſtörſte jag öfverkommit, åro af en års ſtorlek, men de måſte ſmå, ſom risgryn. En och

an-

annan har jag funnit cryſtalliſerad, men merendels altid ſkadad och ofulkomlig: denne tyktes hafva fyra lika ſidor på ſin aflånga column och en fyrkantig pyramid. De måſte åro af vatnets rulning nötte och ſlipade. Färgen år merendels lika öfver alt och ſållan blekare eller mera ſaturerad på olika ſtållen.

Blå Saphir år ſå väl, ſom andre Ceilonſke tingerade ſtenar, mogen eller omogen i åtſkillige grader, det år, mer eller mindre högblå. Stundom åro de ſå bleke, at de ſe nåſtan vatnaktige ut och ſållſyntare åro de mörkblå. De åro dock mera jämt färgade, än Amethyſten, utan flåckar och ſtrimor, ehuru jag ſet en, ſom i ena åndan var hel ljusblå och emot den andra mörkblå. Alle, dem jag ſet, hafva varit af vatnets rulning ſlipade i runda och allehanda andra ſkapnader. En har jag öfverkommit ſå ſtor, ſom en Hasſelnöt; de måſte åro flere gånger ſmårre. Alle brukas ſlipade til knappar och ringar.

Blå Turmalin år blott en qvarts, ſom faller något i blått.

Digitized by Google

Grön Saphir faller ſig ljusgrön, grönaktig, blek och år en riktig Saphir, ſom nytjas, ſom den förre, til ſlipning.

Grön Turmalin år til fårgen mörk, ſtundom ſtötande något på gulaktigt, ſtundom på blåaktigt, ſtundom på grönaktigt och oftaſt på ſvartaktigt. Den år ſtundom genomſkinlig, ſtundom betåkt med en opac yta; ſtundom år den aldeles ogenomſkinlig, liknande Skörl, blänkande i brottet och ofta med vreſige lameller, med mycket ſprickor längs och tvärs före. Stundom finnas de cryſtalliſerade med en aflång column utaf fyra lika ſidor och en fyrkantig ſpits; men faller måſt nött och bruten, i tjocka eller tunna och oformliga ſtycken, ſtundom ſtora ſom en Valnöt, ſtundom ſå ſmå ſom gryn. Den gröna eller Chryſopraſen år vacker, gråsgrön, klar och genomſkinlig, ſamt nytjas til ſlipning. Den kallas egenteligen grön Turmalin, ehuru detta namn åfven tillägges åtſkillige andre arter.

Topaſen, egenteligen ſå kallad, faller måſt i gulaktiga ſplitror och år en mer eller mindre mörk, ſamt riktig Topas.

Canel-

Digitized by Google

Canelſtenen har fått ſit namn af färgen, ſom någorlunda liknar Canel-oljan af den bäſta och finaſte Canelen. Den är dock ej altid lika, utan mer och mindre blek eller hög brandgul. Häraf finnes ſällan någon af betydlig ſtorlek, ſom är oſkad, utan merendels är den, äfven de ſmå, ſprukne uti långa och tvåra ſprickor, ſom hindra deſs klarhet och göra den otjenlig til ſlipning. Deſſa ſprickor göra, at han faller i tärningar och ſneda ſkifvor. Stundom liknar den något Gummi Benzoes. Slipad gifver den ganſka vackra ſtenar, i ſynnerhet til ringar och til halsduks- ſamt andre ſpännen.

Gul Turmalin kallas äfven af Morerne Turmalin Topas, emedan den til ſin färg underſtundom mycket liknar Topaſerne. Til utſeende liknar den mycket Bernſten. Somlige äro mera måttade eller mogne, näſtan brandgule; ſomlige äro mera blekgule och ſomlige hvitgule. Cryſtalliſerad har jag ej någonſin ſet den, utan altid ſlipad under rulning i vatnet, af et risgryns til en ärts ſtorlek. De ſlipas, för at infattas i ringar och äro rätt vackra.

Digitized by Google

Hvit Turmalin kallas egenteligen Matureſe Diamant. Den år mer eller mindre hvit, måſt altid mjölkfårgad, ſå at deſs genomſkinlighet ej år fulkomligen klar. För denna orſak ſkull brånnes han ofta ut, då fårgen förgår och den blir mycket klarare, faſtån icke af fulkomlig hvithet. Den omveklas då med fin kalk och brånnes med agnar af Ris (oryza). Man finner ofta ſådane, ſom hafva flåckar eller ſtrimor uti ſig. Merendels finnas de ſlipade af vatnet, och någon gång cryſtalliſerade med en aflång column, ſom har fyra lika ſidor och en fyrkantig ſpits. Af deſſe ſlipas ſtenar til ringar, i ſynnerhet til garnering ikring andra ſtörre ſtenar, til armknappar och ſmå lifſtyks-knappar. Deſſe åro ibland de almännaſte ſtenar på Ceilon och ej ſårdeles dyre.

Hvit Cryſtall faller hår både cryſtalliſerad och af vatnet ſlipad uti ojämne, platte, långe och gropige ſtycken. Fårgen år klar, mer eller mindre vatnfårgad eller blånkande hvit. De ſmårre ſtycken har jag ofta ſet med ſin column och ſine pyramider. De ſtörre åro merendels af rulning i vatn afnötte. Den går ſtundom til två knytnåf-

vars

Digitized by Google

vars ſtorlek. Häraf ſlipas våſt- och liſſtyks-knappar, ſtenar til knappar för underbyxor och til infatning i ſkoſpännen med mera.

Vatn-Saphir kallas de ſtenar, ſom mycket likna hvita Cryſtallen, men åro emot dagsljuſet ſkådade både klarare och hvitare; de ſkiljas i ſynnerhet, med ſin hårdhet, hvarutinnan de öfvertråffa Cryſtallerne. Jag har alprig kunnat öfverkomma någon af deſſe, ſom ågt ſine ſidor och ſpitſar, utan altid hafva de varit af vatn, uti oformliga bitar nötte eller ock platte och rundade ſlipade med en ſkråflig yta, full af ſmå intryckte punkter. De ſtörſte jag ſet, hafva varit af en Valnöts ſtorlek. Deſſe åro mycket dyrare, ån Cryſtaller, och ſlipas til knappar för våſtar, liſſtyken och ſkoſpännen.

Taripo kallas på Ceilon en hvit ſten, ſom förmodeligen ej år annat, ån en qvarts eller hvit Cryſtall. Deſs färg år hel hvit eller något vatnaktig, men ej ſå klar och genomſkinlig, ſom Cryſtallen, utan ſnarare lik en qvarts. Aldrig har jag ſet den cryſtalliſerad, utan i oformlige klumpar. Af deſſe ſlipas åfven ſtenar til infatning.

Gul Cryſtall år troligen den ſamme med den hvite, endaſt med den ſkilnad, at den faller i en obehagelig gulaktig fårg. Cryſtalliſerad har jag aldrig fåt ſe den, utan altid af vatnets rulning afnôt i rundade ſtycken med en knottrig yta.

Brun Cryſtall ſkiljer ſig ifrån den föregående, endaſt dermed, at denna år ſvartaktig eller lik blekt bläck. Liggande tyckes den vara ogenomſkinlig. Emot dagsljuſet ſed år den tvårs igenom ſigtbar. Desſe har jag altid ſet vara rundade, i ſtycken ſå ſtora, ſom en ſtor Hasſelnôt eller en liten Valnôt, utaf den rulning, de i vatnet undergått. Ytan år ſkråflig med fina intrykta punkter och en grå cruſta, ſom ſtundom gôr honom ogenomſkinlig, då den år hel, ehuru det inre år klart, ſom ſes, då han ſlås ſönder. Håraf ſlipas knappar för underbyxor och andra behof.

Svart Cryſtall år en hel ſvart, ſkinande och ogenomſkinlig ſkörl. Den finnes ofta uti oformlige ſtycken bruten, rund eller aflång under rulning i vatnet ſlipad. I brottet år den glånſande och

Digitized by Google

och faller i ſkiffrige ſtycken, ſom i kanterna åro genomſkinlige. Häraf har jag ſet ſtycken ſå ſtore, ſom en Valnöt och andre helt ſmå, ſom en ärt. Några har jag kunnat öfverkomma, ſom varit cryſtalliſerade, ehuru ej aldeles olikadde, med ſex olika ſidor och en trekantig trubbig ſpits. Häraf ſlipas knappar, ſom i lifſtyken och kläder dragas af dem, ſom hafva ſorg. De likna mycket ſtenkols-knappar. Cryſtallen är mycket almån och utan ſärdeles värde och dyrhet. Jag kunde ej märka, at Indianerne hade ſig bekant dennes electriſka egenſkap, hvilken de aldrig betekna med det namnet Turmalin, utan tilägna det åt flere andre arter.

Katöga kallas en mycket hård ſten, ſom faller mer eller mindre uti hvit eller grönt, half genomſkinlig, med en ſtrima af en linias bred i midten, ſom är mycket hvitare, än ſjelfva ſten-arten, och flyttar ſit ljus, alt efter ſom den åt ſidorna vändes. Den liknar altſå härigenom et katöga, hvaraf den fått ſit namn. Den ſtörſta jag ſet, var af en Haſtelnöts ſtorlek; andre finnas mycket mindre. Rå ſynas de åga inga kanter eller tecken til cryſtalliſation.

Deſs

Digitized by Google

Deſs vårde år proportioneradt efter deſs ſtorlek och renhet. En af en nôts ſtorlek, utan ſprickor och andre fel, vårderas ſtundom til 50, 60 och flera Hollåndſka Riksdaler. De ſlipas kulrige och aflånge, utan planer, ſå at den ſkiftande ſtriman kommer i midten, och infattas ſedan i ringar, ſom Mallabarer och Morer båra.

Af desſe Beſkriſningar ſes, at den ſten, ſom i Europa år kånd under namn af Turmalin och bekant för ſin electriſka kraft, ej år bekant under ſamma namn hos Indianerne; utan at de med Turmalin betekna flere ſtenar, ſom ej åga någon electriſk egenſkap och det åfven af flere arter, af åtſkilliga fårgor och af åtſkillig klarhet.

De måſte af desſe ſtenar har jag communicerat med Herr Profeſſoren och Riddaren Bergman, ſom gunſtigt behagat meddela mig de mineralogiſke namnen derpå.

Morerne åro i ſynnerhet de, ſom i Columbo, Gale och Mature ſälja desſe ſtenar, både rå, ſlipade och infattade; men en främling bör vara mycket varſam

Digitized by Google

ſa mi handel med dem ſå vål derföre at de begåra långt öfver vanliga vårdet, ſom ock derföre, at de ofta bedraga köparen med glas-flusſer och ſtenar, ſlipade af dem, hvilke ſå vål och konſtigt göras, at en ovan lätteligen bedrages.

Alle desſe ädlare ſtenar, ſom finnas på Ceilon, i ſynnerhet i Maturſe landen, i dalar och vid foten af berg, i en blandning af jord och fet lera. Åtſkillige ſorter finnas i ſamma jord och på ſamma ſtälle. Stundom finnas de åfven åfvan på jorden, då de genom ſtort regn eller af ſtrömmande vatn afſköljas ifrån bergen.

På ſomlige ſtällen finner man utan mycken möda ſtenar på en, två eller tre fots djup under ytan, då man åter på andre ſtällen gråfver tjugu och flere fot djupt. När man har vatn til hands, går verket mycket lättare, emedan vaſkning då kan ſke på ſtället; jorden, ſom då gråfves, lägges uti en ſtor Rottingkorg, ſom hålles i vatnet, at jorden kan frånſkiljas. Derföre hållas de gruf-vor, ſom ligga vid bäckar, ånſkönt de ej åro de rikaſte, för minſt mödoſamma.

Gråf-

Digitized by Google

Gråfningen af ädle Stenar uti de kring Mature liggande länder, bort-arrenderas årligen i Auguſti månad, för Holländſka Oſtindiſka Compagniets räkning, åt den måſtbjudande. År 1777 och 1778 ſades en Mor hafva arendet för 180 Riksdaler. Landet ſom til gråfning bortarenderas, ligger ej altid i en ſtråcka; utan åtſkillige ſtycken, hår och der ſpridde, utſökas, ſom befinnas åga ſtenar. Innan arendet ſker, beſigtigas deſſe ſtällen af Committerade på Compagniets vågnar. Under ſådane ſtycken land höra ofta Cingaleſernes trågårdar, ſom då ej åro frie för gråfning. Et och ſamma land kan arenderas bort och altſå gråfvas flere gånger. Gemenligen och hälſt utſökas ſådane land-ſtycken hårtil, ſom åro vid bergen och i ſynnerhet vid båckar belägne, för utvaſkningen ſkull. Hufvud-Arendatoren ſäljer ſedermera ofta bort, åt åtſkillige andre frihet, at gråfva med et viſt antal mån, til exempel, för 15 Riksdaler åt den, ſom låter för ſig gråfva af 10 man och ſå i proportion, för 5 eller 20 man. Desſe åga då frihet, at gråfva hela året och hvaråſt de vela, men icke med mera folk, ån de betala före åt Hufvud-Arendatoren. Den, ſom köpt ſig frihet,

Digitized by Google

het, at gråfva, betalar utom deſs ſjelf ſine gråfvare. Hvad, ſom efter gråfning och vaſkning fås hvarje månad, lägges i en påſe, ſom förſeglas och til ägaren hemſåndes, hvilken då har at utſöka och ſortera ſine ſtenar, ſom han med mer eller mindre profit kunnat förvårfva.

Ficus religioſa kallades utaf Hollåndarne *Djevelsboom* och utaf Ceiloneſerne *Boga*. De ſednare anſe det, ſom et heligt träd, emedan de tro, at Guden *Budu* hvilat under det ſamma; derföre hugga de aldrig omkull et ſådant träd, utan göra under det ſamma ſine heligaſte löften. Når de under et ſådant träd aflagt någon Ed eller gjort något förbund, år man ſåker, at de hålla det.

Iglar (*birudines*) finnas til myckenhet uti ſkogarne, i ſynnerhet vid bergshögder. Deſſe åro rödbrune, tjocke ſom en ſtåltrå och af en tums längd. Då man vandrar på ſådane ſtållen, fåſta de ſig vid fötterne och kunna ſuga bloden ut igenom tvånne bomuls-ſtrumpor. Grefve RANTZOW berättade mig, at en Europé, vid hvilken en ſådan blod-igel ſugat ſig faſt, afrykt den ſamme,

Digitized by Google

me, och at han deraf igenom en vårdslös cur sedan sat lifvet til.

Hyſtrix (Pigg-ſvin) finnas ymnigt uti ſkogarne och Holländarne jaga ofta med hundar detta djur, hvaraf de hvasſe taggarne ſaſtna uti kroppen på hundarne, då de alt för ifrigt ruſa til, ſå at de ej ſällan ſåtta lifvet til. Djuret gör ſine bon och holor uti jorden, hvartil ingången ej år ſtörre, ån at en medelmåttigt ſtor Jagthund kan inkrypa dit och utjaga djuret genom en annan öpning af ſamma nåſte. *Hyſtrix* åger ofta Bezoar-ſtenar uti magen, ſom hår fint ſkrapade til pulfver nytjas emot hvarjehanda ſjukdomar. Deſſe ſtenar beſtå af ganſka fine hår, ſom gyttrat ſig med magens ſafter tilhopa och åga det ena lagret utom det andra, ſå at de beſtå af flere ringar, hvilka åga olika färg. Jag har ſet dem af et hönsägs ſtorlek, trubbige emot åndan i almånhet; men en hade jag tilfälle, at ſe, ſom var ſå ſtor, ſom et gås-ägg, klotrund och helt brun.

Man berättade mig, at *Hyſtrix* på et artigt ſått håmtade vatn åt ſine ungar, nemligen taggarne uti ſtjerten ſades vara

Digitized by Google

ra iholige och hafva et hol vid åndan, ſamt at djuret ſå kunde böja dem, at desſe kunde fyllas med vatn, hvilket i ungarnes bo ſedan utſtörtades.

Af *Scorpioner* var här en ymnig vålſignelſe, hvaraf dock ſällan någon olycka förſpordes. När det regnat, fick man ofta ſe ſå vål desſe, ſom *Scolopendra morſitans* utur ſine gömor framkomma och hoptals inkrypa uti huſen, deråſt dörrarne oftaſt lämnas öpne för hettans ſkul.

Stinktråd kallade Holländarne *Srunt bout* och Ceiloneſerne *Urenne* för deſs vidriga lukt, ſom håller ſig i ſynnerhet uti tjocka tråden och i de ſtörre grenar. Deſs lukt är ſå lik människo-tråck, at deri ej märkes den minſta ſkilnad. När tråden raſpas och ſpånorne fuktas med vatn, är ſtanken odrägelig. Icke deſto mindre nytjas det invärtes af Ceiloneſerne ſåſom et nyttigt medel. Fint ſkrapadt och blandadt med Citron-ſaft ingifves det ſåſom et blodrenande medel emot Skabb och annat långvarigt utſlag och tillika ſmörjas kroppen dermed utvertes. Jag gjorde mig mycken möda, at förvärfva mig blomorne af

Digitized by Google

detta trådet, för at lära känna dess slägtskap, men altid förgäfves. Af de Ceilonefer, som jag til den åndan infände långt inåt skogarne i landet, erhöll jag endaft några grenar utan blomor, hvaraf jag dock märkte, at trådet icke var, hvarken *Anagyris fœtida* eller *Sterculia fœtida*. Några lefvande små trån häraf hade jag äfven planterade uti lådor och förde dem lefvande ända til Canalen emellan Frankrike och England, deraft de af ftorm och köld blefvo tillika med många andre fällfynte trån och växter aldeles förlorade. Utaf trådet förde jag äfven några ftycken med mig hem, hvilke med tiden få aldeles förlorat efter hand fin lukt, at deraf nu mera intet kan märkas.

Et annat flag af Tråd kallades *Ormtråd*, af Hollåndarne *Slangenhout*, af Cingaleferne *Godaganda*, hvilket var til fmaken ganfka befkt. Detta nytjades icke allenaft, fåfom et godt motgift, och emot Ormbet, utan ock uti hetfige och elake febrar. Européerne låta häraf fvarfva bågare, i hvilke vin öfes, fom innom en kort ftund, utdrager kraften utur trådet, fmakar befkt och drickes fåfom et magftyrkande medel. Äfven utdra-

Digitized by Google

drager vatn en grönagtig tinctur deraf. Förmodeligen är detta tråd *Ophioxylon Serpentinum*, ſom växer hårſtådes, ehuru jag icke hade tilfälle få ſe några blomor deraf. Sjelfva trådarten liknade Ektråd, med ſin gråa färg och många ſmå hol, hvilke uti de ſvarfvade bågare ofta tillåto vatnet ſila ſig tvårt igenom.

Reformar (*Herpes*) botades här med frönufven utaf *Hibiſcus tiliaceus*, då ſaften deraf ſtröks öfver utſlaget. Detta vackra tråd planterades här på Columbo och annorſtådes, uti alléer, blomade flere månader å rad och med ſina täcka blomors förändrade färg gjorde mycken prydnad.

Utaf roten af *Capuru Curundu* ſades Kamfer deſtilleras uti Candia, ſom är Ceilonſke Kejſarens och öns Hufvudſtad, belägen på en högd, nåſtan midt uti landet. Icke långt derifrån ligger et mycket högt berg, ſom upſkjuter uti luften en ännu högre ſpits. Berget får namn af *Adams berg* och ſpitſen kallas almänt *Adams Pik*, hvaråſt Adam, den förſte människan, förmenes ligga begrafven. Celoneſerne göra valfarter til detta ſtälle och föregifva, at märken

Digitized by Google

ännu finnas intrykte i berget efter Adams fötter.

Ophiorhiza *Mungos*, *Mendi* kallad, brukades emot ormbet af Indianerne. Bladerne och barken sades kokade nytjas, såsom et Decoct.

Ophioglossum scandens, som annars år en ranka, hvilken slingrar sig på trån, nytjades här på flere ställen, lika som en murgrön, at täcka gårdesgårdarne och at skydda dem emot Sjö-vinden. Gårdesgården täckes dermed utanpå och består sjelf endast af smala stockar, som blifvit slagne uti jorden, tåt intil hvarandre.

Jag såg åfven *Cocos-trån* slagne uti vatnet likasom pålar och dessе sades kunna uthårda hela hundrade åren, utan at rutna, ehuru sådant förekom mig otroligt.

Sciurus Ceilanicus var icke sällsynt, utan ägdes utaf flere tam i huſen uti bur; den kallas *Rockia* eller *Ruckia* utaf Öboarne och är svart på ryggen samt sidorne och gulagtig under buken. Stjerten är åfven svart och längre, än kroppen

pen. Denne Ikorre, som var aldeles okånd i Europa, och sedermera utaf Herr PENNANT blifvit beskrifven, låter ganska låt tämja sig, och är stor, som en katt, men til kroppen smalare.

Den 28 återreste jag ifrån *Mature* til Columbo, i sällskap med en ung Grefve RANTZOW, som nu besökt sin Broder och med et Holländskt Skep utkommit såsom Constapel. Denne yngling, som ägde et ganska hetsigt sinne, hade tillika den olyckan, at vara ofärdig i fötterne. Det ongtadt hade han likväl lärt, at vigt fäkta och til trots för sine snede lår och fötter, förträffeligen väl at dansa. Vi ankommo til Columbo lyckeligen Nyårs-aston.

Efter Nyåret ankommo, såsom det vanligen plägar ske hvarje år, trenne Ambassadeurer ifrån Kejsaren i Candi. Desse blefvo å Compagniets vägnar emottagne vid *Situvaka* utaf Deputerade, samt lyckönskade och beledsagade til gamla Staden utanföre Fästningen, hvaråst de inlogerades och drögde til Audience-dagen.

Den 5 *Februarii* blef utsat, til at för

Digitized by Google

Compagniets räkning ſända en Ambaſſade til Kejſaren, hvilken beſkikning utgöres af en Köpman och tvånne Aſſiſtenter.

Vid denne tiden firades med mycken pragt och högtidelighet, General-Gouverneurens i Batavia inſtallerande uti deſs höga åmbete, ſedan ifrån Europa tidning om deſs utnämnande ankommit. Dagens glådje tilkånna gafs med Canonſkott ifrån Fåſtningens vallar och ſkeppen; aftonen tilbragtes med dans och ſpel ſamt måltid uti Gouverneurens pallats, dit alle Åmbetsmän och Skeps-Officerare voro ordenteligen budne, ſå vål ſom Stadens förnåma Fruntimer.

Ibland de mångfaldige ſorter af Cattuner och Sitſer, ſom hit ankommo ifrån Mallabar och Coromandel, tyktes mig de åga företråde, ſom kommo ifrån Suratte och Bengalen, hvaribland de ſednare förekommo mig aldravackraſt. Ifrån *Tutucorin* ſåg jag åfven ſådane, ſom icke voro trykte, utan blomorne voro målade med penſel, likaſom Tapeter. Det år otroligt, til hvad finhet bomullen ſtundom ſpinnes på Indiſka kuſten. Jag hade tilfälle, at ſe bom-

Digitized by Google

bomuls-tyger så fine, at et halft dussin skjortor deraf kunde uti ena handen tilhopa kramas. Desse tjäna likväl icke gårna til nytjande, utan föråras såsom raritet åt de förnåmare, för at visa, til hvad högd konsten at spinna kunnat stiga.

Några misshälligheter hade upkommit på kusten utaf Mallabar, hvarföre Gouverneuren blef nödsakad, at härifrån afsända några troppar til *Cochim*. Och då nu tilrustningar dertil skedde, täktes Gouverneuren tilbjuda mig, at få göra en resa til Asiens fasta Land med denna expedition, ehuru det skepp, med hvilket jag hit ankommit, nu låg segelfärdigt, at afgå til Europa; men som jag redan på Batavia fattat den föresats, at åter besöka Europa, utbad jag mig i stället dess gunstiga tilstånd, at få byta plats med en annan Skeps-Chirurgus, och at ännu en månad längre få förblifva på denna härliga ö, samt således blifva engagerad på et af de Skeppen, som uti Februario härifrån afseglade, hvilket mig ocksså benägit beviljades.

1778 *den* 17 *Januarii* företog jag mig

Digitized by Google

en reſa, uti ſällſkap med Herr SLUYSKEN och CONRADI til *Negumbo*, dit vi dagen derpå anlände. Detta år et litet befäſt ſtälle med en upmurad port och upkaſtade jordvallar, hvaråſt en Fändrik ligger ſåſom Commendant.

Den 19 embalerades en mångd Canel, under hvilken tid jag åtföljd af en Ceilones, företog mig, at til häſt reſa något längre inåt Landet, för at beſe en härſtädes anlagd Elefants fälla ſom tjänar til en myckenhet Elefanters fångſt och inſtängande. Fällan var bygd utaf ſtarke Cocos-trän, näſtan uti trekant, hvaraf den åt ſkogen varande ſidan var mycket bred och tilökt med löſare trän och buſkar, ſom mer och mer utvidgade ſig uti tvänne länge och omſidor omärkelige armar. Den ſmalare åndan var ſtarkt befäſt med täta pålar och togverke, ſamt fluteligen ſå ſmal, at blott en enda Elefant kunde intränga ſig uti öpningen. När Gouverneuren för Holländſka Compagniets räkning låter anſtälla någon Elefants jagt, ſom ſker efter viſſa års förlopp, går det til på följande ſätt: En myckenhet folk, ſå väl Européer, ſom Ceiloneſer utſändas til ſkogarne, lika ſom man uti Norden

den utgår på ſkall efter Vargar och Björnar. Desſe utſkickade utſprida ſig och omringa en viſs ſträcka Land, der man utforſkat at Elefanter hålla ſig. De nalkas ſedan alt närmare, och under mycket buller med ſkrikande och trumlande göra cirkel-bågen trångare, under det Elefanterne draga ſig alt närmare åt den ſidan, der för dem den förſåtliga fållan blifvit anlagd. Åndteligen uptändas bloſs för at ännu mera förſkräcka desſe ſtore djur och at tvinga dem til at ingå uti den utlagde ſnaran. Så ſnart alle dit inkommit, tilſtänges fållan baktil efter dem. Då Elefanter på detta ſått fångades ſiſta gången, gick deras antal öfver hundrade och har de förre gångerne ſtundom ſtigit ända til et hundrade tretio.

Elefanterne, ſom fångas på förut nämnde ſått, bortſåljas ſedan ſtörre delen på Jafnapatnam åt Coromandelſke Förſtarne. Förſta omſorgen blir ſåledes, at föra dem utur fållan och at tämja dem. Til den ändan ſtälles en eller tvänne tame Elefanter vid ſidan af öpningen, igenom hvilken hvarje Elefant ſärſkildt utſläppes, då han genaſt med ſtarka tog faſtbindes vid de tame, ſom med

ſine ſnablar tukta honom, til deſs han blir åfven tam och låter handtera ſig efter behag. Detta går ofta ganſka fort och ſtundom innom några dagar, i ſynnerhet, ſom den vilde Elefanten tillika tvingas igenom ſvålt. När deſſe ſtore och ſtarke djuren ſålunda blifvit utförde och tame, måſte de beſigtigas och måtas; det ſednare ſker på et ſtålle, ſom år jämt belagt med Corall-ſtenar; härpå ſtållas de up, och måtas med en lång mått-ſtock af en man, ſom rider ſittande på en tam Elefant. Beſigtningen ſker öfver hela kroppen, för at utröna, om den åger något lyte eller fått någon ſkada. En beſkrifning ſå väl öfver deſs högd, ſom öfver deſs öfrige briſter blifver för hvar och en upſat och efter deſs ſtorlek ſamt fulkomligheter, ſkattas ſedan hvar och ens värde. Måttet beräknas efter *Covidos*, af hvilke trenne utgöra två alnar. Måtningen ſker ifrån jorden til ſkullerbladet och gemenligen håller en Elefant tio *Covidos* eller inemot ſju alnar. En tam Elefant betalas gemenligen med 200 R:d.; men år derpå något fel, ſom til exempel, om ſtjerten vore afrykt, et öra ſlitit i ſtycken, någon nagel på fötterne borta eller någon annan ſkada, ſå afkortas uti priſet

priſet för hvarje fel, 50, 60 eller 80 R:d., efter deſs olika betydenhet. Och ſom det år ganſka ſällſynt, at finna en Elefant utan alle fel, ſå plåga de felfrie almännaſt förſäljas från 500 til 1000 R:d. Då auction derpå kommer at hållas, ſammanſåtta ſig merendels två, tre eller flere perſoner, at handla tilſammans 50, 60, 80 eller 100 Elefanter och utſälja dem ſedan ſtyckevis med ſin goda vinſt. Innan de ſåljas, blifva de med Compagniets vapn på bakdelen märkte: Djuret bindes då faſt vid et ſtarkt tråd och brännes med et glödande jern.

Elefanten år otvifvelagtigt et af de förſtåndigaſte och ſagtmodigaſte djuren, ſom oagtadt ſin ſtorlek och ſtyrka låter ganſka lått tämja ſig och inöfvas til mångfaldige nyttige tjänſter: När han år bragt uti trångſel och plågas, gråter han näſtan, ſom et barn och lårer ſig tåmd innan kort, at förſtå, hvad man talar til honom. När han blir fången, tåres han af ledsnad och ſorg, i ſynnerhet om han förut varit tam och haft en god husbonde. Vid en ſådan jagt, ſom förut nyſs blifvit beſkrefven, händer det ofta, at tame Elefanter, ſom til-

Digitized by Google

tilhöra Kejsaren i Candia och blifvit lössläpte at beta uti skogarne, blifva fägne med andre. I det fallet kan man innom fållan ofta ej förmå dem, at åta eller taga något til föda, förr ån de betjänter ankomma, som åro vane, at sköta dem och hvilke de både igenkänna och lösgifne åtfölja. Elefanten åter ganska gjerna Pisang-frugter, åfven som Cocos-nötter, antingen de gifvas honom sönderslagne eller hele, i hvilket fall han sjelf krossar dem. Ungarne dia sine mödrar med munnen och icke med snabelen och flere af Herr SLUYSKEN anstälde försök hafva visat, at dess dageliga dryck år vanligen 60 kannor vatn. Honor, som åro tama, nytjas stundom til at fånga vilde Elefanter; de lössläppas då uti skogen, hvarifrån de låcka med sig vilde hannar til någon fålla, der de kunna instångas. Således fångade hannar såg jag flere gånger bundne vid et tjockt tråd och innom några dagars förlopp blifva tamde. De Elefants-hannar, som Holländarne nytja, til at tukta och tämja de vilde fångar, kallas gemenligen Själköpare (*Zeelverkooper*). När en Elefant en gång blifvit väl tämd, kan han åfven utaf barn regeras och förolämpar icke gjerna någon,

Digitized by Google

gon, deråft han icke blifvit mishandlad och dymedelft retad til hämd. Jag fåg ofta, huru han böjde fin ena fot, för at låta ryttaren derpå likafom på en ftega klifva up på defs rygg och huru han med fin fnabel ganfka varfamt fattade fmå gosfar, för at upfåtta dem på ryggen och at nedlyfta dem derifrån. Holländfka Compagniet nytjade öfver alt Elefanter, til bjelkars och andra tunga fakers förande åfven fom för vagnar och ftora kårror. Då han fpännes för något fådant åkdon, år altid et tjockt rep bundit om halfen, vid hvilket å ymfe fidor bindes et annat tjockt rep, fom går längs efter fidorne vid ryggen och fäftes vid åktyget. Nytjas en vagn med tvänne Elefanter före, få år emellan detta fpan et ftång. Då Elefanten går, fer man tydeligen, at han böjer knä-leden, åfkönt hela foten annars tyckes vara jämntjock och obojelig. Snabelen år icke allenaft en ftor prydnad för detta ftåteliga djur, utan åfven et defs nödigafte redfkap, til at famla fin föda, at dermed dricka, och at dermed fatta al ting; derföre år han ockfå rädd om den famme och kan aldeles icke tåla någon myra komma på den.

Ele-

Digitized by Google

Elefanter ſkjutas aldrig eller mycket ſällan hårſtådes, emedan man håldre fångar dem lefvande; icke eller finnas här några ſtore Elefants-ſkyttar. Man berättade mig, at på en hona, ſom vid et tråd blifvit faſtbunden, tretton ſkott med vanlige bössor blifvit losſade, innan hon ſtupat. Ändamålet med deſs dödande var, at utſkåra kalfven, med hvilken hon gick drägtig, för at ſända den, inlagd uti Arrak, til Hans Kongl. Höghets; Arf-Ståthållarens Naturalſamling uti Hag. At man likväl någon gång losſar ſkott på de vilde i ſkogarne, tyckes den händelſe intyga, ſom Herr Frobus berättade mig, nemligen at han på en fångad Elefant låtit ſåga uti en tand och inuti funnit en vanlig blykula, ſom faſtnat uti tanden och med tiden blifvit ſå aldeles inneſlúten och öfvervåxt, at intet tekn dertil utanpå kunde märkas. Denne tand hade han äfven affändt år 1765 til nyſnämnde Samling uti Hag. Då Ceilonſke Elefanterne ſå lått både fångas och tämjas, tyckes det vara underligt, at de Capſke i Africa härvid lägga många hinder i vågen. Likväl hade år 1775, kort före min afreſa derifrån, en unge blifvit fångad lefvande, ſedan modren blifvit ſkuten,

Digitized by Google

ten, och man förſökte, ehuru förgåfves, at upföda den. Han behöfde til ſit underhåll dageligen mjölk efter trenne kor, men kunde icke bibehållas vid lif.

Sedan jag väl beſet den ſtora och vidlyftiga fållan, ſom var bygd til få anſenligt antal ſtore djurs fångande, begaf jag mig tilbaka til mit reſe-fälſkap och framkom til *Negumbo* igen emot aftonen. Under vågen hade jag det nöjet, ſom jag nu minſt väntade mig, nemligen at finna den täcka *Burmannia diſticha*, efter hvilken jag både ſjelf flitigt ſökt uti fem månaders tid och upmuntrat många Cingaleſer, at ſöka och förſkaffa mig. Den växte på de låglåndtare och ännu vatnfulle ſtållen uti ſkogen och hade nyligen börjat öpna ſina blå blomor. Jag ſamlade deraf få mycket, ſom på detta ſtålle fans och inlade til torkning, få väl för min hederlige gynnare och välgörare, Profeſor BURMANNUS ſjelf, ſom för andre mine älſkansvärde vänner i Europa. Den kallades utaf Ceiloneſerne *Wilende Wenne*.

Samme afton afreſte vi under nattens ljufliga ſvalka til Columbo och ankom-

kommo dit *d:n* 20 *Januarii* emot middagen.

Jag öfverkom härstädes och emot tolf Pagoder tilhandlade mig en Bezoarsten, som utgafs för ganska fälsynt och den störste, som någonsin af detta slag blifvit funnen uti Galblåsan på den förut beskrefna *Simia Silenus*. Den kallades allmänt *Apsten*, var glatt utanpå och förvaras nu uti Upsala Academies Mineral-samling.

Flere gånger under det jag gåt in och ut igenom Fästningens portar, hade jag förmärkt, det en Soldat, hvilken présenterade gevär för mig, såsom vanligen sker för Skeps-Officerare, med synnerlig upmärksamhet beskådat mig. Detta gaf mig anledning, at fråga, hvad Landsman han var. Han berättade mig då, at han vore Svensk, at hans namn var BOLIN, at han varit Notarius uti något Collégio uti Stockholm och at han för någon olycka måst lämna sit Fädernesland samt at han, som Soldat utseglat och här på orten tilbragt flere års tid, utan at blifva vidare forthulpen. Så snart jag närmare gjort mig underrättad om dess person och för-

förnummit, at han väl kunde skrifva, samt förstod något Bokhålleri, och at han vore nöjd med, at segla til Batavia; utbad jag mig för honom denne ynnest utaf Gouverneuren, som dertil genast gaf sit bifal. Försed med min recommendation til Rådsherren RADERMACHER och Capiten WIMMERCRANTZ afseglade han kort derpå och ankom lyckeligen til den bestämde orten. Den förre befordrade honom straxt til Assistent och kort derefter til Bokhållare; den sednare, enligt sin kärlek för sine Landsmän, uptog honom i sit hus och så länge han lefde, bevisте honom verkelige välgjerningar, hvilke göra denne Herre, nu hemkommen til sin födelseort, berättigad til tacksamhet och högaktning.

Caffé-planteringarne på Ceilon liknade dem, som jag set på Java, dock med den åtskilnad, at hårstädes var et stort träd, af *Bignoniæ* slägte planteradt emellan Caffé-buskarne, för at gifva desse en gles skugga och med sina kronor skydda dem för solens alt för starka hetta. - Caffé-bönorne här på orten odlade, sades icke komma up i godhet emot dem, som Java fortbringar.

Digitized by Google

Risgryn odlas på denna ö, åfven ſom på kuſterne af Coromandel och Mallabar, dock icke til den mångd, at desſe orter deraf hafva tilräckeligt förråd. På kuſterne af Indien, hvilke nyſs nämndes, ſades derpå ſtundom inträffa ſå ſvår miſsväxt och deraf upkomma ſå ſtor hungersnöd, at i ſynnerhet på Mallabar föräldrarne nödgas till Slafvar förſälja ſine barn för en enda kappe gryn eller ock, at helt och hållit ſkänka dem bort til träldom, för at icke ſe dem dö af hunger hema.

Cardimomer fördes til mig, ſom ſades vara odlade inuti landet. Desſe voro aflånge och trekantige frö-hölſor, näſtan af en tums långd och altſå ganſka olike dem, ſom odlades på ön Java. Bloman häraf kunde jag icke erhålla, för at förviſa mig om defs ſlägte; men jag giſſar, at desſe voro utaf någon *Alpinia*.

Lacca-kådan var almänt på buſkarne af *Croton lacciferum*, hvilken växte uti ſandfälten utom Columbo och annorſtädes öfver alt. Stundom nytjades den här til lackeringar, ſedan den blifvit upplöſt uti Spiritus.

Så

Digitized by Google

Så väl på kuſten af Aſiens faſta land, ſom på ön Ceilon nytjades almänt bladerne, utaf Borasſus-palmen (*Borasſus flabelliformis*) och ſtundom utaf Talpattrådet (*Licuala ſpinoſa*), i ſtället för papper, hvilket Indianerne icke tilreda utaf bark, ſåſom deras Grannar längre ut emot öſtern. Bladerne af bägge deſſe Palmträn ligga uti fällor, ſåſom en ſolfjäder och rimſorne häraf tarfva ingen vidare tilredning, än at blott frånſkiljas och jämnſkäras med en knif. Sedan ſkrifves derpå ſålunda, at bokſtåfverne inriſtas med en fin (*ſtylus*) jernſpits. Och på det ſkriften ſedan ſkal bätre kunna ſes och läſas, ſtrykes deröfver något kol eller annat ſvart, ſå at bokſtåfverne aldeles ſynas vara likſom graverade. En dylik jernſpits är antingen infattad uti en måſſings-ſtift, ſom af Morerne och andre bäres uti et foteral af tråd och är ſtundom af et qvarters längd; eller är den hel och hållen af jern, ſamt tillika med et knifsblad, hvarmed bladerne kunna ſkäras och jämnas, inſat uti et gemenſamt knifsſkaft, der den kan ihoplåggas, för at kunna medföras och altid vara til hands. På ſådane rimſor ſkrifvas alla bref, Förſtarnes befalningar med mera och ſån-

Digitized by Google

das fålunda öpne och oförſeglade omkring. När en enda rimſa ej är tillräckelig, bindas flere tilſammans, förmedelſt et derpå emot ena ändan gjordt hål och et tog, hvarpå de uptrådas. Om någon bok ſkal göras, antingen til bruk uti Kyrkorne eller til andre behof, utſökas hållſt breda och vackra rimſor af Talpat, på hvilke ſkriften mycket vackert och noga inriſtas ſamt åtſkillige ritade prydnader tillåggas: alle rimſorne förſes ſedan med 2:ne hål, uptrådas på et vackert virkadt ſnöre och förſes med 2:ne parmar af tråd, ſom lackeras; förmedelſt ſnöret hållas bladerne jämt tilhopa och kunna, under nytjande, medelſt ſnörets utdragande, ſkiljas ifrån hvarandra efter behag. En dylik Bok, hvilken ſades innehålla åtſkillige böner, hade jag tilfälle förvårfva mig utaf en af Präſterne på Ceilon, igenom Grefve RANTZOWS bemedlande.

Bladerne utaf Borasſus, ſom är et mycket almånt Palmträd på ön, nytjas annars i ſtället för ſolfjädrar både hår och på andre ſtällen. Licuala Palmen, ſom är fålſyntare, gifver ganſka ſtore blader och täflar deri med ſjelfva Cocos-trådet; Deſſe, ſom ligga uti fållor klyf-

klyfvas emot ſpitſen, brukas almänt här på orten, til ſkygd emot ſolhetta och regnſkurar. Et ſådant blad afſkurit til en famns längd och af nåſtan lika bred, utſiradt med åtſkillig granlåt, kallas almänt Talpat, likſom ſjelfva trådet, och bäres öfver förnämare både ibland Indianer och Europeer, utaf en ſlaf, i ſtället för andre ſol- och regn-ſkärmar. Et enda blad åger gemenligen den ſtorlek, at ſex man derunder kunna för regn vara betäkte. Detta vackra Palmträd växer midt uti ſkogarne, men är ſällſynt; det kan räknas ibland de högſte trän, och blir ännu högre, då det ifrån ſin blad-topp ſkal ſkjuta ut uti bloma. Den hölſa, ſom då omgifver bloman, är mycket ſtor och når den ſpricker, gifver en ſmäll, ſåſom då en kanon losſas: ſedan utſkjuta grenar åt alla ſidor och mot högden, ända til hela 18 eller 20 alnar. Frugterne mogna det påföljande året. Jag hade den lyckan ſe detta träd under deſs mångfaldige frugters beredning; men ſom det redan blomat året förut, ſaknade jag det nöjet, at på ſtället få underſöka och antekna deſs blomſtrande fägring.

Mit viſtande hårpå orten var för myc-

Digitized by Google

ket kort, för at kunna använda något af min dyrbare tid, på Ceilonſke och Mallabariſke ſpråkens lärande; jag märkte likväl, at de voro mycket olike och ſkilde ifrån hvarandre likaſom Morernes ſpråk ifrån bägge deſſe. Jag anteknade likväl de uttryck, ſom Mallabarerne nyttjade vid ſin räkning,

neml.	1. unnu, undu.	20. iruedu.
	2. rendu, rindu.	21. iruedondu.
	3. mundu.	30. muppedu.
	4. nalu.	40. natpedu.
	5. anji, anju.	50. anbedu.
	6. aru.	60. aruedu.
	7. elu.	70. eluedu.
	8. ettu, ittu.	80. enbedu, aymbedu.
	9. ombedu.	90. tonnuru, imbedú.
	10. pattu.	100. nuru, nur.
	11. pattinendu.	101. nutcondu.
	12. pattirendu.	200. irnur.
	13. pattimundu.	300. munur.
	14. pattinalu.	1000. ayrem, ayrim.
	15. pattinanju.	10000. patairim.

Ifrån Tranquebar och den der varande Danſka Misſion hade til Ceilon ankommit en Lutherſk Präſt, för at uti Columbo hålla några predikningar och i ſynnerhet, för at tildela den Helige Nat-

var-

Digitized by Google

varden åt de här på orten varande Lutherſke Trosbekännare, ſom icke härſtädes ägde någon Kyrka eller någon egen Präſt. En ſådan Preſtman gör merendels årligen en reſa hit, af nit och kärlek för ſine Trosförvandter, ſom efter ſine omſtändigheter, oftaſt ganſka medelmåttigt belöna deſs möda. Den Danſka Miſſion på Tranquebar berömdes här af några ganſka mycket och förſäkrade de tillika, at om Catholikerne med det ſagtmod, den ömhet och chriſteliga kärlek hade ſökt utbreda chriſtna läran uti Indien, utan girighet, högmod och våld, hade ſtörre delen af Aſiens talrike invånare nu varit denna lära tilgifne.

Brödfrugten, ſom i de varme länder ſpiſar många tuſende hungrige munnar, växer til nog öfverflöd äfven på denna ö, och deſs frugter nytjas dageligen flere månader af året. Det gifvas tvänne ſorter trän, ſom fortbringa de ſå kallade Brödfrugter, och bägge deſſe finnas här både odlade och vilde. Den ena ſorten, ſom åger mindre frugter, utan frön, fann jag vid Columbo, Gale, och på flere ſtällen: Den kallades här egenteligen *Maldiviſke Syrſack* och nytjades

Digitized by Google

hårstådes mindre almänt. Den andra sorten växte ymnigare på Ceilon, ägde större frugter och var mera begårlig. Den förra sorten ägde frugter útaf den storlek, som et barnhufvud och måste fortplantas med rötter. Den sednares gingo til 30 à 40 markers vigt och ägde ifrån 200 ända til 300 frökårnar uti sig, hvardera 4 gånger större, ån en mandel och denna kunde med sine frön fortplantas. Bägges trån åro fylde med en kådagtig mjölksaft, så seg, at foglar dermed, likasom med fogel-lim, kunna fångas; Frugterne åro öfveralt taggige med et tjockt och mjukt skal; endast det inre af frugten nytjas til föda för människor, och skalet lemnas åt svinkreaturen. Bägge frugterne åga en oangenäm liklukt och innanmåtet smakar ej mycket olikt kål. Tråden blifva hela hundrade åren gamle och bära sine frugter, som mogna efter hand, på sine tjockaste grenar samt på sjelfva stammen hela åtta månaders tid, til öboarnes owärderliga nytta och förmon.

Beredningssåttet och bruket, af den större sorten Brödfrugt, som egenteligen almänt nytjas på Ceilon, är följande. Efter frugtens olika ålder, i hvilken den

den anvåndes til föda, får den af Ceiloneſerne trenne ſårſkilde namn. *Pollos* kallas den, då den hunnit til et Strutsågs ſtorlek, och en eller halfannan månads ålder. *Herreli*, då den år halfmogen och af en Cocos-nöts ſtorlek; det köttagtige innanmåtet år då ännu hvitagtigt och mjölkigt. I bägge deſſe åldrar kan frugten ej åtas utan föregången beredning. *Warreka* kallas den, då den blifvit fulkomligen mogen: det köttagtiga år då brukbart; och det, ſom omgifver frön, år ſötagtigt, gult och utan någon beredning både åteligt och angenåmt. Brödfrugt har den derföre blifvit kallad, emedan de fattigare Ceiloneſer, ſå väl, ſom andre Indianer åta denne frugt i ſtället för bröd eller risgryn. Jag ſåg dem ofta åta Brödfrugt fint ſönderſkuren antingen med raſpad Cocos-tjårna allena, eller med litet tillagdt Risgryn, och ſtundom något ſalt, ſpanſk peppar eller lök. Frön kunna åtas antingen ſåſom Caſtanier för ſig ſjelfve eller tillika med det köttagtiga af frugten, uti åtſkillige rätter. De tjåna både kokte och ſtekte til föda; af de fattige nytjas de merendels kokade at åtas med raſpad Cocos och ſalt; de rikare fylla dermed

Digitized by Google

Gåſs, Griſar och andre foglar, ſom ſedan ſtekas.

Femton ſårſkilde råtter kunna utaf frugten beredas och åro mer eller mindre brukelige, nemligen:

1. *Currii Caldu* beredes utaf Pollos, ſkuren uti fina ſkifvor, hvilken förſt något litet kokas uti vatn med Gurkmeja, tils det gulnat; ſedan tillägges torkad och ſönderſtött fiſk, tvånne nypor och Cocos-mjölk et halft ſtop, ſamt under omrörning kokas å nyo en half time. Denna ſoppa brukas almånnaſt och beſtår ej ſållan af kokade kötſoppor efter flere djur.

2. *Currii Seco* ſkiljer ſig ifrån den förra dermed, at hår tillåggas flere ſaker och krydder, ſåſom bränd och ſönderſtött Cocos, Coriander, Peppar, Canel, Moſchot-bloma, ſalt, kokt och i ſmå terningar ſönderſkurit fläſk och Cocos-mjölk, hvilke alle väl blandas tilſammans och kokas en half time uti vatn. Sedan tillägges lök, ſom blifvit ſtekt uti ſmör, Citron-ſaft, ſtundom ſpanſk peppar och ſaltadt vatn, ſom väl blandas med hvartannat och inkokas til en tjock gröt.

3. *Pol-*

Digitized by Google

3. *Pollos Tjundido* beredes såsom den förſta rätten utaf ſönderſkuren Pollos eller Herreli, med Gurkmeja, raſpad Cocos, ſpanſk peppar, ſönderſkuren lök och ſalt, ſom vid lindrig eld kokas til en tjock vålling.

4. *Caſtanie Currii* göres af frön ſkurne uti långa ſmala rimſor, och kokas med Gurkmeja uti vatn, hvartil läggas torkad fiſk, ſkuren gråslök och Cocosmjölk, ſom vidare kokas tilhopa, under ſtadig omrörning.

5. *Niembela* är lika med den förra rätten, endaſt med den ſkilnad, at Pollos eller Herreli, ſom här nytjas, ſkäras mycket groft.

6. *Frukten ſtekes med Fläſk*, då man tager groft ſkuren omogen frukt, ſkuren gråslök, kokadt och i tärningar ſönderſkurit ſalt fläſk, Muſkot-bloma, Canel och ſalt vatn, ſom kokas tilhopa, under flitig omſkakning.

7. *Kokad frugt*, mogen med tjärnar och hinnor ſkuren uti tre eller fyra delar, med Gurkmeja och tillagdt ſalt, är en vanlig rätt för fattige. Den åtes då näſtan ſom ſtufvad kål med raſpad Cocos och de förmögnare lägga til denne rätt ſpanſk peppar och torkad fiſk.

8. *Stekt*

Digitized by Google

8. *Stekt Pollos* tilredes sålunda, at frukten omogen skåres i tunna skifvor och dertil lägges Cocos-mjölk och något mjöl, hvilke, blandade til en deg, inläggas uti de hopveklade Pollos-skifvorne och stekas uti en panna uti färsk Cocos-olja.

9. *Empade* kallas en rätt, då til de nyssnämnde stekte skifvor läggas sönderskuren lök, torkad fisk, stekt och sönderskuren lök och pulveriserad Canel, saint vid lindrig eld kokas uti et platt kåril, under ständig påspädning med Cocos-mjölk.

10. *Frikadeller* af Pollos göras på det sätt, at frugten omogen kokas och bultas til en grôt; härtil läggas sönderskuren lök, canel, peppar, muskot, salt, sönderstötte hvet-skorpor och en äggegula. Af detta väl tillsammans blandadt göras Bållar, som rullas uti ägge-hvita, at kunna hånga tilhopa. Desse stekas sedan uti smör, eller smör och Cocosolja tillika, til dess de rodna; derefter pågjutes en sauce af smör, canel-pulver, peppar, salt och citron-saft.

11. *Confect* af frön och dess kötagtige hinnor beredes åfven stundom. Man skår

Digitized by Google

ſkår då hinnor, ſom omgifva frön uti tvånne eller trenne delar, och ſteker dem uti färſk utpräſſad Cocos-olja. Oljan aftorkas ſedan väl med en handduk och de ſtekte hinnor läggas i et fäll, at oljan än bättre må kunna afrinna. Sedan kokas de uti ſäcker-ſyrup, torkas och inläggas uti glas-flaſkor, ſom böra väl tillkorkas, då denne Confect kan förvaras flere månader och nytjas vid Thé-vatn. Frö-kårnarne, ſkilde och väl renade ifrån ſine omgifvande kötfulle hinnor ſtekas ofta i olja och kokas på lika ſätt uti ſyrup, förvaras och nytjas på ſamma vis vid Thé-drickning, åfven ſom ſyrup flytande kan uti flaſkorne pågjutas, då de kunna förvaras halfva året.

12. *Fios* blir, då man doppar mogne frökårnar uti ſmet af Cocos-mjölk med äggegula och ſteker dem uti färſk Cocos-olja.

13. *Pankakor* bakas på vanligt ſätt utaf Suri-ſaft, Cocos-mjölk, torkadt mjöl af frökårnarne och äggegula, hvilke ſtå öfver natten, at gäſa.

14. *Pei eller Jambal* är ſnarare en ſauce, än en rätt. Den nytjas ockſå endaſt vid andre rätter, vid fiſk, ris-

gryn,

Digitized by Google

gryn, med flere. Dertil fordras kokad omogen frukt, fenaps-frön och gurkmeja, hvilke hvar för ſig förſt ſtötas til en gröt och ſedan väl blandas med åttika. Några lägga härtil Spanſk peppar, Ingefära och ſalt, väl ſtötte förut och blandade.

15. *Frugten torkas* ſtundom för tilkommande behof, under de månader den ej kan ågas färſk. Man tager til den åndan ned frugterne af trän halfmogne och uttager det köttagtiga, lämnandes den antingen hel, eller ſkärandes den uti ſtycken. Sedan kokas den litet och torkas uti ſolſkenet, ſamt derefter bevaras uphängd, antingen uti ſkorſtenen eller på något annat tort ſtälle. Sålunda bered kan den förvaras hela året och de fattige åta den med raſpad Cocos, antingen ſåledes torkad eller å nyo kokad.

Utaf desſe få nyttige frugters trädſlag, beflitade jag mig, at öfverföra några lefvande til Europa. Til den åndan ſamlade jag utaf den mindre ſorten, ſom icke gifver några frön, vid paſs 50 lefvande rötter, dem jag uti en ſtor brädlår planterade, och hade det nöjet, at

efter

Digitized by Google

efter några veckors förlopp se dem upkomma och frodigt tilväxa. Af den ſtörre ſorten ſamlade jag flere hundrade frön, af hvilke jag uti en annan ſtor bråd-lår ſådde öfver hundrade, ſom ſnart upkommo och trifdes ganſka väl. De öfrige frön, på det de under reſan icke ſkulle torka, hårſkna eller på annat ſätt ſkadas, förvarade jag igenom flere utvägar: några inſveptes endaſt uti papper, lades uti låda och vådrades under reſan; några inlades uti glasflaſkor, ſom väl tiltäptes; en ſtor del omgafs med vax, at uteſtänga al luft ifrån dem; andre lades uti torr ſand, och en del deraf blefvo under reſan, efter hand hvarje månad ſatte uti jord, för at ſmåningom upväxa.

Pårl-fiſkeri har för detta blifvit idkadt med fördel uti canalen emellan ön och Coromandel, ſom år föga djup och ſkal åga ſandgrund. Nu mera har detta fiſke på många år icke kunnat företagas, i anſeende til en emellan Nababben på Coromandelſka kuſten och Compagniet upkommen tviſt, hvilken Engelsmännerne ſades underhålla, om närmaſte rättigheten til detta fiſke. Jag ſåg åtſkillige vackre och ſtore pårlor, ſom

ſom hår blifvit upfiſkade och pårl-band utaf ſtörre och mindre pårl-ſorter brukades utaf de rika Köpmans Fruarne ofta öfver håret på hufvudet. Detta pårl-fiſke blef förut altid bort-arrenderadt åt en eller flere enſkilde perſoner för hvarje år emot en viſs ſumma penningar. Desſe Arrendatorer bort-arrenderade ſedan åt andre råttighet, at med en et viſt antal båtar och folk upfiſka Muſlorne. Sedan Muſlorne af de dykande blifvit uphåmtade, upvråktes de på ſtranden uti högar och på vinſt och förluſt förſåldes til Köpmån, ſom den tiden ſamlades dit. Muſlorne ſades öpna ſig, ſå ſnart det inneſlutne djuret dödt och börjat rutna, då de med låtthet kunde underſökas och pårlorne uttagas. Stundom van man aldeles intet på en ſådan handel och ſtundom kunde en enda pårla betala flere högars inköp.

Den 28 afreſte jag, efter tagit ömt afſked af mine vånner i Columbo, landvågen til Gale, uti Politie-Secreteraren Bellings ſållſkap, ſom medförde de bref, hvilke nu ſkulle åtfölja ſkeppen, ſom i Gales hamn lågo ſegelfårdige.

Före afreſan tilhandlade jag mig en mye-

Digitized by Google

myckenhet torkade frukter utaf Bete'-pepparen, ſom här ſåldes för godt köp och på hvilken föll en anſenlig vinſt på Goda Hoppets udde, åtminſtone öfver et hundrade procent. Då Slafvarne och Indianerne öfver alt åga tilgång til färſke Betelblader, hvilke dageligen tuggas; ſå nödgas Slafvarne på de orter, der et kallare luftſtrek icke tillåter pepparens odling, åtnöja ſig med, at i bladernes ſtälle, nytja frukten.

Februarii den 6 gick jag om bord på Skeppet *Loo*, helt bittida om morgonen, tillika med Capten och Paſſagerare, ſom årnade ſig til Europa.

Gales hamn är väl ſkyddad utaf fäſtningsverken, kröker ſig uti en inbugt och är ej fördeles lätt at inſegla. Ifrån denne hamn utgå alle ſkepp, ſom årna ſig til Europa eller Indien och intaga här ſin ſidſta ladning.

Vi afſeglade med gynnande vindar, paſſerade Æquatorn den 11 Februarii och Tropicus Capicorni den 16 derpå följande Martii. Skeppet fördes af Capiten Kock, föd uti Norige, och var laſtadt med ungefärligen 1500 Balar Canel, af Compagniets egen ſkörd och

Digitized by Google

något Canel ifrån Candia, utom en myckenhet af Bomuls-lårfts packar ifrån *Suratte* och *Tutucorin*, ſamt peppar ifrån Mallabariſke kuſten.

Några och trettio ſlafvar medfördes deſsutom utaf Officerarne, och med god vinſt förſåldes uti Cap. Deſſe voro alle af mankönet, de måſte ifrån Mallabariſka kuſten och några få Pampuſer med ſit kruſiga hår. Härvid måſte jag vara ganſka omtänkt, at noga efterſe, det alle ſlafvarne redan haft koppor och måſling, ſamt at ingen af deſſe ſjukdomar, under reſan, kommo at märkas på ſkeppet. Vid en ſå olyckelig omſtändighet ſkulle ſkeppet nödgas vid Cap hålla quarantain, ankra vid Robben-Eyland och ingen människa komma i land, emedan man på detta nybygge lika mycket ſom för Påſten fruktar koppor och måſling, utan at til ympning vidtaga några förnuftige och efter Européernes exempel, hälſoſame anſtalter, emot ſådane farſoter, ſom kunna ödelägga nåſtan hela landet.

De måſte ſjukdomar, ſom förekommo under denna reſan, voro Veneriſke, med alle deſs hiſkelige ſymptomer, hvil-

hvilke både Matroſer och Slafvar, under en liderlig leſnad ådragit ſig på Ceilon.

När vi kommit emot Söder mellan 30 och 35 graders högd, ägde vi ſom oftaſt åſka med regn, hagel eller ſnö, ſom dock ſnart ſmälte, och *den* 28 *Martii* ſågs, under åſkväder, electriſk eld lyſa ifrån de främſte maſt-topparne.

Den 7 *April* och följande nätter ſågos åtſkillige länge (*Scolopendræ electricæ*) Lysmaſkar nedfalla på Skepsdäcket. Deſſe kommo altid ifrån ſamma ſida, ſom vinden, hvilken ſåkerligen nedblåſte dem och de nedföllo åfven på ſamma ſida; ſåledes kommo de ingalunda ifrån ſeglen, utan ifrån maſterne och ſtångerne. När de krosſades ſönder emot däcket med foten eller något annat, lyſte altid en phoſporiſk eld längs efter hela kroppen. Intet tekn til vingar kunde på dem uptäckas, utan låra de krålla ſig up med ſine många fötter uti maſterne och ſedan derifrån under blåſt nedfalla.

Den 22 *April* mellan 45 och 46 gradens bred, ej långt öſter om Goda

Digitized by Google

Hoppets udde, sågs middagstiden eller några få minuter derefter en regnboge, som låg uppå sjelfva vatnets yta. Vinden blåste hårdt och Solen stod högst på himmelen i NNW, och regnbogen var uti SSO. Den började med et ljust segment vid sjelfva horizonten, hvilket småningom höjde sig mer och mer upåt och utbredde sig tillika åt sidorne, samt fick öfverst en smal mörkröd rand: ifrån dess båda ändar utbredde sig tvånne armar, lika som tvånne horn, hvilke inåt böjde sträkte sig til två tredjedelar ut emellan jordbrynet och Skeppet med angenåme färgor af rödt, gult, grönt och purpurblått. Uti en sådan stålning förblef den en half fjerdedels time, hvarefter den småningom försvan, i en omvänd ordning. På sidan til vänster emot öster sågs en annan regnboge med omvände färgor emot den förre och var altså endast tilkommen utaf den förres strålars tilbakakastande: den var ofvantil ej mycket hög, dock högre stående, än den förres segment vid jordbrynet. Efter en fjerdedels time upreste sig väl åter et dylikt segment; men det samma hant icke utskjuta til någon regnboge. Luften var under alt detta öfver alt mulen

med

med ſkyflåckar och man kunde med möda märka, att regn föll vid ſjelfva horizonten. Sådane regn-bogar, ſom endaſt kunna förefalla på haf och ſtora ſjöar, torde icke ofta blifva obſerverade.

Flere gångor ſågos åfven under loppet af denna ſjö-reſa, vatndragande virflar, ſom hångde uti luften i åtſkillige ſkapnader. Desſe började altid vid nedra åndan, at förſvinna. Då de viſade ſig, var ockſå oftaſt åſkregn, ſom ſkoftals kom ſamt ſtarka vindfall.

Malacaſs-foglar (*Pelecanus Sula*) började åndteligen viſa ſig och förſäkra oſs om det glada hopp, at vi ſnart ſkulle få ſe land. Desſe foglar åro för de ſjöfarande altid dertil et ſäkert kännetekn, at de icke åro långt ifrån Africanſke landet, och ofta, då de viſa ſig, ſer man tillika land ifrån maſttoppen. Sällan gå de längre ut på hafvet, än at de emot aftonen kunna begifva ſig in åt vikarne, hvaråſt de ofta tilbringa nätterne. Vi uptäkte åfven ſtraxt derefter land; men ſom Syd-oſt vinden blåſte oſs emot ganſka ſtarkt, kunde vi icke inlofvera på redden, utan nödgades ſent om aftonen låta ſvårt ankare falla

Digitized by Google

bredevid *Robben-Eyland*, dit vi med möda hunnit uparbeta oss.

Under den starka blåsten och tillika den köld, hvilken den samme förorsakade, hade jag det smärtande misnöje, at se åtskillige af mine Brödfrugttrån och andre växter dels förkylde, dels af Skeppets häftiga skakning rubbade och förlorade.

Följande dagen, *den* 27 *April*, ankommo vi lyckligen til vanlig ankarplats på redden, deråst ellofva Skepp lågo förut och efter sked undersökning på Skeppet af utsände Deputerade, fingo vi tillstånd, at fara til lands.

Hos min fordne vård, Herr Fehrsen sick jag nu mit herberge uti samme rum, som jag förut uti tre års tid bebodt. Då dese rum för mig tilreddes, hände mig en omständighet, som satte mig i bestörtning och förundran. Uti förmaket stod en ganska stor och vården tilhörig kista, hvilken jag under mit förra treåriga vistande härstädes oftast nytjade i stället för bord, at uplägga mine samlade örter, frön och lökslorter. Det sista året af min varel-

varelſe hår, 1775, hade jag ſåledes tillagat de kôttagtige växter, ſom Africas ôknar frambringar, at med de hemgående Skeppen förſåndas til Europas trågårdar. Under detta arbete hade då händt, at en växt, ſom utanpå ſåg ut, ſom hade den varit aldeles förtorkad och var omgifven af mångfaldige torre fjäll eller ſpånar, fallit bakom denna kiſtan. När nu kiſtan blef dragen ifrån wäggen, för at rengôra förmaket, fans en ſådan växt liggande bakom, hvilken då framſkutit en gren af nåra et quarters längd, utan at den, då den för halffjerde år ſedan af mig blef i ôknen funnen, viſade minſta tekn til lif, och utan at den ſedan, under de trenne förflutne åren, ågt någon jord eller den minſta våtſka, utom den kyla, ſom ſtengolfvet kunnat gifva. Detta viſar, huru ſeglifvade Africas växter åro, ſom trifvas i de aldratorraſte ôdemarker och huru länge de kunna uthårda utan vatn och föda. Jag medförde denne ſamme växt ſedan til Europa och fan, at de, ſom jag af detta ſlag förut hemſåndt, uti Amſterdams Botaniſke Trågård hade utſlagit både grenar och blader; utan at de ånnu viſat ſin bloma och ſagt ſit namn.

Digitized by Google

Et Svenſkt Skepp, ſom nu låg på redden, tilſkyndade mig det nöjet, at här få omfamna flere ålſkade vånner, hvilke kommande ifrån mit ålſkade Fäderneſland, ibland andre nyheter, åfven lämnade mig brefver och den hugnande tidningen, at jag vid Upſala Academie blifvit utnämd til Botanices Demonſtrator, efter Profeſſoren LINNÉ, ſom eftertrådt ſin ovärderlige Fader.

Staden *Cap* var under de trenne åren, jag viſtats uti Indien, på de måſte ſtållen ſå ändrad med nye tilbygnader, nye upbygde och förbåtrade hus, ej ſållan utaf två och tre våningars högd, at jag knappaſt kunde igenkänna den.

Sydoſt-vinden hade förleden ſommar hårjat hela landet. Den hade varit ovanligt håſtig, och torkan tillika ſå ſtark, at näſtan almänt öfver hela landet klagan fördes öfver briſt på Spannemål. På de måſte ſtållen hade intet kunnat våxa för torka, och på några ſtållen, der ſåden ſtåt härlig, ſåſom på andra ſidan af Hottentots Hollands bergen, hade åter regn fallit ſå ymnigt och öfverflödigt, at den ſåd, ſom redan var ſkuren, förrutnade uti ſkylarne

ne och den, som ännu stod på rot, begynte uti axen at gro och växa ut. Desse omständigheter ökade ovanligt Spannemålspriset i Staden, så at en frakt hvete, som förut såldes för tio Riksdaler, nu stigit ända til tretiotvå Riksdalers värde.

Jag träffade härstädes Herr PATERSON, en Engelsman, som hit til orten ankommit, för at ifrån de inre delar af Africa samla och til sit Fädernesland hemsända både frön och lefvande rötter af Landets egne och sällsynte växter. Han sade sig resa på någon Privats bekostnad, ägde någon insigt uti Botaniken, men var egenteligen Trägårdsmästare.

Holländska Compagniet förunnar åt hvarje Officerare på Skeppen en stor kista af $4\frac{1}{2}$ fots längd och $2\frac{1}{2}$ fots bred, hvilken de äga tillstånd, at fylla med visse handels-varor, som sedan för deras räkning på öpen Auction försäljas. De, som icke redan uti Ostindien försett sig med varor och låtit fylla sine kistor med *Tamarinder* eller annat, uphandlade nu på Cap grofve Sitser och dylike saker, som ej voro förbudne.

Digitized by Google

Fine Sitſer och Cattuner, Specerier och några andre varor, med hvilke Compagniet enſkildt handlar, åro private aldeles förbudne och ſåſom Contraband anſedde.

1778 *den* 15 *Maji* lämnade jag åter Capſka redden, för at affegla til Europa. Vi utſeglade i följe med fyra Hollåndſke Skepp, ſom til inbördes förſvar ſkulle utgöra en flotta. Et Danſkt Skepp, ſom tillika med oſs utſeglade, paſſerade oſs ſnart förbi och ſåſom båttre ſeglare förſvan innan kort utur vår åſyn.

Matroſerne hade tilhandlat ſig åtſkillige Babianer, dem de årnade öfverföra til Holland. Deſſe djuren åro altid af en elak art, vredgas lått och bita grymt, hvarföre de merendels måſte hållas bundne. När några af dem någon gång kommo löſe, var det ſedan ej lått, at fånga dem, emedan de klefvo obeſkrifligen vigt uti tackel och tog och frugtade icke för de högſte maſttoppar.

Den 25 *Maji.* Alt hittils hade vi haft motvind, ſå at vi icke kunnat fortſåtta vår reſa, eller komma Africanſke kuſten

Digitized by Google

ſten utur ſigte. Nu hade vi tillika mycken dimba, at vi föga kunde ſe långt ifrån oſs. Under detta hade vi kommit ſå nåra landet, *den* 26 om morgonen, då det började klarna, at vi låtteligen hade kunnat ſegla på land, i ſynnerhet Commendeur-ſkeppet, ſom drifvit ända når intil klipporne. Hade vi då tillika fåt ſtorm från NW, hade vi ſåkert varit förlorade; men til vår lycka fingo vi N. vind, ſom lyckligen hjelpte oſs ut igen. Vår Commendeur KOELBIER på Skeppet *Canaan*, var utan tvifvel hår til ſkulden, emedan han aftonen förut höllt inåt landet, i ſtället för, at ſöka komma ut, at vinna W; de andre Skeppen voro ſkyldige at följa honom och ſegla i deſs koſa. Natten derpå förlorade vi Commendeur-ſkeppet aldeles utur ſigte, hvarföre nu Commando uptrogs åt Capitenen KOCK på Skeppet *Loo*. *Den* 28 om morgonen, uptäkte vi åter Commendeur-ſkeppet, men förlorade det åter den 30 derpå följande.

Junii den 3 affeglade vi helt nåra intil Commendeur-ſkeppet, hvilket för motvind, ſedan det hållit ſig för mycket åt landſidan, nu icke kunde hinna up til flottan; icke deſto mindre var det

Digitized by Google

det dagen derpå utur vår åſyn, oagtadt om natten var mera ſtilla, ån någon ſtark vind. Häraf kunde vi då lätteligen ſluta, at Commendeuren icke ſökte blifva vid ſin flotta, utan tvärtom traktade til at ſöndra ſig derifrån, för at friare kunna fortſätta och fortſkynda ſin hemreſa. Vi hade ſåledes af deſs många krokar blifvit mycket uppehålne, utom det, at hela tiden tillika varit mycket antingen motvind eller ſtilla lungt.

Den 6 fingo vi SO Pasſad-vinden och *den* 12 pasſerades *Tropicus Cancri.*

Den 17 ſågs på vatnet drifva likaſom ſtora hvita blomor. Jag upfiſkade deraf några, och fan, at de ej voro annat, ån det ſlag af *Lepas* (*anſerifera* och *anatifera*) ſom medelſt ſin löſa ſtjelk hade fäſtat ſig vid Bambo-rör och trådſtycken, hela duſinet och derutöfver tilhopa, och hvilke nu flöto på vatnet. När djuret öpnade ſine fem ſkal, liknade de fulkomligen en utſlagen bloma.

Den 24 om morgonen uptäkte vi ön *Helena*, hvilken tilhörer Engeland och hvars hamn är med ſtarka batterier väl beſäſt. Landet förekommer mycket

högt

Digitized by Google

högt och bergagtigt, ſamt ſes på ganſka långt afſtånd. Engelſke Skeppen, ſom gingo hem ifrån Oſtindien, ſamlades under nu varande krig med Americanerne altid här, för at utſ ſtörre och mindre Flottor ſedan åtföljas. Eftermiddagen hade vi ſeglat fram til midt för deſs redd, hvaråſt nu inge Skepp lågo; och ſom vi icke funno något tekn til vår förlorade Commendeur, blef Skeps-Råd hållit och beſlutadt, at icke vidare här afbida honom, utan med den friſka vind, vi nu ågde, fortſåtta vår koſa. Redden ſades vara mycket brådjup, ſå at Skeppen kunna ligga för ankare, tått intil landet.

Junii den 30, eftermiddagen pasſerades Aſcenſions-ön, hvilken ofta år en förfriſknings-plats för Svenſke och andre Skepp, ſom der håmta Sköldpaddor, under hemreſan. De Skepp, ſom förſe ſig med förfriſkning ifrån Goda Hoppets udde, ſegla henne förbi. Den år bergagtig, ofrugtbar och utan färſkt vatn. Ytan år tillika betåkt lika ſom med aſka, hvilket tydeligen viſar, at den fordom varit brinnande.

Den 7 *Julii* hade vi natten förut pas-

Digitized by Google

paſſerat Æquatorn och blefvo derföre i dag vid middagstiden ſaluterade af de andre tvånne Skeppen med ellofva ſkott, dem vi på lika ſått beſvarade.

Den 24 paſſerades Solen, då vi märkte aldeles ingen ſkugga åt någon ſida, af alt det, ſom lades rått ned på däcket. Tilförene hade vi haft middags-ſolen i Norr, nu ſtod hon rått öfver oſs och efter detta ſågs hon i Söder, ſamt blef alt lågare och lågare emot horizonten.

Den 29 kommo til oſs om bord Capitenerne af de tvånne andre Skeppen, för at öpna de förſeglade brefver, hvilke ſkulle utviſa, om Skeppen ſkulle ſegla igenom Canalen eller gå bakom Stora Britannien, ſom plågar ſke uti krigstider. Vi ſeglade nu uti den ſå kallade *Kroſs-Sjön*, hvilken utaf *Sargazo* (*Fucus natans*) är ganſka mycket betäkt. Denne hafsväxt flyter på hafvets yta uti otrolig myckenhet: Stundom täcker den hafvet, vid lungt väder, ſå at man tycker ſig ſegla genom en ång; ſtundom formerar den likſom ſtora öar och ſtundom under ſtarkare blåsväder, ſkingras den mera. Denne *Fucus* tycktes tydligen viſa, at han flytande på vat-

Digitized by Google

vatnet växer och utſkjuter nye ſkott uti ändarne, ſom efter hand blifva ſtörre. Ibland denne Hafs-växt fan jag åtſkillige djur, ſom der hade ſit tilhåll och der ſökte ſin föda. De ymnigaſte deribland voro *Scyllæa pelagica*, *Cancer minutus* af åtſkillig ſtorlek och *Lopbius biſtrio*, en fiſk, ſom Holländarne kallade *Kronfiſk*, ſom var mycket brokug och tillika vacker, ſamt varande af någon ſtorlek, vårderades mycket. Uti Spiritus vini förvarade jag några deraf; de måſte voro helt ſmå och ſällan fås den af en fingers långd eller derutöfver. De löſa ſtrålar, den åger på ſit hufvud och ſin rygg, och hvilka likna en krona, hafva gifvit anledning til namnet. Sållan kan den föras lefvande til Holland; men om det lyckas, och den är någorlunda ſtor, ſades den ofta kunna ſåljas för tio Ducater.

Auguſti den 25 ſlagtades på Skeppet et Svin, uti hvilkets blåſa fans en kalkagtig ſten. Den var nåſtan rund, något litet plattad, och öfver alt knottrig. Färgen var i början Caſtanie-brun, men bleknade mer och mer under torkningen. Den var något ſtörre, än en böſſe-kula och tått inuti. Detta Svinet var uphandladt på Ceilon.

Sep-

Digitized by Google

September den 12 lodade vi grund och med ellofva Kanon-ſkott ſaluterade de andre Skeppen, ſamt af dem beſvarades.

Vi ågde om bord en man, hvars öden varit lika beſynnerlige, ſom olycklige. Han hade varit antagen ſåſom Förſte Fältſkår på et Skepp ifrån Enkhuyſen, *de Jonge Hugo* kalladt, ſom fördes utaf Skepparen KLEIN, denne mannens oförſonlige fiende. Deſs namn var BERGAKKER, och förekom mig under hela denna reſan, ſåſom en gammal, alfvarſam och årlig man. Under det Skeppet legat ſegelfärdigt, hade Skepparen blifvit misnöjd med honom, gjort honom allehanda förtretligheter, ända til at låta Gosſarne begabba honom. Ändteligen ſkrifver han til Directeuren, ſom mönſtrat Skeppet, at denne mannen blifvit tokig och utbeder ſig, i hans ſtälle, en annan Fältſkår, hvilken ockſå blifver ſänd til Skeppet. Straxt derefter utſeglar han, utan at ſända den anklagade i land, hvilken han håller arreſterad under hela reſan til Cap, och unnar honom icke en gång komma up på däck at hämta friſk luft. Under reſan låt han upſätta och tekna af några Offi-

Digitized by Google

Officerare, sine tilgifne kreatur, en skrift, hvaruti de intyga, at den nysnämde mannen vore helt och hållit tokig. Vid ankomsten til Cap blir han förd i land och genast förvarad i fängelse, utan at få frihet gå ut eller åga tilfälle til at klaga och utan at blifva förhörd, antingen hos Gouverneuren, Fiskalen eller någon af Rådsherrarne. När vårt Skepp mönstrades, sändes han dit, såsom fånge, at med det samma öfvergå til Europa, utan gage och utan all belöning. Ehuru denne mannen var förklarad för tokig, kunde jag likväl, under loppet af flere månaders resa, icke märka någon sannolikhet dertil, eller se minsta liknelse til at han någonsin varit det. Under de förflutne sju åren, som jag vistats uti Indien och varit uti Holländska Compagniets tjenst, hade jag haft tilfälle, at se flere exempel af tiltagsenhet och våld utaf lika despotiske, som elake och ohöfvade Skeppare; men det, som här i synnerhet föreföll mig underligt, var det, at hvarken Gouverneuren eller någon af Regeringen på Cap nogare undersökt denna saken, hvarigenom den oskyldige kunnat frias ifrån vidare lidande och den ondskefulle människohataren befordras til sit välförtjän-

Digitized by Google

te ſtraff. Alle, hvilke jag frågade om Skepparen KLEINS perſon, talte om honom med utmärkt förakt, ſåſom om en elak, vildſint och åfven uti ſin tjänſt odugelig man.

Den 16 kommo vi Engelſka landet vid *Leſart* uti ſigte och krysſade derſtädes et helt dygn, til deſs vi uptäkte Hollåndſke Krigsſkeppen, ſom utſåndas för at möta och vidare hem beledſaga de ifrån Oſtindien ankommande rikt laſtade Handels-ſkeppen. Et utaf deſſe gjorde oſs ſedan följe och ſkulle ledſaga oſs ända til Texel. Det förſta teknet gafs af oſs med fyra Kanon-ſkott, under vimpelens ymſom uphisſande och nedſtrykande. Hårpå ſvarade Örlogsſkeppet med vimpelens hisſande och ſtrykande ſamt fem Kanonſkott. Så ſnart Skeppen kommit något närmare, ſåndes ifrån Örlogsſkeppet en Lieutnant och en Skrifvare, at viſitera Skeppet, om der funnos några otillåtne varor, och denna viſitation förrättades uti Capitenens kammare endaſt ibland deſs vinflaſkor.

Den 18 förfogade ſig Capitenerne af de 3:ne hemkommande Skeppen til Örlogs-

Digitized by Google

logs-Skeppet, för at öpna et förſegladt bref ifrån ena ſkeppet *Overduyn*, ſom kom ifrån China, igenom hvilket bref man nu förſt fick underråttelſe, at ladningen var årnad til Amſterdam.

Nu fingo vi ockſå den underråttelſen, at vår Commendeur KOELBIER med ſkeppet *Canaan* för tvånne dagar ſedan ankommit och ſeglat förut, hvilket ſkepp vi för fyra månader ſedan utan före Africanſka landet förlorade utur vårt ſällſkap.

Den 28 ſeglade vi uti Canalen förbi Douvre och Calais med god och gynnande vind; men om aftonen vid paſs klåckan 10 upkom en ganſka haſtig och håftig ſtorm, ſom dref oſs mer och mer emot landet, ſönderſlog våre ſegel och nedſtörtade topparne af våre maſter. Skeppet kaſtades ſå våldſamt härvid, at det var omöjeligt kunna altid hålla ſig på fötterne. Vi voro bränningarne ſå nåra, at alle anſågo vårt Skepp för förloradt och ingen möjelighet af rådning, hvarföre ock omſidor ingen Matros mer kunde öfvertalas eller upmuntras til at förſöka något til Skeppets frälsning. Utom mörkret tilkom åfven

Digitized by Google

den olyckan, at Manſkapet var ſvagt och aldeles utmattadt, hvartill Capitenens och förſte Styrmannens öfverdrifna ſnålhet var vållande, ſå at många utaf folket kraftlöſe under arbetet nedföllo ifrån togen och åtſkillige ſvimnade bort på ſjelfva däcket. Deras underhål hade under hela reſan varit uſelt och beſtått af intet annat, än ſvag föda, ſåſom Risgryn och frugter, med ſöga ſtarkare ſaker, ſom för en Sjöman nödvändigt fordras. Capitenen och förſte Styrmannen, hvilke hade föreſtålt ſig, at reſan icke ſkulle blifva ſå långſam, hade til ſin förmån och vinſt på Cap olofligen bortſålt en ſtor del af kött, flåſk med mera Proviant, ſom beſtås för manſkapet, och kommo nu, vid reſans utdrågt, dermed mycket til korta. Detta hade icke allenaſt medtagit folkets krafter, utan åfven i öfrigt gjort beſåtningen ledſen och misnögd. Capitenen ſå väl ſom Styrmannen blefvo ſedermera för detta brott anklagade och bägge förklarade ovärdige, at någonſin vidare tjäna. Så ſnart det om morgonen började dagas, märkte vi, det vi drifvit in emellan ſandbankarne, ungefärligen midt emot Oſtende och at vi voro aldeles ſkilde ifrån våre följeſlagare. Och emedan

dan vi nu voro, igenom Guds beſynnerliga förſyn, förledne natt frälſte ifrån undergång och den hotande olyckan, fattade manſkapet åter nyt mod, at hjelpa Skeppet ut ifrån deſs farliga belägenhet, hvilket lyckades med den fogliga och gynſama vind, ſom då blåſte. Jag hade den enſkildta olyckan, at utom al annan ſkada jag härvid lidit, ſe min plantering af mer ån et hundrade buſkar utaf bägge ſorterne Brödfrugttrån och andre ſynnerligen ſälſynte växter aldeles ófverända kaſtade och förlorade.

Efter ófverſtånden olycka ankommo vi omſider för ingången til Texel *den* 29 derpå följande.

October den 1 inſeglade vi emellan Texel och Helder, ſaluterade redden och låto vårt ankare falla. Glade åkallade nu alle den Alsmägtige Förſynen och jag ägde mer, ån någon af alle, de mäſt förbindande ſkål, at hembåra Honom mine tackſamhets-offer, ſom under ſju års mödoſamma, och ej ſällan nog förtretliga reſor, i ymnogaſte måtto njutit deſs mägtiga beſkyd och ſynnerliga omvårdnad.

Digitized by Google

Den 6 ankom om bord Directeuren BEAUMONT, uti hvars närvaro alle våre klådkiſtor och andre ſaker viſiterades och manſkapet afſkedades, utom vid paſs 60 man, ſom ſkulle qvarblifva, för at losſa Skeppet.

Med et hyrdt Fartyg afſeglade jag i ſällſkap af andre Officerare och ankom lyckligen til Amſterdam, der min ålſkade gynnare Prof. BURMANNUS tilböd mig med ytterſta vålvilja ſit hus och ſit bord.

Jag tilbragte min tid med at beſe de märkvärdigaſte Samlingar, ſom funnos uti Amſterdam, hvaribland den, ſom ägdes af Köpmannen van der MEULEN var den betydligaſte, i ſynnerhet utaf Foglar och Inſecter.

Sedan gjorde jag en reſa til trakten utomkring Harlem, för at aflägga beſök hos mine 3:ne Gynnare, van der POLL, van der DEUTZ och ten HOVEN, och at beſe deras Landtgårdar ſamt de vackre planteringar utaf allehanda utländſke trän och buſkar, ſom de med otrolig koſtnad låtit anlägga på denne ortens magraſte ſandfält. Icke utan ſynnerlig

Digitized by Google

nerlig glädje fick jag här beſkåda åtſkillige både Africas och Japanſke ôarnes alſter utaf Växt-Riket, ſom vitnade, at den med faror fôrknippade môda, jag ågt vid deras ſamlande, icke varit aldeles fåfång. Jag hade åfven den glädjefulla tilfredsſtållelſen, at emottaga mine Gynnares fôrklarade nôje ôfver min flit och vålvilja tillika med den hederligaſte belôning, i anſeende til hvilken ſednare Herr ten HOVEN gjorde mig, efter min återkomſt til Amſterdam et ôfverrumplande beſôk. Denne Herre, ſom ſades åga mer, ån 300,000 plåtars årlig inkomſt, anſåg det icke under ſin vårdighet, at på Hollåndſka ſåttet ſjelf til fots och utan betjånt gôra mig et beſôk ſamt med egen hand ôfverlåmna mig en ſkånk af 128 Hollåndſka Ducater i Guld.

I ſållſkap med Herr Doctor KLOCHNER gjorde jag ſedan en reſa enſkildt til Harlem, at beſe Herrar VRIENDS vackre Inſect-ſamlingar ſamt de ypperlige djur af alla Clasſer, ſom fôrvarades uti Harlemſka Vetenſkaps-Societetens hus.

Phalæna brumata var denne tiden ganſka almån uti Frugttrågårdarne. Man hindrade den ſamma at lågga ſine ſkadeli-

Digitized by Google

ge ägg uti blomknopparne igenom det fått, som Professoren BERGMAN påfunnit, och som hårstådes mycket berömdes, nemligen med en tjårad näfver, bunden omkring trådets stam.

Det är ganska vanligt uti Amsterdam få väl, som annorstådes i Holland, at Natural-Samlingar säljas på öpen Auction. Sådane Auctioner höllos nu flere gånger efter trykte Cataloger, sedan de förut en tid varit utstälde til almänt åskådande.

Ibland andre sällsamheter, dem jag besåg uti Amsterdam, var äfven en artig samling af Mynt, hos Kyrkoherden vid den så kallade *Oude Kerk*. Jag hade här det oväntade nöjet, at för första gången få se de så kallade Zodiak Roupierne uti Guld, alle tolf tilsammans, dem jag uti Indien hvarken fått se tilhopa eller öfverkomma til invåxling och hvaraf man i Europa finner på ganska få ställen en fullständig samling. Han hade inlöst desse tolf mynt med 300 Holländske Gyllen, och hade den godheten, at på min enträgna anhållan afstå dem til mig för 700 Gyllen. Denne Samling, tillika med SELIM 1:stes Por-

Portrait hade blifvit af General-Gouverneuren IMHOFF från Batavia ſkänkt til någon af deſs Slågtingar i Holland, ſom ſedan varit nödſakad, at förſälja dem. Deſſe Mynt hade blifvit ſlagne ſå väl uti Guld ſom Silfver, utaf Kejſarinnan NOUR-MAHAL, förutnämnde SELIMS Gemål, under den tid af 24 timar, ſom hon med Kejſarens tillåtelſe oinſkränkt regerade. Och ſom de efter Monarkens död blefvo förbudne, invåxlade och förſmälte, år det nu mera ſälſynt, at öfverkomma alle tolf, ſom åro teknade på ena ſidan med et af de 12 himmelens tekn och på den andra med en Arabiſk eller Perſiſk ſkrift.

Jag hade icke kunnat emottaga Profeſſor BURMANS ynneſtfulla tilbud, at bo i deſs hus, emedan han ſjelf med ſin familie ågde få rum; utan hyrde mig nödige rum hos en hederlig vån af mine Landsmån, Herr ERIC FLOBERG, ſom ågde en Silkesſtrump-Fabrik och ſat ſig ned här i Staden, der alle främlingar åga en fulkomlig frihet, at förtjåna ſit bröd, de må vara ifrån hvad land, ſom hâldſt eller bekånna ſig til hvilken Religion, de behaga. Men detta hindrade mig dock icke, at dageligen

Digitized by Google

gen beſöka deſs hus och öfverhopas med deſs välgerningar, hvaraf minnet i mit bröſt ſkal djupare vara intrykt, och heligare förvaras, ån det någonſin kunnat inriſtas i den ädlaſte Marmor.

Åfven ägde jag det nöjet, (hvaraf nu efter 14 års tid, då jag detta til trycket befordrar, den liſligaſte glädje och tackſamhet uplifvas i min ſjäl) at utaf flere andre hedervärde Landsmän njuta al möjelig höflighet, vänſkap, ynneſt och verkelige tjänſter, ſåſom af Herr General-Conſulen HASSELGREN, Herrar FÅHRÆUS, SWART och LUNGE, med flere.

Sedan jag med Holländſka Oſtindiſka Compagniet afſlutat mine förbindelſer och undfått min lön tillika med det vanlige Præmium, beſlöt jag, at göra en reſa til Engeland och tilbringa en del af vintren uti London.

I denne affigt afreſte jag uti November månad til Hag, beſåg Hans Kongl. Höghets Arf-Ståthållarens dyrbara ſamlingar af Naturens och Konſtens alſter, aflade beſök hos Herr LYONET för at ſe deſs utvalda Snäckſamling och reſte ſedan

Digitized by Google

ſedan til Rotterdam och derifrån vidare til *Helvoet Sluys*.

Motvind hindrade här i flere dagars tid öfverfarten och når jag ſedan i ſällſkap med flere andre Paſſagerare ändteligen på den Engelſka Kongl. Poſtjagten kunde affegla, upkom ſå häftigt våder och omſidor motvind, at vi blefvo drefne långt utur vår koſa och landſtego på et ifrån London aflägſe ſtälle, hvarifrån vi landvägen måſte reſa til Hufvudſtaden, dit jag anlände den 14 December.

Herr DRYANDER, min vän och fordne Academie-Kamerat hade för mig haft den godheten, at beſtälla mig rum; mit förſta göromål blef altſå, at upſöka honom uti Herr BANKS hus, efter den addreſſe han gifvit mig. Så ſnart jag låtit anmäla mig, blef jag på det höfligaſte fått emottagen af Herr Doctor SOLANDER, ſom viſade mig den hedern, at genaſt införa och préſentera mig för Herr BANKS uti deſs Naturalie Samlings-rum.

Denne Herre behagade icke allenaſt nu emottaga mig med mycken välvilja, utan

utan viſade mig under al den tid jag viſtades i London al möjelig ynneſt, och det, ſom var högſta föremålet för min önſkan, lämnade mig lika få fritt ſom benägit tiltråde til deſs makalöſe Samlingar, i ſynnerhet utaf Växtriket ifrån alle orter af jordklotet. Jag tilbragte ſedan dageligen förmiddagarne i deſs hus och genomgick med ytterſta upmärkſamhet deſs vidlyftige Herbarium, hvarigenom jag på det beqvämligaſte ſätt fick öka mine inſigter i denna del af en ålſkad vetenſkap. Och ſom til detta ſtälle tillika ſamlades dageligen många Lärde, lika ſom til en Academie för Natural-Hiſtorien, hade jag åfven tilfälle, at göra flere nyttige och hedrande bekantſkaper.

Tillika beſåg jag under mit korta viſtande hårſtädes alt hvad, ſom var märkvärdigt, i ſynnerhet uti Natural-Hiſtorien, ſåſom *Brittiſka Muſeum*, LEWERS *Muſeum* med fleres. Det förſta år mycket vidlyftigt och ſtort, ſamt äger Samlingar uti många ämnen, ſåſom Böcker, Handſkrifter, Antiquiteter, Mynt och aflägſe Folkſlags klädedrägter, Utenſilier med mera. KÆMPFERS Handſkrifter och Samling af örter ſamt teknin-

gar

gar voro de, som förnämligaſt glädde mig, at här få beſkåda. Deſſe voro nu ſnart af et hundrade års ålder och hade af Riddaren SLOANE blifvit inköpte efter Auctors död. Det ſednare tilhörde en privat man, viſades för en viſs afgift uti penningar och beſtod förnämligaſt utaf Mineralier och Djur.

Åfven ſå gjorde jag åtſkillige reſor utom London, för at beſe den vackre och på lefvande växter mycket rike Hortus i Kew, ſom Herr AITON ägde under ſin vård; Herr LEES Trågård, rik i ſynnerhet på trån och buſkar; Doct. FOTHERGILS trågård, *Chelſea* med flere. Hos Herr LEE fick jag tillika beſe deſs Dotters vackra Samling af Inſecter, ſom var förökt med de beſynnerligen täcke Inſecter ifrån Bengaliſke kuſten, hvilke Fru MONSON der ſamlat och före ſin död til Mamſel LEE teſtamenterat.

Profeſſor FORSTER den äldre, hvilken jag en dag beſökte, emottog mig med mycken vänſkap, och tilſkyndade mig icke allenaſt det nöjet, at få beſe de växter och Snäckor, ſom han ſamlat under ſine Reſor uti Söderhafvet, utan

utan täktes häraf tillika förära mig en hel Samling, som gör mig förbunden til den uprigtigaste tackſamhet och en evig erkänſla.

Engelsmannen nytjar ſin dag på et mycket bättre ſät, än jag det hittils ſet hos något annat folk. Klockan 9 om morgonen är vanlig frukoſttima, då man merendels dricker Thé och dertil åter något frukoſt. Sedan arbetar man til klockan 3 eftermiddagen. Klockan 4, då Köpmannen kommer ifrån Beurſen, ſpiſas middag i almänhet, ehuru de förnämare ſpiſa en time eller tvänne ſednare, hvarefter man tilbringar aftonen antingen i Sälſkaper eller med andre tidsfördrif. Denne lefnadsart förekom mig mycket förnuftigare, än den, ſom annorſtädes är i bruk, at under ſine ſyſſlor faſta til klockan et, och ſedan förnöta den vackraſte och ljuſaſte tiden af dagen vid middags-bordet, hvarefter man ſedan är föga ſkickelig til några ſyſſlors förråttande på eftermiddagen.

I anſeende härtil höllos altid Sammankomſter om aftnarne klockan Sex. Kongl. Engelſka Vetenſkaps Societetens Ledamöter ſamlades åfven då på en viſs dag

dag i veckan och hade jag det nöjet, at beviſta och öfvervara deſſe Sammankomſter flere gånger. Samlingsrumet är förſet med bånkar på ena ſidan lika ſom uti en Kyrka för Ledamöterne och Præſes med ſine Secretèrare ſitter vid et bord fram uti rumet inom et ſkrank. Hvarje Ledamot har råttighet at medtaga en af ſine vånner, men bör då hos Præſes upgifva deſs namn.

Vid Nyårstiden inföll en ſtrång köld med en ganſka håftig orcan, hvarigenom en myckenhet af ſkorſtenar på huſen nedſtörtades och några bröto igenom både taken och ſtundom tvånne våningar, ſå at mycken olycka och förödelſe hårigenom förorſakades.

Ibland al annan ynneſt, hvarmed Herr BANKS öfverhopade mig, anſåg jag det för et ypperligt vedermåle deraf, at före min afreſa åga tilſtånd, beſe deſs på Söderhafs-öarne gjorde Samling utaf växter, hvilke ånnu icke blifvit inlagde bland deſs öfrige örter, och hvilke icke viſades för hvar och en af frånlingar. Herr Doctor SOLANDER, hvilken åfven ſom Herr DRYANDER ſökte göra mit viſtande i London både nöj-

nöjſamt och fördelagtigt, ägde härvid den godheten, at ifrån öfre våningen låta nedhämta hela denna Samling och genomgå hvart enda ſärſkildt Species deraf.

Bibliotheket, ſom Herr BANKS ſamlat, är väl det fulſtändigaſte, ſom gifves uti Natural-Hiſtorien, både utaf gamle och nyare verk. Det är upſtält uti et egit ſtort rum utanföre Samlingarne, hvarigenom man äger et öförlikneligen godt tilfälle, at vid någon örts underſökning kunna upſlå och rådfråga, hvilken Auctor ſom häldſt man åſtundar, utan tids utdrägt och utan at behöfva hämta böcker ifrån et univerſelt Bibliothek, ofta vida derifrån ſkildt, oftaſt ofulſtändigt och ej altid tilgängeligt.

Januarii den 30, afreſte jag i ſällſkap med dåvarande Herr Capitenen, nu mera Öfverſten och Commendeuren CRONSTEDT, ſom då nyligen hemkommit ifrån Norra America. Vi togo koſan igenom Holland och Tyſkland til Yſtad och Lund. Ifrån Harvich foro vi öfver Canalen til Helvoet och reſte vidare til Amſterdam, der vi endaſt några få dagar uppehöllo oſs.

Den

Digitized by Google

Den 16 *Febr.* fortſatte vi reſan vidare til Grôningen; den 22 til Bremen; vidare til Hamburg den 24, til Lybeck och Wismar, ſamt Roſtock, Baumgart och Stralſund, dit vi anlände den 2 Martii.

Medan vi väntade, det Poſtjagten ſkulle afgå til Yſtad, gjorde vi en reſa til Gripsvald, för at beſe detta rygtbara Låroſåte, deſs Bibliothek med mera, och efter återkomſten afſeglade ifrån Stralſund med Jagten til Yſtad ſamt ankommo til et länge efterlångtadt kårt Fädernesland den 14 derpå följande.

Digitized by Google

RÅTTELSER.

Pag 1. lin. 5. desſai ndelas. läs desſa indelas.
— 50. — 2. Agtenſkaps. — Ågtenſkaps.

Digitized by Google

Regiſter öfver Fjerde Delen.

A.

Abraſin. 36.
Abu. 121.
Acheta. 97.
Acorus. 148.
Adams berg. 243.
Adianthum. 145.
Afgudar. 19.
Agaricus. 86.
Agat. 102.
Agrimonia. 144.
Agrion. 97.
AITON. 303.
Almanachor. 6.
ALBEDYL. 176.
Alpinia. 258.
ALNOOR. 172.
Amakuſa. 100.
Ambasſade. 26. 30. 245.
Ambra. 95.

Digitized by Google

Amethyſt. 223. 226. 227.
Amida. 23.
Amomum. 85. 146.
Amphibia. 96.
Anatomie. 52.
Andewalu. 161.
Anjer. 172.
Ankor. 92.
Anobium. 97.
Anomia. 99.
Apelſiner. 37. 86. 118.
Apeſten. 256.
Apis. 97.
Aqua mercurialis. 76.
Ara. 37.
Aras. 95.
Arca. 99.
Ardea. 95. 161.
Areca. 150. 186.
Arrende. 238.
Argonauta. 99.
Ariſtolochia. 188.
Arkidomas. 158.
Artemiſia. 71. 143.
Arum. 120. 148.
Arundo. 88.
Aſcenſions-ön. 285.
Aſter. 85.
Aſterias. 98.
Aſtronomie. 52.
Atſingo. 101.

Digitized by Google

Atſuki. 84.
Auctioner. 298.
Aukuba. 86.
Awa. 84.
Azalea. 86.
Azedarach. 36,

B.

Babianer. 282.
Bad. Varmt bad. 158. 159.
Badning. 177.
Baiſa. 219.
Bangle. 146.
Balæner. 94.
Bambo. 85. 88. 140. 161.
BANKS. 301. 305. 306.
Barbary. 197.
Barringtonia. 178.
Batavia. 127.
Batatas. 37. 80. 85.
BEAUMONT. 296.
BEEK van der. 153.
Begrafningar. 49. 51.
Belemniter. 99.
BELLING. 272.
Belot. 143.
Berg. 134. 164. 158. ſequ.
BERGAKKER. 290.
Bergcryſtall. 223. 225.
BERGMAN. 236. 298.
Bergmunkar. 27.
Bernſten. 102.

Digitized by Google

Beſkatning. 64.
Betel. 273.
Bezoarſtenar. 240. 256.
Bibliothek. 306.
Bidara laut. 149.
Bignonia. 36. 257.
Bingo. 100.
Binnuge. 189.
Biſen. 102.
Biſittare. 66.
Bitſju. 102.
BLADH. 172.
Blatta. 97.
Blinde. 150.
Blindes-Orden. 27.
Blyerts. 222.
Boa Kirai. 162.
BOENNEKEN. 137.
Boerhavia. 209.
Boga. 239.
Bogor. 163.
Bohvete. 80. 81.
Boktryckarekonſt. 54.
Bolange. 181.
BOLIN. 256.
Bombylius. 121.
Bombyx. 97.
Bomul. 56. 87.
Bong. 44.
Boompjes-ôar. 154.
Borasſus. 186. 259. 266.

Digitized by Google

Borgmåſtare. 65.
Bos taurus. 94.
Bothanik. 53.
Brand. 66.
Brandredſkap. 10.
Brasſica. 83. 85. 89.
Brittiſk Muſeum. 302.
Bryggor. 12.
Brånnande. 70.
Brödfrugt. 263 - 271.
Bröllop. 49.
Buccinum. 99.
Budha, Budſo. 18. 22. 190. 239.
Buffels - blader. 139.
Bufflar. 94.
Bugios. 7.
Bulla. 99.
Bungo. 29.
Bupreſtis. 97.
BURMANNUS. 132. 255. 296. 299.
Burmannia. 255.
Buytenzorg. 158. 163.
Byar. 11.
Bygnad. 140.
Bågar. 13.
Böcker. 179.
Böner. 80. 83. 84.
Bösſor. 13.

C.

Caballe. 180.
Canaan. 293.

Digitized by Google

Cactus. 86.
Caffe. 257.
Calabasſer. 85.
Calamindertråd. 209.
Calendula. 87.
Callionymus. 96.
Caltere. 197.
Camellia. 36.
Canser. 98. 289.
Canel. 182. ſequ. 197-209.
Canelſten. 224. 231.
Cannabis. 147.
Canis. 94.
Cap. 278. 280.
Capſicum. 85. 144.
Capuru Curundu. 248.
Cardimomer. 258.
Cardium. 98.
Caryota. 148.
Casſia. 148.
Casſida. 97.
Casſeur. 66.
Caſtanier. 37. 86.
Caſtanie-Currii. 267.
Cattun. 246.
Ceder. 88.
Celoſia. 87.
Cerambyx. 97.
Chama. 99.
Champignoner. 37. 85.

Che-

Digitized by Google

Chelſea. 303.
Chemie. 53.
Chenopodium. 144.
Cheribon. 134.
Chineſer. 165. 171.
Chineſiſk handel. 105.
Chriſtna låran. 29. ſequ.
Chryſanthenum. 87.
Chryſolith 224.
Chryſomela. 97.
Chryſopras. 224. 230.
Chryſtall. 225. 232. 234.
Cicada. 121.
Cicindela. 97.
Cicuta. 147.
Cimex. 97.
Cinnamomum. 182. ſequ.
Citron. Citrus. 37. 86. 118.
Clematis. 144.
Climat. 160. 177.
Clupea. 37. 96.
Coccinella. 97.
Cocos. 195. 213. 244.
Cochim. 247.
Columba. 96. 161.
Columbo-ſtad. 177.
Columbo-rot. 187. 188.
Comœdier. 47.
Confect. 268.
CONFUTIUS. 33.
Conomon. 85.
CONRADI. 248.

Digitized by Google

Conus. 99.
Convolvulus. 80. 85.
Coraller. 98.
Coriandrum. 149.
Corvus. 95.
Coſtus. 145.
CRAAN. 157.
Crinum. 149.
CRONSTEDT. 306.
Crotalaria. 187. 188.
Croton. 258.
Cucumis. 85.
Cucurbita. 85.
Culex. 98.
Curcuma. 146.
Currii Caldu. 266.
Currii Seco. 266.
Cynogloſſum. 147.
Cynoſurus. 84.
Cyperus. 147.
Cypræa. 99.
Cypreſſus. 87. 119.
Cyprinus. 96.

D.

Dadap. 152.
Daidſu. 84.
Daijoſin. 110.
Daimio. 1.
Dairi. 2. 3. 6. 17.
Dandang. 146.

Dan-

Digitized by Google

Danſar. 141.
Danſerſkor. 48.
Daucus. 85.
Dermeſtes. 97.
Deſima. 31.
Defert. 37. 86.
DEUTZ. 296.
Diarrhœ. 73.
Djefvuls klippan. 155.
Dimboring. 144.
Dioſcorea. 120. 141.
Dioſpyros. 86. 210.
Dolichos Soja. 36. 84. 118. 178.
Domherre. 96.
Domolo. 144.
Donax. 98.
Dranguli. 148.
Drufvor. 37. 86.
DRYANDER. 301. 305.
Dryandra. 36. 89.
Drycker. 38.
Dråp. 62.
Dudu. 219.
Dufvor. 96.
Dukutparang. 144.
DUURKOOP. 122. 165.
Duyvelsboom. 239.
Dyſenterie. 73.
Dåggande djur. 94.
Dôde. 50.
Dôdsſtraff. 62.

E.

Digitized by Google

E.

Ed. 67.
Electriſk eld. 275.
Elefant, Elefants jagt. 248-255.
Elinges chageppu. 223.
Empade. 268.
England. 300.
Enhörningständer. 123.
Equus. 94.
Erythrina. 152.

F.

Fagara. 85.
FALK. 175. 185.
Fama muſi. 97.
Fanum. 218.
FEHRSEN. 278.
FEITH. 130.
Felis. 94.
Fernisſa. 60.
Fernistråd. 88.
Ficus. 138. 239.
FIDE JORI. 31.
FIDE TADA. 109.
FIGASI *jamma no Jn.* 8.
Fikon. 86. 138.
Fios. 269.
Firando. 109.
Fiſkare. 124.
Fiſkar. 96.
Fiſkben. 95.

Digitized by Google

Fiſtularia. 96.
FLOBERG. 299.
Foglar. 95.
Fokke fokkes. 85.
Forficula. 97.
FORSTER. 303.
FOTHERGIL. 303.
Fragaria. 144.
Frikadeller. 268.
Friſel. 74.
FROBUS. 193.
Fucus. 286.
Fumaria. 143.
Fyrfotade Djur. 91. 94.
FÅHRÆUS. 300.
Får. 91.
Fångelſer. 64.
Färgſtoffer. 87.
Förſtar. 1. 9.

G.

Gale. 197. 272. 273.
Gardenia.
Getter. 91.
Ginje. 147.
Gingko. 37.
Ginſima. 101.
Glas. 57.
Glas-ſlipning. 57.
Gnaphalium. 149.
Goa. 29.
Gobius. 96.
Godagandu. 242.

Digitized by Google

Gosſypium. 87.
Gotho. 88.
Gouverneur. 124. 136.
Granater. 223. 224.
Granatåplen. 86.
GREGORIUS XIII. 30.
Gryllus. 97.
Grås. 84.
Grönt Thé. 39.
Guld 100.
Guldkådjor. 193.
Gurkmeja. 85. 146.
Gårdesgårdar. 244.
Gåſs. 95.
Gödſel. 78.

H.

Hag. 300.
Haliotis. 78. 99.
Hamagai. 99.
Handel. 102.
Handelsvaror. 170.
Hare. 94.
Harlem. 296. 297.
HASSELGREN. 300.
Helena ö. 284.
Helgedagar. 24. 25.
Helvoet Sluys. 301.
Hemerobius. 97.
Herberge. 10. 12. 196.
Herpes. 243.
Herrell. 265.

Digitized by Google

HEUPNER. 176.
Hibiſcus. 58. 117. 145. 243.
Hirudo. 239.
Hirundo. 164.
Hiſter. 97.
Hiſtorien. 52.
Hof. 5.
HOFFMAN. 127. 168.
Holcus. 84.
Hordeum. 82.
Hoſpital. 166.
HOVEN ten. 296. 297.
Hovenia. 87.
Hvete. 80. 82.
Humla. 86.
Humulus. 86.
Hundar. 92. 94.
Hyacinther. 223. 228.
Hydrocele. 72.
Hydrocephalus. 73.
Hyſtrix. 240.
Håſt. 91. 94.
Hôgtider. 44. ſequ.
Hôns. 92. 95.

I.

Jacberi. 187.
Jaccatra. 169.
Jambal. 269.
Jammabos. 27.
Jan Lopes rot. 209.
Japara. 153.
Jarrak. 148. 196.

Digitized by Google

Jasminum. 149.
Jatropha. 148. 196.
Jedo. 7.
Je Far *Koo.* 9.
Jemma. 23.
Je Nob *Koo.* 9.
Jern. 56. 112. 125. 222.
Je Siege *Koo.* 9.
Je Tsuku *Koo.* 9.
Je Varu. 7.
Iglar. 239.
Imhoff. 158.
Impatiens. 87.
Inaba Mino. 110.
Ingefåra. 146.
Intermaja. 154.
Joritomo. 6. 7.
Josi Mune *Koo.* 9.
Ipecacuanha. 189.
Ije. 6. 25.
Iſis. 99.
Juana. 136. 153.
Julus. 98.
Juncus. 116.
Juridik. 53.
Jwa Kik. 99.

K.

Kadondon. 161.
Kæmpfer. 8. 16. 131. 302.

Digitized by Google

Kæmpferia. 146.
Kaffé-plantering. 151.
Kaha palinga. 225.
Kajo ular. 149.
Kaki. 37.
Kalkſten. 289.
Kallu Palingu. 225.
Kalu miniran. 222.
Kamadu. 138.
Kambang Pokul Ampat. 147.
Kamfer, Kamfertråd. 88. 126. 243.
Kami. 20.
Kaneke turemali. 224.
Kanoner 13.
Kardemomer, ſe Cardemomer. 146.
Karte-Palingu. 225.
Kaſak. 120.
Kattami. 101.
Kattor. 92. 94.
Kattöga. 225. 235.
Katumjar. 149.
Kejſare. 1. 2. 8. 9.
Kellingo. 181.
KEULEN van. 176.
Kibi 84.
KJELLIN. 176.
KINSEOKWO-TEI. 8.
Kinſima. 101.
KLEIN. 290. 292.
Klengengang. 145.
KLOCHNER. 297.

Digitized by Google

Klådnad. 5.
Koelbier. 293.
Ko Kibi. 84.
Komedegam. 224.
Komukus. 147.
Kooſi. 33.
Koppar. 56. 101. 122. 126.
Kopping. 133.
Koppor. 73.
Kor. 91. 94.
Korang garing. 161.
Korn. 80. 82.
Korp. 95.
Koto. 56.
Krigsvetenſkap, 54.
Kronfiſk. 289.
Kronlånder. 8.
Kubo. 1. 6-9. 22.
Kunjet. 146.
Kunir. 146.
Kyno Kuni. 101.
Kyrkor. 20. 23. 214.
Kål. Kålfrö 80. 83.
Köpmån. 103.
Körsbår. 86.
Kårtlar hårde. 73.

L.

Laccakåda. 258.
Lacerta. 96.
Lackverk. 57. 59.
Lactuca. 85. 143.
Lagar. 62. 68.

Digitized by Google

Lagundo. 145.
Lampefeſt. 44. 122.
Lampujang. 146.
Lampyris. 97.
Landtmåterikonſt. 55.
Lan Karatte. 223.
Laryn. 215.
Laurus. 88. 89.
Lax. 37.
LEE. 303.
Lekar. 44.
Leonurus. 145.
Lepas. 98. 284.
Lepisma. 98.
Lepus. 94.
Lesſart. 292.
LEWER. 302.
Lichenes. 162.
Licuala. 259-261.
Lignum colubrinum. 149. 214.
Lilium. 116.
Ljus. 89.
Lombo. 144.
London. 301.
Loo 175. 273.
Lophius. 289.
Loxia. 96. 170.
LUNGE. 300.
Lurendrågare. 63.
Luta. 56.
Lycoperdon. 118.
Lyktehögtid. 44. 122.

Digitized by Google

Lyonet. 300.
Låkare. 69. ſequ.
Lårdom. 5.
Löften. 28.
Lök. 80.

M.

Mactra. 99.
Madrepora. 99.
Magnolia. 87.
Malacaſſer. 277.
Maldiviſke Syrſack. 263.
Mallabariſk råkning. 262.
Manjel palingu. 225.
Manikan. 144.
Manis. 180.
Mantis. 97.
Marendan. 186.
Maritjo. 146.
Markatta. 219.
Marmelle. 181.
Mars. 172.
Matredning. 34. ſequ.
Matſuri. 45.
Mattor. 116.
Mature. 193.
Matureſe Diamant. 224.
Medicin. 52.
Mehemedon. 162.
Melia. 89.
Melilothus. 147.
Meloë. 97.
Meloner. 85.

Digitized by Google

Mendi. 244.
Meniſpernum. 187. 188.
Meſpilus, Meſplar. 86.
Metaller. 100.
Meubler. 61.
MEULEN van der. 296.
Mia. 20.
Miaco. 4.
Mica. 222.
Mimaſaka. 102.
Miniran. 222.
Mirabilis. 87. 147.
Miſoſoppa. 36. 84.
Mojet. 146.
MOMO *Zon no Jn.* 8.
MONSON. 303.
Monoculus. 98.
MOOKU. 54.
Mordella. 97.
Morer. 191. 236
Moringa. 209.
MORO. 32.
Morus. 57. 59.
Morötter. 37. 85.
Moxa. 70 71.
Mulbårsträd. 57.
Muræna. 96.
Murex tritonis. 28. 99.
Muſa. 173.
Muſca. 98.
Muſci. 162.
Mus. 94.

Digitized by Google

Muſik. 55.
Mya. 98.
Mygg 142.
Mynt. 111-114. 120. 121. 170. 215-219. 298.
Myrica. 118.
Myrâtare. 180.
Mytilus. 99.
Måſsling. 73.

N.

NAGATO *no Kami.* 124.
NAKA *no Mikaddo no Jn.* 8.
Nambu. 102.
Nanban Kiwi. 84.
Nandina. 86.
Na tanne. 83.
Negumbos djefvul. 180.
Nerita. 99.
Niembela. 267.
Nile, Nilem. 224.
Nile turemali. 224.
Ninban. 66.
Nin o. 2.
NOTO *no Kami.* 124.
NOUR MAHAL. 299.
Nunnekloſter. 29.
Nyctanthes. 151.
Nyår. 129. 152.
Nålprikning. 72.
Nåflor. 139.

O.

Digitized by Google

O.

Ocymum. 148.
Oljor. 36. 80. 83. 89. 207. 208. 214.
Oniſcus. 98
Oo: 2.
Ophichthus. 96.
Ophioglosſum. 244.
Ophiorhiza. 149. 214. 244.
Ophioxylon. 243.
Orang utan. 160.
Orden. 27. 29.
Ordning. 65.
Ormar. 211.
Ormbett. 242. 244.
Ormſten. 211.
Ormtråd. 242.
Oſtrea, Oſtron. 37. 98. 99.
Oſtracion. 96.
Ottona. 10. 66.
Otukt. 50.
Oxalis. 144.
Oxar. 91. 195.
Owari. 122.

P.

Paditulis. 163.
Pæonia. 87.
Pagod. 217.
Payam china. 144.
Palanquin, 194.

Digitized by Google

Panicum. 84.
Pankakor. 269.
Panningai. 181.
Panorpa. 97.
Papilio. 97.
Papper. 57. 257.
PARRA van der. 128.
Paſs 184.
Patella. 99.
PATERSEN. 281.
Patti. 153.
Patje Padjan. 224.
Patje turemali. 224.
Pediculus. 98.
Pei. 269.
Pelecanus. 277.
Pelegrimer. 26. 27.
PENNANT. 245.
Penni turemali 223. 224.
Pepparbuſke. 85.
Perca. 37. 96.
Perſicaria. 144.
Perſikor. 86.
PETTERSEN. 172.
Phalæna. 97. 297.
Phaſeolus. 83. 84.
Phyſik. 53.
Pigſvin. 240.
Pinna. 99.
Pinus. 88. 119.
Piper. 146. 147. 150.

Digitized by Google

Piſang. 173.
Piſum. 84.
Placenta. 123.
Plantago. 148.
Plikta. 62.
Plomon. 86.
Poëſie. 55.
Police. 62.
Poll van der. 296.
Pollos. 265. 267. 268.
Polygonum. 81. 87. 120.
Pomeranſer. 37. 86.
Pompelmos. 37. 86.
Pondogede. 158. 162.
Porcellin. 105.
Portugiſer. 30. 106. 189.
Poſthus. 10.
Potater. 85.
Poterium. 149.
Prunus. 87.
Präſter. 18. 21. 22. 262.
Pſeud-opal. 225.
Ptinus. 97.
Pulex. 98.
Pumpor. 85.
Punica. 86.
Pureſſeragen. 224.
Puſperagan. 224.
Pyralis. 97.
Pärlfiſkeri 271.
Päron. 33. 86.

Digitized by Google

R.

Radband. 28.
RADERMACHER. 123. 130. 131. 168. 257.
Radix Columbo. 187.
Raja. 96.
RANTZOW. 221. 239. 245.
Ranunculus. 144.
Raphanus. 85.
Rawa. 223.
Reformar. 243.
Regering. 1. 9.
Regn. 129.
Regnbåge. 276.
Religion. 17. ſequ. 169.
Rheumatismer. 73.
Rhinoceros-horn. 214.
Rhus. 36. 59. 88. 89.
Ricinus. 115. 148.
RIEMSDYK van. 128.
Risgryn. 36. 80. 258.
Ritkonſt. 54.
Robal. 223. 228.
Rockia. 244.
Rofvor. 80.
Rollewai. 219.
Roupier. 216. 298.
Rotecubung. 145.
Rubin. 223. 225.
Rubus. 143.

Digitized by Google

Rumpung. 143.
Råg. 80.
Råttan. 94.
Råkor. 37.
Råttikor. 85.
Röda Hunden. 74.
Rôktopas. 225.
Rôr Spanſke. 173.

S.

Sabel. 14.
Saccharum. 147.
Sacſander. 188.
Sado. 100.
Sagittaria. 126.
Sago. 148.
Saguertråd. 148.
Sakki. 35. 38. 39.
SAKKURA *Matje no Jn.*
Salatiga. 138. 139.
Salicornia. 144.
Sallat. 85.
Salmo. 96.
Salplicat. 60.
Samarang. 135. 136. 142.
Samangi Kunong. 144.
Sambucus. 149.
Samlingar. 296. 298. 300. 302. 303. 305.
Sanicula. 144.
Saphir. 224. 225. 230. 233.
Sargazo. 288.

Digitized by Google

Satſuma. 88. 100. 101.
Scarabæus. 97.
Schœnanthus. 144.
Sciæna. 96.
Sciurus. 244.
Scolopendra. 241. 275.
Scolopendrium. 143.
Scorpioner. 241.
Scuandi. 223.
Scyllæa. 289.
Secreterare. 66.
Secter. 17.
Sedolåra, Sedolårare. 53. 83.
SELIM. 298. 299.
Semi. 121.
Sempu. 146.
Senki 72.
Sepia. 98.
Seroni. 143. 145.
Serpula. 99.
Seſamum. 37. 89.
Skatter. 7. 64. 65.
Skepsfart. 60.
Skola. 56.
Skrifſått. 55.
Skjuts. 11.
Sida. 149.
Siden. 56.
Sigakf. 99.
Silkesafvel. 87. 104.
Silpha. 97.
Silfver. 100. 101.

Digitized by Google

Silurus. 96.
Simabara. 32.
Simia. 219. 250.
Simina. 145.
Sin. 20.
Sinto. 18. 21.
Siomio. 1.
Sire. 144.
Situwaka. 245.
Sjukdomar. 72.
Sium. 85.
Sjuto. 33.
Sjö-Cocos. 183. 213.
Skabb. 241.
Skydrag. 277.
Slafvar. 258. 274.
Slangenhout. 175. 242.
SLOANE. 302.
Slott. 9. 10.
SLUYSKEN. 248.
Slymapels. 181.
Slöjder. 56.
Smilax. 145.
Snåckor. 37. 98.
Societet. 304.
Soja. 104. 118.
SOLANDER. 301. 305.
Solanum. 37. 85. 145. 180.
Solen. 98.
Solfjådrar. 260.
Sombong. Madur. 149.
Sonchus. 143.

Digitized by Google

Soobo. 149.
Sowås. 57.
Spegel. 26.
Spel. 141.
Spel-inſtrumenter. 55.
Spanſka Fikon. 86.
Spanſk Peppar. 86.
Sphinx. 97.
Spireæ. 87.
Spondylus. 99.
Spran. 144.
Språk. 53.
Stadstjånare. 66.
Staphylinus. 97.
Stavenisſe. 122.
Steenbraſem. 37.
Stenar ådla. 221. ſequ. 237. 238.
Stenkol. 102.
Stinktråd. 241.
Stockholms Slott. 171.
Stomoxys. 98.
Storm. 293. 305.
Strombus. 99.
Stronthout. 241.
STÜTZER. 132.
Stålſten. 223.
Ståltilverkning. 57.
Ståthållare. 5.
Ståder. 9. 10. 65.
SWART. 300.
Svalor. 164.

Digitized by Google

Sudu padjan. 225.
Sudu palingu. 225.
Sudu turemali. 224.
Svin. 91. 94.
Surunga. 100. 101.
Sus. 94.
Suwa. 45.
Svafvel. 102.
Syngnathus. 96.
Såcker. 90.
Såcker-lön. 90.
Såcker-rör. 147.
Såcker-rötter. 85.
Sådes-flag. 80.

T.

Tagal. 134.
Tagetes. 87.
Tai. 2.
TAIKO *Samma.* 7.
Tay. 37.
Tall. 88. 119.
Tamarindus. 148.
Tampal utan. 161.
TANGO *no Kami.* 124.
Tanjong. 157.
Taripo. 225. 233.
Taſk-kråftor. 37.
Tavarcare. 213.
Taxus. 37. 120.
Tabu. 147.

Digitized by Google

Tellina. 98.
Tempel. 18-21. 26.
Tenſin. 2.
TENJO DAI SIN. 25.
Teſtudo 96.
Tetrao. 96.
Tetraodon 96.
Texel. 295.
Thébuſke. 40. 88.
Théhandel. 104.
Thévatn. 38. 39.
Tjeremelle. 181.
Tjabe. 146.
Tjai. 146.
Tjampaca. 150.
Tjerroton. 163.
Tigrar. 163.
Tjimangis. 158.
Tjimbine. 144.
Tjilnar. 158.
TJINAJOS. 9.
Tjipannas. 158.
Tjipinong. 157.
Tjiferoa. 158.
Tillia. Palingu. 225.
Tingling mintik. 162.
Tipula. 98.
Titlar. 4.
Tobak. 42. 43.
Tomegom. 152.
Topas. 224. 230.

Tor-

Digitized by Google

Torka. 280.
Tortrix. 97.
Treba. 147.
Triticum. 82.
Trochus. 99.
Tryffel. 118.
Tryckeri. 179.
Trådflag. 115.
Trågårdar. 86.
Trôſkning. 81. 84.
Tſikungo. 100.
Tſübakki. 56.
Tubipora. 99.
Tundang. 140.
Tupp. 95.
Turbo. 99.
Turmalin. 224. 225. 228.-232. 236.
Turturdufvor. 161.

U.

Umbilicus veneris. 99.
Unarang. 137.
Unicornu. 124.
Upan upan Karpo. 144.
Upan upan Sapi. 147.
Ur. 57.
Urenne. 241.
Urtica. 115. 139. 145.
Uteratje. 192.
Uvaria. 117.

Digitized by Google

V. W.

Wairodi. 225.
Vaktel. 96.
Vakt. 10. 67.
Vakthus. 10.
Valnötter. 86.
Vapn. 13.
Vargen. 94.
Warreka. 265.
Vatn-minſkning. 154.
Vatn-Saphir. 225.
Veneriſka ſjukan. 76. 274.
Venus. 98. 99.
Verbeſina. 145.
Vermes. 98.
Veſpa. 97.
Vetenſkaper. 52.
Vicia. 84.
Vier uhrs bloem. 147.
Wilnnde Wenne. 255.
WILHELM V. 175.
Wille padjan. 225.
Wille palingu. 225.
WIMMERCRANTZ. 156. 157. 257.
Vindar. 134. 230.
Vitis. 86.
Voluta. 99.
Vreedeluſt. 133.
VRIEND. 297.
WURMB van. 557.
Vågar. 11.

Z.

Digitized by Google

Z.

Zeeduyn. 121.
ZENTOOGOZIO. 8.

Å.

Åkerbruk. 52. 76. ſequ.
Åker-nötter. 37.
Ålar. 96.

Ä.

Ägg. 35.
Ängar. 78.
Ärter. 80. 84.

Ö.

Ögonſjuka. 72.
Örhång. 192.
Örlogsſkepp. 292. 293.

Digitized by Google